

Someron Joulu

N:o 56

Kotiseutulehti 2021 – historian havinaa ja nykypäivää | Hinta 15 €

Someron Joulu

Someron Joulu on kotiseutulehti, joka kertoo paikallisesta elämänmenosta, kulttuurista ja historiasta. Ensimmäinen Someron Joulu ilmestyi vuonna 1964.

TOIMITUS

Päätoimittaja	Juha Heikkilä
Toimitussihteeri	Marika Haapala
Oikoluku	Pekka Salminen
Vedoksen tarkistus	Marja-Liisa Laaksonen ja Marika Haapala
Ilmoitukset	Olli Nuotio ja Kalle Alhoranta
Taitto	Jouni Hyvärinen
Kansikuva	Neil Dockray
Painopaikka	Sälekarin Kirjapaino Oy
Painosmäärä	1200
Julkaisija	Somero-Seura ry.

Pyydämme lähettämään jutut ja aineistot ensi vuoden lehteen viimeistään syyskuun loppuun mennessä. Ole juttuideastasi ajoissa yhteydessä toimitukseen. Kuvat otamme mieluiten vastaan laadukkaina digitaalisina kuvatiedostoina mutta myös alkuperäisinä valokuvina tai negatiiveina, jotka palautamme lähettäjälle. Juttuihin liittyviin valokuviin on oltava julkaisulupa.

YHTEYSTIEDOT

Päätoimittaja	040 833 6792
Toimitussihteeri	040 746 2845
Toimituksen sähköposti	someronjoulu@gmail.com
Verkkosivut	www.someroseura.fi
Postiosoite	Someron Joulu c/o Juha Heikkilä Jacob Ritzintie 14 31400 Somero

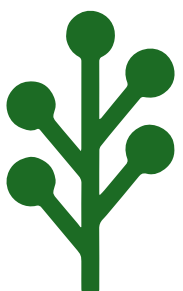
Toivotamme hyvää joulua ja onnellista uutta vuotta kaikille Someron Joulun lukijoille, lehteen kirjoittaneille, kotiseututyötä tukeville ilmoittajille sekä muilla tavoin lehden tekoon osallistuneille!

Sisällys

Aikamatka menneisyyteen, <i>Marika Haapala</i>	4
Nuoruusmuistoja, <i>Heikki Salomaa</i>	6
Koronaa ja kamferitippoi, <i>Lassi Tuominen</i>	8
”Muistaaks kenraali minnuu?” <i>Pekka Salminen</i>	10
Joulun salaisuus, <i>Jaakko Knuutila</i>	17
Someron kansanopetuksen vaiheista, <i>Leeni Tiirakari</i>	18
Pientä paikallishistoriaa, <i>Pekka Alitalo</i>	26
Miksi Someron väkiluku ei ole 20 000? <i>Manu Kärki</i>	28
Löytöretkellä arkistossa, <i>Kaija Parko</i>	34
Joulusauna, <i>Raimo Rönkkö</i>	38
Muistelmia yhteisiltä kouluajoilta, <i>Heljä Faven</i>	42
Rantalan Hilma ja Aukusti, <i>Leena Kerko</i>	46
Somero-Seuran vuosi 2021.....	50
Liisan sormuksen tarinaa, <i>Irja Bergman</i>	54
Touko ja pikkutraktori, <i>Kaisa Kotikoivu</i>	55
Kulkureita ja kauppamiehiä, <i>Reijo Siltasaari</i>	56
Jotkut lähtivät maailmalle, toiset taas jäivät, <i>Tapani Kivinen, Elisabeth Rintala, Jukka Suutela, Pirkko Suutela ja Eeva Välttilä</i>	60
Pöytälaatikosta päivänvaloon, <i>Maija Haataja</i>	66
Yhteisöllinen Somero, <i>Sami Suikkanen</i>	68
Historian havinaa Hämeen Härkätiellä – kuninkaankivet, <i>Marja-Leena Vikman</i>	70
Muistoja, muistelmia Somerolta, <i>Jouni Tamminen</i>	75
Eletyst elämästä, <i>Lyyli Honkio</i>	78
Kiiruu keskellä kylää kesällä 2021, <i>Kaija Parko ja Mirja Honkanen</i>	82
Peltolan Olli maitokuskina, <i>Pertti Toukkari</i>	88

Aikamatka menneisyyteen

Someron Joulun sivuilla pääsee usein aikamatkalle menneisyyteen. On artikkeleita, jotka laittavat mielikuvituksen laukkaamaan tai saavat jo unohdetut muistot palaamaan mieleen. Saatamme kohdata tarinoissa vanhoja maisemia, tapahtumia, tuttuja ja, kuten minulle juuri tämän lehden kanssa kävi, sukulaisia vuosien takaa.

Reijo Siltasaari kertoo artikkelissaan Somerolla liikkuneista kiertävistä kauppamiehistä. Pitkäviiksi-Kotilaiseksi tituleerattu mies oli Aleksander Kotilainen, mummoni setä. Hän oli syntynyt Muolaan Leirilässä Yskjärven lähistöllä vuonna 1887 perheensä yhdeksänneksi lapseksi. Yhdessä viisi vuotta vanhemman isoveljensä Vilhelmin kanssa hän oli toiminut Karjalassa muun muassa vossikkakuskina. Saattoi olla, että veljekset tekivät muitakin töitä yhdessä. Vilhelmin ainakin tiedetään toimineen myös kirvesmiehenä.

Rikkaasta perheestä miehet eivät olleet kotoisin, vaikka suku olikin talollinen. Tosin kuinka suuresta ja varakkaasta talosta oli kyse, tätä emme enää nykyään tiedä. Veljesten isoisä Mikko ei ollut perheensä vanhin poika, joten voidaan olettaa maatalan menneen hänen vanhimmalle veljelleen.

Vuonna 1911 Vilhelm meni naimisiin Karhulan kylästä kotoisin olleen Saima Poutiaisen kanssa ja Aleksander nai 1917 veljensä vaimon siskon, Anna-Marian. Veljesten tie johti evakkoina Varsinais-Suomeen

Kuvassa veljekset Aleksander ja Vilhelm.

naapurikuntiin, Vilhelmin Koskelle ja Aleksanderin Somerolle.

Somerolla Aleksander ryhtyi kauppamieheksi, jota Reijo Siltasaari kuvailee. Reijon muistikuvat peilaavat suvun tarinoita. Mies muistetaan vilkkusilmäisenä veijarina, joka nuorena oli ollut tumma ja komea, sekä mahtavista viiksistään. Aleksanderin veljen Vilhelmin lapsenlapsi Marja-Leena muistelee,

kuinka hänen ei annettu kuunnella isosetänsä tarinoita. Todennäköisesti jutut olivat sen verran lennokkaita, että nuoren tytön korville niiden ei katsottu sopivan. Kärkkäin kieltäjä oli Aleksanderin käly, Alma. Jotain nuoren Marja-Leenan korviin kuitenkin kantautui, koska hän muistaa Aleksanderin naureskelleen aikojaan vossikkakuskina ja kuvauksia hienoista leideistä, joita mies kuljetti. Marja-Leena muistaa myös setänsä myytäviä aarteita, parhaiten hänelle on jäänyt mieleen säihkyvän kaunis punainen hiuksiin laitettava nauha. Sitäkään hän ei saanut Alma-tädin kielloista johtuen.

Aleksanderin ja Anna-Marian talo Pappilantiellä Somerolla on edelleen paikoillaan. Viimeinen sukumme asukas talossa oli parin poika, Topi. Heidät kaikki on haudattu Someron hautausmaalle samaan hautaan.

Artikkeli kauppamiehistä vei minut seikkailulle, josta sain monta aarretta lisää omiin muistoihini. Yhtenä arvokkaimpana kuvan isoäitini isoäidistä, Aleksanderin ja Vilhelmin anopista Eevasta, joka oli syntynyt Muolaassa vuonna 1873. Hänet on haudattu Koskelle ja muun muassa joka joulukuun olemme vieneet hänen haudalleen kynttilän. Näin kynttilän saaja sai kasvot. Toivottavasti vuoden 2021 Someron Joulukuun vie myös sinut suurille aikamatkoille ja seikkailuille!

Marika Haapala
Somero-Seura ry:n puheenjohtaja

Kotiseututyötä hyvässä seurassa!

Jos tunnet kotiseuturakkautta, omaat talkoohenkeä ja viihdyt hyvässä seurassa, Somero-Seura on juuri sinulle sopiva!

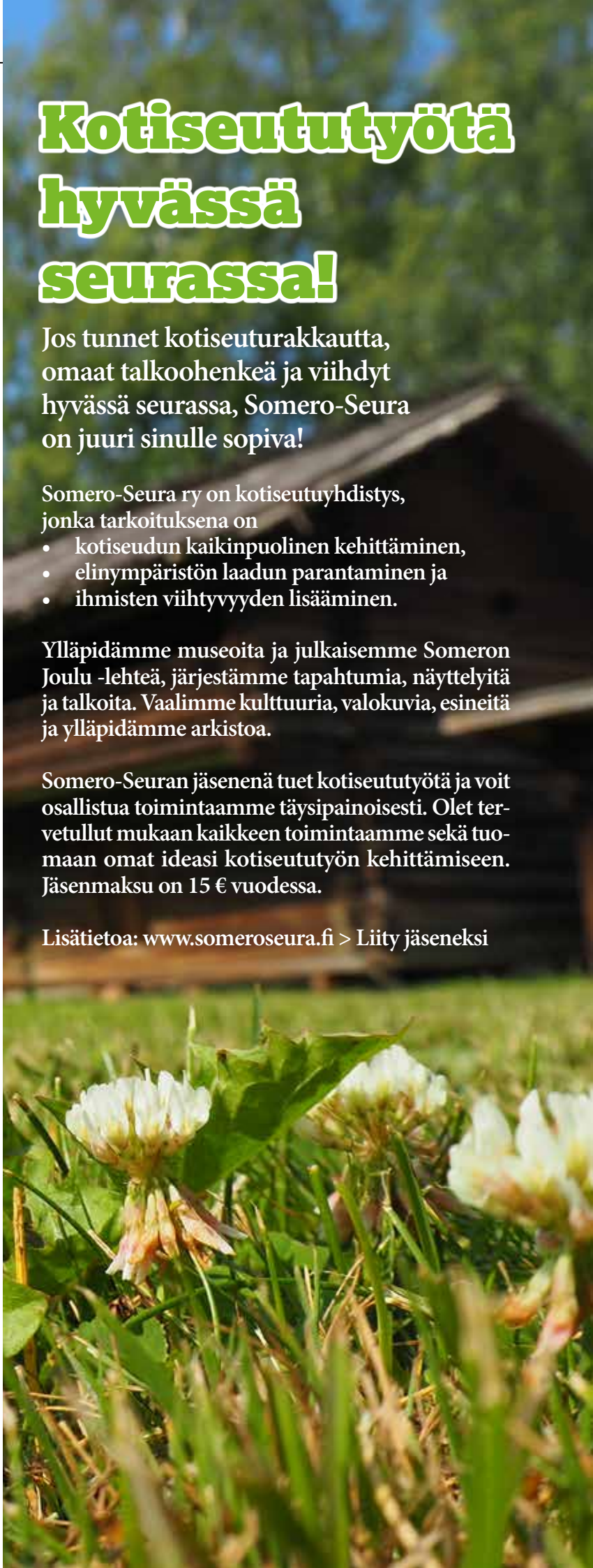
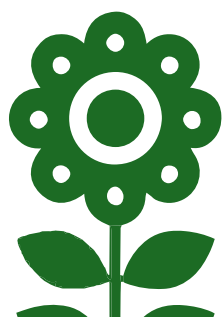
Somero-Seura ry on kotiseutuyhdistys, jonka tarkoituksena on

- kotiseudun kaikinpuolinen kehittäminen,
- elinympäristön laadun parantaminen ja
- ihmisten viihtyvyyden lisääminen.

Ylläpidämme museoita ja julkaisemme Someron Joulukuun -lehteä, järjestämme tapahtumia, näyttelyitä ja talkoita. Vaalimme kulttuuria, valokuvia, esineitä ja ylläpidämme arkistoa.

Somero-Seuran jäsenenä tuet kotiseututyötä ja voit osallistua toimintaamme täysipainoisesti. Olet tervetullut mukaan kaikkeen toimintaamme sekä tuomaan omat ideasi kotiseututyön kehittämiseen. Jäsenmaksu on 15 € vuodessa.

Lisätietoa: www.somero-seura.fi > Liity jäseneksi

HEIKKI SALOMAA

Nuoruusmuistoja

Vuoden 2019 Someron Joulussa ollut Aulis Tiensuun muistelmia asiapoi-ka-ajastaan Osuusliike Oraksessa toi mieleeni omat kokemukseni samasta hommasta 10 vuotta aikaisemmin.

Keväällä 1959 oli koulu loppu ja kesällä täytin 15 vuotta. Syksyllä oli Oraksessa asiapojan paikka auki. Työpaikkahaastatteluun mennessäni äiti neuvoi: "Jos Numminen sun ikkääs moittii, niin sano sen vian korjautuvan ittestäs." Näin jouduinkin sanomaan, kun johtaja tosiaan siihen puuttui. "No, ei tämä nyt niin raskas työ ole, reippaus ja ripeys on eduksi." Palkkaa luvattiin 11 000 markkaa kuukaudelta.

Oras oli ensimmäinen työpaikkani, jos ei oteta huomioon, että olin aikaisemmin kuorinut paperipuuta Metsäliitolle. Kyllähän se työtä sekin oli, mutta työpaikaksi en ropsipinoa oikein laskenut. Työkavereitakin oli vain yksi, Laakson Pentti. Häntä en silloin tuntenut, mutta maineen kuulin myöhemmin.

Aamun ensimmäinen työ Oraksella oli niin sanottu maitojuna. Meijerin auto oli tuonut pihalle muutaman maitotonkan, jotka kannettiin sisälle

letkassa. Letkan viimeinen voi vapaalla kädellä ottaa tukea edellisen olkapäästä. Tätä paikkaa kyttäsin, että pääsin nojaamaan Soilen, Mirjan, Meerin tai Eilan olkaa.

Maidon myyjät mittasivat pitkävartisella litran mitalla asiakkaan kannuun, tai jopa isosuiheen lasipurkkiin, jossa kannen tiivisteenä oli voipaperi. Pussimaito oli Tiensuun kertoman mukaan käytössä 10 vuotta myöhemmin. Nyt sekin on jo historiaa.

Kerran oli osastonhoitaja Helmi Vesander ti- lannut maitoa liian vähän, se uhkasi loppua pahasti kesken. Hän antoi määräyksen: "Mene tasan kolmelta meijerille. Se on silloin jo kiinni, mutta rouva Viitanen tulee antamaan maitoa." Meijerin maidonjako- valmius oli jo purettu ja putket ja pumput pesty, joten maitoa pantiin tonkkaan ämpärillä yläkerran isosta altaasta. Olin vähän oppinut kunnioittamaan 60 lit- raisen tonkan painoa, joten olin hiukan huolestunut sen kuljetuksesta. Ällistyin sitä taitoa, millä tuo mei- jesristi kannua lattiaa pitkin pyöritti. Mutta sitten oli rautaiset kierreportaat alakertaan. Minut hän määräsi edelle pitämään vahtia, ettei mene useampaa askelta

Joensuuntien maisema vuonna 1950. Vasemmalla Hongiston kahvila ja leipomo sitten Osuusliike Oras. Oikealla Perttelin pyöräliikkeen raput ja Oraksen kahvilaruokalan kulma. Kuva Somero-Seuran arkisto.

kerralla. Itse hän nosteli tonkan alas askelma kerrallaan. Tuli siinä Martta-rouvan villahousut tarkastettua. Ehjät olivat ja kauniin kirjavat. Nämä kierreportaat ovat vieläkin Muotiputiikki Helmessä.

Vakituista ajoa oli sivumyymälöihin tilattujen leipälaatikoiden kuljetus linja-autoasemalle. Korkean laatikkopinon yli ei nähnyt yhtään, sivusta sen verran ettei eksynyt. Vastoin olettamusta ei kolmipyöräisen hallinta ole ollenkaan helppoa. Koska kallistelumahdollisuus puuttuu, menee kurvissa helposti ulos. Kerran leipäreissusta tullessani näin johtaja Nummisen liikkeen edessä kävelykeppiään ulkoiluttamassa. Ajattelin vähän esitellä vauhdikasta toimintaa, mutta kärry rysähti portin pieleen ja esityksen luonne muuttui pahasti.

Härkälän kartano toimi silloin Someron kunnalliskotina. Sinne oli ruokatavarakuorma joka päivä. Emäntä Lahja Eskola kuittasi rahtikirjan. Eräs keittiössä työskentelevistä asukkaista tuli joka kerta kertomaan: "Perunat loppuu pian." En tiedä oliko hän huolissaan pienestä perunavarastosta vai toiveikas kuorittavien loppumisesta siltä päivältä.

Härkälän reissuun oli kovalla pakkasella hyvä laittaa housuihin sanomalehteä. Jalassa oli pitkävariset nahkasaappaat, joihin jalkojen lisäksi mahtui jalkarätit ja kahdetkin sukat. Päähine oli niin sanottu lentäjän lakki, jota motoristitkin käyttivät, kun ei ollut vielä kypäräpakko.

Pankit olivat auki klo 10-13. Jopa neljässä pankissa kävin samalla kierroksella, ja samalla salkulla. Sen sisällöstä minun ei tarvinnut tietää mitään, enkä sitä edes koskaan avannut. Joskus oli määrätty mihin pitää mennä ensiksi. Kerran konttoripäällikkö Irja Vuorio sanoi: "Tässä on nyt kolmetoista miljoonaa, Sointu lähtee kanssasi pankkiin." Kun en muita ohjeita saanut, sai Sointu palata takaisin jo alkumatkasta, kun olin hänet jättänyt. Usein palatessa pankkisalkku oli hyvin painava, kun kolikkoraha tuli liikkeeseen pitkinä pötköinä.

Vähän pelottavakin tapaus sattui, kun melkein leipomoa vastapäätä pihan laidassa olevassa hevospuomissa alkoi yksi hevonen riehua. Se hirnui, riuhtoi marhamintaa ja potki rekeä. Reki olisi pian ollut päreinä, jos ei omistaja olisi tullut apuun. Hän vähän roiteli ohjasperillä hevosen vattanalustaa, jolloin sieltä roikkunut "kauhea aisa" kutistui. Ori unohti hullaantumisensa ja rauhoittui sen verran, että sen sai puomista irti. Samassa se ryntäsi vauhdilla portista ulos. Lähettämön neitonen oli kauhuissaan siitä "aisasta". Koetin selittää:

"Ei tommost olkan ku hevosel."

"Ei tommost olkan ku hevosel." Neiti pärähti: "Juu, mut ei tommost hevost sais tänne tuoda ollenkaan." Tiesin taas selittää, että virheen oli tehnyt se hevosmies, joka oli tuonut kiimaisen tammansa puomiin. Olisin keskustellut aiheesta enemmänkin, mutta olimme saaneet leipäkuorman valmiiksi.

Varsinaisia ostoskassien kuljetuksia oli harvoin. Yhteiskoulun ja kansalaiskoulun keittiöihin ruokatavaroita silloin tällöin. Jauhot ja ryynit olivat pienissä säkeissä, mutta kun kansalaiskoulun kuormaankärry joutui 100 kilon hernesäkkiin, oli kuorma huonolla kelillä paha. Jos piti työntää, nousi takapyörä ylös ja polkienkaan ei kulkenut. Keskusvarastonhoitaja Väinö Riihimäki kyllä ystävällisesti tuli pudottamaan kangassäkin laiturilta kärryyni, mutta ei yhtään kysynyt kuka sen mahtaa pois nostaa. Perillä kippasin kärryn kumoon ja emännän kanssa raahattiin säkki eteiseen. "Olkoon siinä, haetaan ämpärillä."

Kerran oli keittiön ovi lukossa. Tunsin talon ja kiersin koulupiikan kautta sisälle. Kello oli juuri soinnut ja käsityönopettaja Maila Nikkanen oli laskemassa oppilasrivejä sisään. Painelin rivien ohi, jolloin opettaja alkoi kirkua perääni. Huomasin kommelluksen, palasin takaisin ja sanoin: "En mää kerkiä nyt." Vasta oppilaiden riemunkiljunta paljasti opettajalle syyn. Hän oli hetkeä myöhemmin hyvin punainen.

Joensuun kylässä oli siihen aikaan kahdesta kolmeen munituskanalaa, joihin piti viedä munitussamposäkki silloin tällöin. Someron Apteekkiin taas oli kerran tilattu 50 kilon sokerisäkki. Olin oppinut säkkiä olkapäille nostaessa niiata niksauttamaan, jolloin säkkiin painui olkapään muotoinen lommo ja se pysyi hyvin olalla. Olisi vain pitänyt laskea säkki tiskin viereen, mutta tein virheen, jota kadun vieläkin. Kysyin: "Mihis tää pannaan?" Apteekkineitosista Irja tai Rauha lähti näyttämään pussille paikkaa ja voi kauhistus: yläkertaan! Säkkihän alkoi painaa, hengitys läähättää ja nenä vuotaa. Kun säkille viimein löytyi paikka,

taisin olla hetken pussin vieressä polvillani, kun silmissäkin pimeni.

Lihaosaston myyjätär Lahtiska tuli kerran hädissään takahuoneeseen ja sanoi: ”Tul ny pian appuun. Se rähjästä kaikki paikat. Ei se meittii tottele ja Kilpinen on varastol.” Olivat myyneet umpi-humalaiselle savusilakoita, joita tämä oli ryhtynyt syömään lasitiskillä. Sanoin: ”Ei se kuulu mun hommiin, jos se vaikka suuttuu ja tulee päälle.” Lahtiska lupasi: ”Mei tullaan Vuokon kans appuun. Ulos se on saatava.” En ollut vielä saanut koulutusta, että asiakas on aina oikeassa ja sanavalintanikin oli täysin väärä, kun menin ja sain: ”Ämmät käski mun pistää sut ulos.” Suuttumus oli kova, mutta otti silakkansa ja lähti. Eniten kaveria tuntui harmittavan, ettei talosta miestä löytynyt häntä ulos käskemään.

Nykyään kaavaillaan tieliikennelakia, että kulkusuunnassa kadun vasempaankin laitaan saa pysäköidä. Someron kirkkohera oli paljon aikaansa edellä, kun hän pappilasta kirkolle mennessään kurvasi Opelinsa vasemmalle postin eteen. Posti sijaitti Peltomäen liiketalossa, jossa oli myös omistajien Olgan ja Vernerin kenkäkauppa.

Kesällä 1960 oli Joensuun päätielle tulossa tilapäisesti huonot pyöräkelit. Asfaltoinnin pohjatyöt olivat alkamassa. Otin lopputilin. Urani liikealalla oli päättynyt. ■

LASSI TUOMINEN

Koronaa ja kamferitippoja

Ketä meitä siin oli, no mää, Rutanen, Pekka, Honkala, Heikki, Lounean mies, Aaro ja Norppa. Puhuttiin pualruakottommii, puitiin muitakin tärkei asioi ja koronaa. Ku se aina vaan jatkuu.

Heikki katteli kännykkää ja löysi sata vuotta vanhaa ”tiatoo”. Espanjantauti mylläs 1920-luvun molemmiin pualin. Ei ollu rokottei, vaan kovemmat lääkkeet, meinaan kamferitippoja ja konjakkia.

Juttu meni asioihin, ”ennen vanhaan” kun kamferitipalla kastettiin sokeripala ja parannettiin mummun rintatautia. Ja siihen toiseen suussaolevaan ja särkevään hampaantynkään se otti intiaanihotaa. Ei siitä sen enemppää.

Kun taas porukkaa kasantu, niin Kaisa kerto, et aamulla oli kuunnellu horinoitamme ja käyny attekissa hakemassa ”potun” kamferia. Siinä sitten piti laskee leuka alasuuntaan ja lirputtaa kiäli suusta ulos ettei menny miähisyyys. Pipetistä tippa kamferia, päälle tujaus konjakkia ja se tekikin eetvarttia pitkästä aikaa. Mää ja Make otettiin, muille ei kelvannu.

Seuraavana aamuna koetta jatkettiin, otettiin ”mummojen” sokeripala käyttöön. Mää, Kouku ja Lounean miäs koekaniineina. Tuli siinä miäleen, että onko espanjantaudin lääketä edes mietitty tähän koronaan, meinaan niinku Jope-vainaa sano, en tiijä toi-miiko se, kokkeilkaa. ■

Taidetta lehden sivuilla

Somero-opiston taidekoulun oppilaat laativat syksyn aikana jouluaiheisia piirroksia julkaistavaksi Someron Joulun sivuilla. Saimme runsaasti kauniita piirustuksia ja julkaisemme niistä osan tänä vuonna ja muita tulevien lehtien sivuilla.

Piirrokset vasemmalta alaspäin: Elli, Mikael, Gabriel, Ilana ja Lydia

PEKKA SALMINEN

”Muistaaks kenraali minnuu?”

Tuskin koskaan Someron säästöpankin entinen alakerran kerhohuone on ollut niin täynnä kuin jalkaväenkenraali Yrjö Keinosen vieraillessa siellä talvisodan päättymisen muistopäivänä 13.3.1973 Lions-klubin järjestämässä matineassa. Somerolaiset sotaveteraanit, rintamaveteraanit, pikkulotat, sotaalesket ja innokkaat reserviläiset olivat kansoittaneet tilan viimeistä tuolia myöten. Väki sai kuulla lähes kaiken haluamansa Keinosen sotilasurasta sekä uudemmasta kirjailijan työstä.

Yrjö Keinosen kirjallinen tuotanto Someron matineaan mennessä käsitti kolme sotamuistelmateosta: Kärkijoukkona Syvärille (1970), 1944 taistellen takaisin (1971) ja Kadonnut joukkue (1972). Hän keskittyi kertomaan ensimmäisestä kirjastaan, koska sen tapahtumilla oli ratkaiseva merkitys hänen uransa kannalta.

Minä Keinosen esitelmän muistiinmerkitsijänä olin pudota sodankäyntitermistön hetteikköön, kun kuuntelin silloisen luutnantti Keinosen polkupyöräkomppania Pinnan matkantekoa Tohmajärveltä Sortavalan kautta Äänisjärven rantoja pitkin Itä-Karjalaan Syvärille ja sen yli. Pinnan matkanteko alkoi juhannuksena 1941 ja päättyi puolen vuoden kuluttua loppiaiseen tammi-kuun alussa 1942, siis 80 vuotta sitten.

Matkan varrella komppania osallistui mitä moninaisimpiin sotilaallisiin operaatioihin, jotta se saavuttaisi asetetut tavoitteet. Jännittävimmät olivat etulinjan taistelut, jolloinka tehtiin koukkauksia, jouduttiin lähitaisteluun, valmistauduttiin rynnäkköön ja tehtiin syöksyjä lähelle vihollisen tuliasemaa. Kaiken taustalla kuului sotavaunujen jatkuva jyrinä. Mukavalta tuntui, kun saatiin motitetuksi vihollisjoukkue niin, ettei se päässyt miltään suunnalta takaisin omalle puolelle. Yleensä se tuhottiin viimeiseen mieheen. Sanomalehdistö oli erityisen kiinnostunut taisteluissa saadusta sotasaalista, ja sitähan riitti: panssarivaunuja, tykkeitä, kuorma-autoja, säiliöautoja, hevosajoneuvoja, kenttä-

keittiöitä. Paikoin tuntui siltä kuin lehdistön mielestä Venäjän valloittaminen olisi ollut kävelyretki.

Matkalla nähtiin kyliä, joiden asukkaat oli evakuoitu Äänisjärven taakse suomalaisten tieltä. Lähtö oli ollut äkinäinen: kaikkia tavaroita ei ollut ehditty ottaa mukaan, niinpä maassa lojui sokin sokin vaatteita, astioita, kirjoja. Vepsäläisalueella Äänisen rannikolla tutustuttiin kylään, jonka olivat asuttaneet ja hienosti rakentaneet amerikansuomalaiset, jotka oli houkuteltu 1930-luvulla Yhdysvalloista Venäjälle Karjalaa rakentamaan. Kylän vanha kirkko oli kerho- ja teatterisalina. Koulu oli komea opetusvälineineen ja karjalankielisine kirjoineen. Kylässä tavattiin jopa Petroskoin radion kuuluttaja Tiltu, amerikansuomalainen Aino Lydia Kallio.

Ankarien taistelujen jälkeen saavuttiin vihdoinkin Syvärin rantaan. Puolen kilometrin leveän Syvärin

ylitys veneillä takkuili: pataljoonat kieltäytyivät aluksi nousemasta veneisiin ylityksen vaarallisuuden takia. Mutta kun turvallisuus saatiin taatuksi hirmuisella tykistökeskityksellä ja vihollisen bunkkerit sokaistuksi savukranaateilla, niin jo ylitys onnistui. Pinna eteni Syvärin ylimenopaikalta 20 kilometriä etelään ja tuli Kushan kylään, jonne majoituttiin. Viikon päästä jatkettiin matkaa vielä 10 kilometriä Baranan kylään. Partioretkiä tehtiin jatkuvasti vihollisen puolelle, tehtävänä miinoittaminen ja ansojen virittäminen.

Itsenäisyyspäivän juhlassa 6.12.1941 Nurmoilassa tiedotuskomppanian päällikkö Martti Haavio käsitteli puheessaan perusteita, joilla hän katsoi Itä-Karjalan kuuluvan Suomen yhteyteen: yhtenäisen peruskallioalue sekä kasvisto ja eläinlajit miltei samat. Talouselämässä kummankin päärikkäus on metsissä. – Juhla jatkui kuoron ja

torvisoittokunnan esittämällä Yrjö Jylhän runolla Syvärin laulu, jonka oli nuotintanut säveltäjä Lehtilä:

*Ui Syvärin virralla Suomen purret,
sen laineet lauluja meidän soi.
Yhä vieläkö pienuuttas, Suomi,
surret,
kun poikas sun valtaasi vartioi,
käsin voitokkain sinun viiriäs kantain
yli kaikkien Kalevan rantain!*

Lopuksi Jylhä itse lausui Aunuksen valloittajille omistetun runon Aunuksen marssi. Sen sävelsi aseveljien pyynnöstä rintamalla joulunpyhinä 1941 Someron seurakunnan kanttori Herman Kantola, ja sitä laulettiin pienissä asetoverien viihdytystilaisuuksissa. – Sodan jälkeen Kantola katki laulun nuotit salaiseen paikkaan papereittensa joukkoon siksi, ettei olisi tullut leimatuksi yhdeksi

Eri sotilasyksiköiden välillä käytiin kiivas kilpailu siitä, mikä yksikkö pääsisi valloittamaan Petroskoin kaupungin, suomalaisittain Äänislinnan. Kuva kirjoittajan albumista.

Suur-Suomen tekijäksi. Sävellys löytyi vasta kuolinsiivouksessa.

Itsenäisyysjuhlan jälkeen viritäydettiin taas taisteluihin. Pitkissä ja pelottavissa etulinjan tulimyrskyissä miehet uupuivat totaalisesti niin että monet näkivät jo pikku-ukkoja. Eikä ihme, kun ilman täytti huumaava pauke, ja korpi kaikui kiväärien, konepistoolien ja kranaattien raivokkaasta laulusta. Sotilaille rintama oli kalman-tuoksuista kuoleman valtakuntaa. Aika joukko miehiä lähti linjoilta hipsimään takamaastoon. Useissa tapauksissa nämä kirkkomiehet – sotilasslangissa luvatta linjoilta poistuneet – eivät harhailleet rykmentin esikunnan maastoa pitemmälle. Saatuaan ruokaa ja levätyään hetken he palasivat takaisin yksikköonsä.

Mutta kaikki eivät palanneet. Baranin kylään oli 19.12.1941 koottu joukko karkureita, jotka eivät palanneet. Heitä uhattiin pikaoukeudessa annettavalla kuolemantuomiolla. Miehillä esitettiin kysymys: linjaan vaiko hautausmaalle? Suurin osa heistä pelästy ja palasi riviin, vain kaksi oli taipumatonta, 25-vuotias korpraali Voitto Ahomäki, siviiliammattiltaan maanviljelijä, ja 24-vuotias sotamies Toivo Mäkelä, ammatiltaan kaivostyöläinen. Miehet olivat kotoisin Ilmajoelta Pohjanmaalta. Molemmat perustelivat kieltäytymistään sillä, että hermot eivät etulinjassa kestäneet. Kumpikaan miehistä ei uskonut, että heidät teloitettaisiin, he luottivat siihen, että kuolemantuomio muutettaisiin vankeudeksi. Mutta ei sitä muutettu. Tuomio pantiin täytäntöön sotapoliisien yhteislaukauksella 20.12.1941. Ammutut haudattiin Baraniin lähelle teloitustaikaa.

Tieto tuomiosta luettiin julki jokaisessa yksikössä. Etulinjan miehet olivat tyrmistyneitä. Tun-

tui täysin käsittämättömältä, että sellaista saattoi tapahtua Suomen armeijassa. Sen pelotevaikutus oli kuitenkin suuri, niin että itsepäisiä kieltäytyjiä ei enää esiintynyt.

Sota jatkui. Jouluna ja uutena vuotena juhlittiin etulinjan kummallakin puolella. Vuoden vaihtuessa kello yksi yöllä suomalainen ja venäläinen tykistö ampui kranaatteja taivaalle uuden vuoden kunniaksi. Vuoden ensimmäisen päivän iltana kello 19 tuotiin esikuntaan yllättävä käsky: ”Ensi yönä osasto Keinonen luovuttaa asemat JR 9:n jääkärikomppanialle ja siirtyy reserviin.” Se oli uskomattoman hyvä uutinen. Keinosen tehtävä oli loppuun suoritettu loppiaisenä 1942.

Saman päivän iltana Pinnan taistelijoista vänrikki Pyykönen, kersantti Peltonen ja yksi jääkäreistä oli käsketty saapumaan pataljoonan esikuntaan, jossa miehet saivat antaa lisäselvityksiä Pinnan taisteluista. Niitä tarvittiin, kun rykmentin ja divisioonan komentajat olivat tekemässä esitystä Keinosen nimitämisestä Mannerheim-ristin ritariksi. Eivätkä turhaan: nimitys tuli syyskuun kahdeksantena päivänä Keinosen ollessa Kadettikoulussa. Kirja Kärkijoukkona Syvärille päättyy Mannerheim-ristin myöntämiseen. Yksikön päällikön Mannerheim-risti perustui koko komppanian yhteisiin suorituksiin ja oli siten yksikön jokaiseen mieheen kohdistuva tunnustuksenosoitus. Mannerheim-ristin ritarit olivat kaiken kaikkiaan parhaita sodan työmiehiä. Mannerheim-ristiin liittyy kullankimalteinen sädekehä, johon mikään muu kunniamerkki ei yllä.

Arviointia

Keinosen kirjaa lukee kuin seikkailukertomusta tai jännitysromania. Kirja on toimintajännäri, koko ajan

tapahtuu. Keinonen pitää miehiään alati liikkeessä, luppoaikaa ei juuri ole, vaikka kyllä sekin väsyneille miehille passaisi. Kirja on siinä mielessä siisti, että siinä ei mäsäillä sodan kauhuilla. Tosiasiassa kuitenkin erilaisissa taistelutilanteissa varsinkin etulinjoilla sotilaita haavoittui vaikeasti paljon: kranaatinsirpaleista, luodeista, miinoista, kasapanoksista – toiset miehet lievästi, toiset taas vakavasti rintaan, vatsaan, päähän, jalkaan tai käteen. Mikä oli haavoittuneen sotilaan kohtalo? Missä ja miten häntä hoidettiin? Riittivätkö lääkintämiesten taidot?

Eniten minua hämmästytti se, ettei rintamatoverien kuolemasta kerrota enempää, mainitaan vain tilastotieteellisen karusti, että kolme kaatui. Ei kerrota mitään siitä, minne kaatuneet koottiin, jos evakuointi ylipäänsä oli mahdollista, jäikö moniakin kentälle ja ehkä vihollisen puolelle. Lähetettiinkö Syväriltä vainajia arkuissa kotipitäjän multiin? Oliko se lainkaan mahdollista niin kaukaa Venäjän puolelta vai haudattiinko aseveljet taistelukentälle? Eivät he ainakaan Someron hautausmaalle asti ehtineet: 45 somerolaista sotilasta kaatui Syvärillä – ja jäi sinne. Valkoisen muistoristin he toki saivat sankarihautausmaalle.

”Muistaaks kenraali minnuu?” tiedusteli Keinosen komppaniassa taistellut somerolainen rintamaveteraani jalkaväenkenraali Yrjö Keinosesta hakiessaan omistuskirjoitusta Syväri-kirjaan. ”Nyt kun tarkemmin selvitit, missä asemissa joukkueet ja ryhmät olivat siinä tilanteessa, niin kyllä minun täytyy todeta, että muistan sinut ja asetoverisi siinä kohdassa, josta oli näkyvyyttä venäläisten aseisiin ja jossa tähtäilitte naapurin puolelle.” Näin vastaili sotilaspsykologi-

an keskeiset ajatukset sisäistänyt kenraali.

Aseita piiloon

Seuraavaksi Keinonen lähti kertomaan uraltaan merkittäviä tapahtumia, sellaisia jotka hän suunnitteli myöhemmin julkaista muistelmisaan. Puolisen vuotta rauhan solmimisen jälkeen Keinonen joutui mukaan asekatkentaan 1945. Sen oli ideoinut everstiluutnantti Usko Sakari Haahti. Luvan toiminnalleen hän sai esimieheltään eversti Valo Nihtilältä, joka oli puolestaan saanut päämajoitusmestari Aksel Airon hyväksymisen suunnitelmalle. Päämaja oli kirjallisella käskyllä määrännyt Keinosen Joensuun sotilaspiirin esikuntaan toiseksi yleisesikuntaupseeriksi, jonka yhtenä tehtävänä oli huolehtia pataljoonan aseistuksen hajavarastoinnista piirien alueella. Käytännön työt otti hoitaakseen sotilaspiirin huoltopäällikkö, joka hankki apulaisiksi luotettavat maallikot eri pitäjistä, lähinnä reservin upseereja. Ja homma hoitui – kunnes kaikki romahti: hanke paljastui ja tekijät suljettiin telkien taakse.

Vuoden kuluttua istuivat kaikki asekatkijat vankilassa pidätettyinä kuulusteluja varten. Kaltareiden takana olivat päämajan upseerit kenraali Airoa myöten, sotilasläänin ja sotilaspiirien upseerit sekä pitäjien reserviupseereita, myös Somerolta ja Somerniemeltä. – Lusittava kakku oli Keinosella 16 kuukautta. Aluksi aika tuli vankikopissa pitkäksi, kun ei ollut kirjojenlukuoikeutta. Piti keksiä muuta viihdykettä, kuten puseron napin heitto sotilassaappaaseen. Myös voimistelu kuului päivän ohjelmaan: käsilläkävelyn taito on sellistä peräisin.

Kun aikojen päästä tyrmään saatiin opiskeluoikeus, niin silloin Keinonen keskittyi jatkamaan

matematiikan ja fysiikan yliopisto-opintojaan. Vanginvartijat valvoivat kirjalliset tentit, ja suullisiin tentteihin Keinonen vietiin kahden vartijan saattamana yliopiston laitoksille. Miehen opiskeluvauhti oli hurja: maisterin paperit olivat taskussa ennätysajassa.

”Tuntematon” ärsyttää

Vuonna 1954 ilmestyi jatkosotaa kuvannut Väinö Linnan romaanin Tuntematon sotilas. Armeija oli vielä 1950-luvun puolivälissä tärkeä ideologinen vaikuttaja, ja sillä taholla Linnan romaanin hyväksyminen vei aikansa. Keinonen kertoo, kuinka kirjasta nousi kova äläkkä puolustusvoimissa. Teoksessa oli muka loukattu armeijaa ja sen arvoja. Helsingissä Katajanokan upseerikerholle järjestettiin kokous, jossa tarkoituksena oli aloittaa voimakas kampanja kirjan tyrmäämiseksi. Vanhat sodankäyneet upseerit loukkaantuivat siitä, että heidät oli ikään kuin pudotettu alas kuvittelemaltaan jalustalta. Taustatukea kirjan teilaajat saivat Helsingin Sanomien kirjallisuusarvostelijalta Toini Havulta, joka lyttysi teoksen maan rakoon.

Kiinnostus kirjaa kohtaan oli suuri, niinpä upseerikerhon tilat olivat täynnä väkeä. Mutta yllätys yllätys: sotakirja saikin paljon puolestapuhujia. Etulinjassa taistelleet upseerit kehuivat Tuntematonta sotilasta loistavan realistiseksi kirjaksi, josta upseerien sopisi ottaa oppia. Tämä teilaamiseen tarkoitettu kokous veti vesiperän: mitään yhtenäistä päätöstä ei saatu aikaan. Yrjö Keinonen itse samastui voimakkaasti Linnan kirjan luutnantti Vilho Koskelaan, tunsikin hänet sielunveljekseen.

Toinen kotimainen

Eversti Keinonen määrättiin Porin prikaatin komentajaksi Turkuun 1960. Esimies oli divisioonan komentaja kenraaliluutnantti Adolf Ehrnrooth, täsmällinen, karski sotilas ja samalla sydämellinen lämmin ihminen, aatelismies. Hänen äidinkielenä oli ruotsi, niinpä suomen sanat tekivät hänelle joskus pikku tepposia:

- Sodan aikana vallitsevat toiset lakit (lait).
- Vihollisen asemaan on tunkeuduttava viimeisten iskemien mukana (kranaatin iskemien)
- Mitä ylemmäksi nousee sitä harvinaisemmaksi ilmakehä (harvemmaksi).
- Sotilasta ei saa yllyttää vuoteessa (yllättää).
- Herrat seisovat täällä tuppi suussa (tuppisuuna).
- Salonkitanssiaisissa kenraali varoitti muita upseereita: ”Hyvät herrat, minun varpaillani ei astuteta.” (astuta)

Ritari komentajaksi

Johannes Virolaisen pääministerikaudella puolustusvoimain komentajan vakanssi tuli täytettäväksi 1965, kun edellinen komentaja Sakari Simelius oli siirtynyt eläkkeelle. Hallituksen ministereille tuli pohdittavaa. Puolustusministeri Arvo Pentti, Mannerheim-ristin ritari hänkin, esitti komentajaksi Yrjö Keinosta, jolla oli vankimmat ansiot tehtävään. Muut ministerit yhtyivät Pentin mielipiteeseen. Samaa aikaan toisaalla presidentti Kekkonen oli kutsunut jo eläköityneen kenraali Ehrnroothin Kultarantaan keskustelemaan komentajaehdokkaista. Analysoituaan kenraalikuntaa Mannerheim-ristin ritari Ehrnroothin haaviin jäi vain yksi komentajan mitat täyttävä: Yrjö Keinonen. Näiden suositus-

ten perusteella tasavallan presidentti nimitti puolustusvoimain komentajaksi Mannerheim-ristin ritarin, kenraalimajuri Yrjö Keinosen. Valintaprosessi päättyi siis kolmen ritarin triumfiin.

Keinosen yhteistyö puolustusministeri Arvo Pentin kanssa sujui mallikkaasti ja mutkattomasti, mutta hänen seuraajansa Sulo Suorttasen kanssa homma takkuili pahemman kerran. Presidentti Kekkonen ei ollut hyvillään Pentin pudottamisesta ministerin pallilta, niinpä hän purki mielipahansa päiväkirjalleen, oli ”saatanan vihainen” ja ihmetteli ”kuka perkele siellä Keskustapuolueen eduskuntaryhmässä toimii Penttiä vastaan, joka on miesten parhaita”. Suorttanen taas oli ”mitätön mies”, vaikka olikin ollut Saksassa jatkosodan aikana SS-upseerina. Mutta oli miten oli, nyt oli tullut mahdollisuus lähteä toteuttamaan niitä näkemyksiä, joiden mukaan puolustusvoimia oli ryhdyttävä kehittämään.

Uudistuksia varusmiespalvelukseen

Ensimmäisten ja tärkeimpien joukossa oli varusmiesten aseman parantaminen, ja sehän alkoi sillä, että viikonloppulomat järjestettiin säännöllisesti toistuviksi ja siten kapitulanttien mielivallasta riippumattomiksi. Lomia ei enää ”poltettu”. Siviiliasun käyttö tuli mahdolliseksi palveluspaikan ulkopuolella ja tervehtimispakko supistettiin vain suoranaisiin esimiehiin. Tarpeeton pökkurointi kasarmilla ja harjoituksissa väheni huomattavasti ja palvelusmotivaatio parani. Keinosen kaudella puolustusvoimat pyrki aktiivisesti uudistamaan toimintaansa ympäröivän yhteiskunnan odotusten mukaiseksi.

Kommunismin peikko

Maan tapa oli 1960-luvulla sellainen, että kommunistia ei kadettikouluun huolitettu. Sen sai tuta nuori mies, joka oli suorittanut reserviupseerikoulun erinomaisin arvosanoin ja joka ajatteli itselleen aktiiviupseerin uraa. Hakijan nimi oli paremmuusjärjestyksessä aivan kärjen tuntumassa, mutta nimen yli oli vedetty viiva. Koulun johtaja kertoi syyn: miehen isä oli Neuvostoliitossa koulutusta saanut kommunisti ja olipa poikakin ennen sotaväkeä ollut kommunistipuolueen jäsen. Kadettikouluun pyrkijöiden syrjintä poliittisin perustein oli kielletty; tässä tapauksessa koulun johtaja oli tehnyt virkavirheen.

Mutta ihmeiden aika ei ollut ohi: mies pyrki uudelleen kadettikouluun seuraavana vuonna, jälleen kärkipäässä. Keinonen otti miehen kouluun vastoin kenraalin mielipidettä periaatteenaan, että kyllä puolustusvoimat aina yhden kommunistin kestä.

Vakoilija sängyssä

Kuin suoraan agenttifilmistä on seuraava vakoilutapaus. Sotilas-asiamiehenä Saksan liittotasavallassa ollessaan eräs suomalainen everstiluutnantti oli rakastunut nuoreen kaunottareen. Syntyi kuuma suhde, kunnes nainen yllätti sotilaan kertomalla, että hän oli oman maansa tiedustelupalvelun tehtävissä. Nyt hän ehdotti, että everstiluutnantti ryhtyisi heidän salaiseksi asiamieheksi. Kun tämä kieltäytyi, nainen näytti hänelle kuvia, jotka oli piilokameralla filmattu heidän sänkykohtauksistaan. Ellei everstiluutnantti suostuisi, kuvat lähetettäisiin Suomeen hänen vaimolleen ja esimiehilleen. Mies huomasi joutuneensa pirulliseen satimeen ja kiristyksen uhriksi. Hän päätti suostua. Takaisin Suomeen siirrettynä upseeri jat-

koi agentintehtäväänsä eli tietojen hankkimista Saksan liittotasavaltaa koskevista asioista.

Puolustusvoimien tiedusteluosasto sai vihiä miehen puuhista ja aloitti kuulustelut. Everstiluutnantti sekoili sanoissaan pahasti ja lopulta tunnusti ”rakkausodysseian”. Keinonen esitteli tapauksen tasavallan presidentille, jonka mielestä tällainen upseeri on saatava pois armeijasta, mutta niin, että hän itse anoo eroa. Ja niin tapahtui.

Tietokoneen uhri

Komentaja Keinosen virkamatkalla Neuvostoliitossa Frunzen sotakatemiassa sattui: Akatemian tietokoneosastolla armeijakenraali Kurotskin kertoi seuraavan jutun. Kun ensimmäinen tietokone tuotiin akatemiaan, Kurotskin epäillen sen hyödyllisyyttä oli kysynyt insinöörieverstiltä:

- Mitä tällaisella vehkeellä oikein tehdään?
- Tällä voidaan ratkaista mikä ongelma tahansa.
- No, kysykää tietokoneelta, miten vanhaksi minä elän.
- Se käy hyvin päinsä, kunhan syötetään koneeseen tiedot elintavoistanne.
- Poltatteko tupakkaa?
- En.
- Käytättekö runsaasti alkoholia?
- En ollenkaan.
- Entä elämäenne naisten kanssa?
- Minulle riittää oma vaimo.

Kun tiedot syötettiin tietokoneeseen, sieltä tuli esiin lappu, jossa luki: Tämä mies on jo kuollut.

Ylipäällikön jyrähdys

Urho Kekkosen vastaehdokas presidentinvaaleissa 1968 pankinjohtaja Matti Virkkunen moitti kovasti Kekkosta asiasta kuin

asiasta, mutta ennen kaikkea puolustumäärärahojen niukkuudesta. Kekkonen ei kerta kaikkiaan hyväksynyt sotilaiden eikä muidenkaan elämöimistä määrärahoilla. Niillä mesosivat mielellään reserviupseerit omassa liitossaan. Uudenvuoden tervehdyskäynnillä Tamminiemessä 1.1.1969 puolustusvoimain komentaja sai ylipäälliköltä tuliset terveiset ja ripityksen, jota hän korvat luimussa kuunteli kuin viimeisellä tuomiolla: ”Minä en hyväksynyt niitä reserviupseerien viimeisiä ylennysesityksiä, sillä heitä on viime vuonna ylennetty aivan liian paljon. Sitä paitsi ylennetyt ovat valtaosaltaan oikeistolaisia, heidän joukossaan sellainenkin mies [kuplettinikkari] kuin Palle Palmroth, eihän sillä ole mitään ansioita majurin arvoon.” Eivät siinä selitykset auttaneet, kun Kekkonen hönkäisi tulta ja tulikiveä. Presidentin terävät kommentit osoittivat Keinosen mielestä, että heidän suhteeseen oli tullut särö.

Ja särö sen kun laajeni. Keinosen löi hämmästyksellä se, että Kekkonen suosi kotiryssätoimintaa puolustusvoimien sisällä. Kuten yleisesti tiedetään, Neuvostoliiton suurlähetystössä oli joukko tiedustelupalvelun KGB:n virkailijoita, joiden tehtävänä oli tietojen hankkimiseksi solmia henkilökohtaisia suhteita suomalaisiin huippupoliittikkoihin ja ylimpään upseeristoon. Kenraalikunnasta kaksi sotilasta oli saanut oman kotiryssän.

Presidentti Kekkosella itsellään oli 60-luvulla Keinosen komentajakaudella vakituinen neuvostoliittolainen korkeantason kotiryssäkaksikko - suurlähettiläs, ”kenraalikuvernööri” A.J. Kovalev ja lähetystöneuvos V.S. Stepanov -, joiden kanssa hän lähes viikoittain palaveerasi: nautti aamiaista, päivällistä tai saunoi Tamminiemessä. Naapurimaan miehet opastivat

Suomen presidenttiä hallitusten muodostamisessa ja ulkopoliittisen linjan vetämisessä. Apua annettiin myös silloin, kun hallituksella oli harkinnassa ja hankinnassa atomivoimaa ja sähköveturit. Tällaisesta Kekkonen politiikasta Keinonen pahoitti mielensä.

Lähtö ja loitsu

Kolmen ja puolen vuoden jälkeen Keinosella alkoi tulla mitta täyteen: hän kyllästyi komentajan rutiinitehtäviin, jotka vuodesta toiseen toistuivat samanlaisina ja veivät suurimman osan ajasta. Alituiset edustustehtävät tupakansavuisessa ja alkoholintuoksuaisessa ympäristössä olivat epäterveellisiä ja ne tympäännyttivät. Lisäksi lähtöä vauhditti niin sanottu kellarijupakka, jossa Keinosta syytettiin siitä, että hän olisi maksanut liian pienen korvauksen puolustusvoimien pioneeriryhmälle kesämökin kellarin rakentamistöistä.

Keinosta sapetti myös se, että hän sai pyyhkeitä poissaolosta työpaikalta: tammi-helmikuussa hän oli istunut komentajan huoneessa vain neljänä päivänä. Muina päivinä aika oli kulunut hiihdellesä. Harmitusta lisäsi vielä se, että Kekkonen moitti häntä YYA-sopimuksen omavaltaisesta tulkinasta, jonka hän esitti Lalli-lehden haastattelussa: näkemykset olivat ylipäällikön mielestä hätkähdyttäviä, ajattelemattomia ja harkitsemattomia. Komentajalle oli siis kertynyt tuhdisti henkistä painolastia kannettavaksi. Ja sitä lisäsi vielä tieto siitä, että kenraalikunta Lauri Sutelaa lukuunottamatta suhtautui nurjamielisesti Keinoseen. Niinpä Keinosen mielessä vahvistui ajatus, että keväällä 1969 on aika jättää eroanomus.

Ja niin tapahtui. Presidentti Kekkonen vapautti Keinosen komentajan virasta vapunpäivänä 1.

toukokuuta. Jäähvyäiskäynnillä Tamminiemessä 2. toukokuuta jalkaväenkenraali Yrjö Keinonen sanoi presidentille viimeisen repliikkinsä: ”Nyt minulla puolustusvoimat jätettyäni ei ole sitä kohtaan muuta velvollisuutta kuin tavallisella kansalaisella.” Puolustusvoimien ylipäällikkö Urho Kekkonen sai kuitenkin viimeisen sanan: ”Se ei ole totta. Te olette aina entinen puolustusvoimien komentaja.” ■

JOULUN SALAISUUS

Jouluevankeliumi on kertomus Jumalan tulemisesta ihmiseksi. Se on kertomus jumalallisen tulemisesta inhimilliseksi, tuonpuoleisen tulemisesta tämänpuoleiseen. Tämä inkarnaatio, lihaksituleminen, on joulun suuri salaisuus. Se merkitsee sitä, että Jeesus ei ole vain mies Nasaretista, hän on Kristus Jumalan Poika. Ihmisten kirjoittama Raamattu ei ole vain kirja kirjojen joukossa, vaan se on samalla Jumalan sanaa. Historiallinen kirkko, hapuileva seurakunta täällä Somerolla tai Helsingissä, Enontekiöllä tai Johannesburgissa, on Jumalan tosi kirkko. Ehtoollisen leipä ja viini ovat Kristuksen ruumis ja veri.

Me emme ole enää yksin. Jumala on meidän keskellämme, ja me olemme jatkuvasti vastatusten Jumalan kanssa. Maailma ei ensimmäisen joulun jälkeen ole enää jumalaton, siis ilman Jumalaa, vaan Jumala on sitoutunut tähän maailmaan eikä hylkää sitä. Jumala kulkee meidän mukana Vapahtajan lupauksen mukaan: ”Katso minä olen teidän kanssanne kaikki päivät maailman loppuun saakka.”

*Jaakko Knuutila
Someron kirkkoherra*

LEENI TIIRAKARI

Someron kansanopetuksen vaiheista

OSA II Osa I julkaistiin vuoden 2019 Someron Joulussa

Someron pitäjässä on toiminut 20 kansakoulua sekä erityisopetusta tarjonnut Härkätien koulu ja jatko-opetusta tarjonnut kansalaiskoulu. Lisäksi Somerniemellä toimi kuusi kansakoulua. Somerniemi oli itsenäinen kunta 1927–77.

Koisthuhta 1924–1966

Koistuhdan supistettu kansakoulu aloitti toimintansa syyskuun 22. päivänä 1924 Koivulan talossa. Alkuperäisen suunnitelman mukaan piti koululle rakentaa oma talo vuonna 1928 yhdessä Jokioisten kunnan kanssa, mutta kun Jokioinen vetäytyi hankkeesta, päätettiin Koisthuhtaan rakentaa koulutalo vasta 1930-luvun puolella.

Ensimmäisen opettajan, Lempi Lehtovaaran, asuntona oli pieni huone luokan vieressä. Koivulan talon väelle jäi kaksi huonetta. Tilastojen mukaan vuonna 1925 Koivulan koulussa oli 18 oppilasta

yläkansakoulussa ja 10 alakansakoulussa. Oppilaita tuli myös Jokioisten puolelta. Suurimmillaan Koivulan koulun oppilasmäärä oli vuonna 1931, jolloin yläluokilla oli 21 ja alaluokilla 20 oppilasta. Koulu toimi supistettuna.

Koistuhdan koulun piirustukset hyväksyttiin keväällä 1932 ja rakennus valmistui jo saman vuoden syksyllä. Tähän uuteen taloon tuli opettajaksi Irja Hippan, joka oli Koistuhdassa vuodesta 1935 koulun lopettamiseen saakka. Koistuhdan koulu jatkui supistettuna aina vuoteen 1939, jolloin valmistui rakennuksen jatke alakansakoulua ja opettajan asuntoa varten.

Alakansakoulun opettajaksi valittiin Hulda Alha ja vuonna 1940 Fanny Elina Määttänen. Anna-Liisa Inkinen oli vuosina 1942–45, Aili Suveri 1945–47 ja Inkeri Hytti 1948–53 virassa.

Sotien jälkeen oppilaiden määrä kohosi yli kolmeen kymmeneen ja viisikymmenluvulla yli neljänkymmenen. Suurten ikäluokkien siirryttyä muualle

oppilaiden lukumäärä putosi nopeasti. Koulu suljettiin vuonna 1966. Koulurakennus palveli sen jälkeen navettana.

Lahti 1917–2014, Åvikin yksityinen kansakoulu 1900–1917

Alkuperäiseen Åvikin ja Lahden koulupiiriin kuuluivat Åvikin ja Lahden kartanot sekä lähikylät. Lahdenkylän ensimmäinen koulu oli Åvikin kartanon yksityinen kansakoulu. Åvikin isäntä August Haggrén pyysi vuonna 1893 lupaa perustaa oman kansakoulun, mutta kuntakokous ei suostunut väittäen Kirkonmäen kansakoulussa olevan tilaa kyllin. Silloin ei Åvikin alueelta käynyt kansakoulua vielä yhtään oppilasta. Vuonna 1894 kuntakokous kuitenkin suostui ja niin Haggrén rakennutti koulutalon vastapäätä Åvikin kartanoa vuonna 1900. Åvikin koulu sai valtion-apupäätöksen ja avattiin samana syksynä. Opettajaksi valittiin Aino Vallenius vuosiksi 1900–05. Hänen jälkeensä tuli Selma Polviander, joka oli koulun lopettamiseen saakka vuoteen 1917. Lopettamisen syynä oli koulutalon palo.

Lahden kartanon isäntä Karl de Pont oli luvannut Lahden kansakoululle tontin ja rakennushirret jo vuonna 1914, mutta vaikka kuntakokouskin oli päättänyt koulun rakentamisesta, asia venyi. Uutta koulurakennusta odotettaessa vuokrattiin Vihtori Mattilalta kaksi kamaria koulua varten. Opettajapulan vuoksi koulu alkoi vasta marraskuun 17. päivänä 1917.

Lahden uusi koulu valmistui syksyllä 1920. Alakoulun opettajana toimi kiertokoulun opettaja Olga Seppälä (Laine) aina vuoteen 1958. Lahden alakansakoululle rakennettiin yläkoulun yhteyteen omat tilat vuonna 1933.

Opettajat vaihtuivat usein, mutta 1924 palkattu Hilma Cecilia Seppälä opetti Lahdessa vuoteen 1966. Vuonna 1958 valittiin Torsti ja Anelma Tuomela ja 1971 Eeva Kurki. Kirsti Älli aloitti Lahden koulussa vuonna 1974. Koulun siirtyessä peruskouluksi 1976

opettajina olivat Torsti Tuomela ja Kirsti Älli. Lahden koulu liitettiin Pitkäjärven kansakoulupiiriin vuonna 1976, jonka jälkeen pitkäaikaisena opettajana Lahdessa toimi Mirja Honkanen. Lopulta kaikki opetus siirrettiin Pitkäjärven kouluun vuoden 2014 alusta. Rakennuksessa toiminut päiväkotijäi taloon vielä pariksi vuodeksi.

Laitiainen 1928–1967

Laitiaisissa alkoi toimia vuoden 1923 syksystä alakansakoulu, joka kuului Ollilan piiriin. Koulu oli aluksi vuokralla Eedelin talossa, jossa se toimi 18-viikkoisena. Ollilan piirin kolmas, Uudentalon alakansakoulu, toimi myös 18-viikkoisena vuoteen 1927 saakka. Näiden kiertävien alakoulujen opettajana oli Hulda Alha. Laitiaisten alakansakoulu toimi 36-viikkoisena vuoteen 1931, jolloin opettaja Alha määrättiin hoitamaan Laitiaisten lisäksi myös Vilukselan piirin alakansakoulua. Hän opetti Laitiaisissa ja Vilukselassa puoli lukuvuotta kummassakin vuoteen 1939, jolloin hän siirtyi Koistuhdan alakansakoulun opettajaksi. Alhan tilalle Laitiaisiin tuli opettajaksi Liisa Inkinen ja siitä eteenpäin myös alakansakoulu toimi jälleen 36-viikkoisena.

Vuonna 1928 väheni oppilasmäärä Pajulan koulussa. Sieltä siirrettiin toinen yläkoulun opettaja Laitiaisten piiriin, jonka yläkansakoulu täten aloitti toimintansa vuonna 1928. Koulu toimi aluksi vuokralla Vihtori Ahon huoneissa. Vuonna 1930 rakennettiin koululle oma talo.

Laitiaisten opettajaksi valittiin Saara Kallio, joka opetti kymmenen vuotta. Anna Muukkonen opetti vuosina 1940–64. Hänen työparinaan toimi Anna-Liisa Inkinen vuoteen 1959. Reino Loimovuori oli Laitiaisissa koulun lopettamiseen saakka. 1960-luvun alussa oppilaita oli yläkoulussa enää vain tusinan verran. Vuonna 1967 koulu suljettiin ja talo myytiin.

Lehtimäki 1926–1971

Lehtimäen alakansakoulu aloitti vuokrahuoneissa vuonna 1923. Se oli aluksi yhteinen Lahden piirin kanssa. Tilat vuokrattiin Maria Jokiselta ja sen jälkeen Mikko Lehtimäeltä. Vuodesta 1926 koulu toimi Takalan talossa. Ensimmäinen opettaja oli kiertokoulun opettaja Olga Laine vuoteen 1926.

Kun Lahden kansakoulussa tuli vuonna 1926 toinen opettaja tarpeettomaksi, päätti valtuusto perustaa Lehtimäkeen supistetun kansakoulun ja siirtää sinne opettajatar Martta Olinin. Lehtimäen kansakoulu aloitti vuokratiloissa Takalan talossa ja toimi siellä vuoteen 1929, jolloin oma koulutalo valmistui.

Lehtimäen kansakoulussa opetti Jenny Älli vuosina 1928–37, Liisa Järvelä vuosina 1937–43 ja Aino Mertanen vuosina 1943–45. Vuonna 1946 oppilasmäärän kaksinkertaistuttua koululle valittiin opettajajärjestö Viljo ja Tyyne Valtonen, jotka hoitivat koulua seuraavat parikymmentä vuotta. Vuonna 1963 nimitettiin opettajaksi Irene Lähteenkorva, joka jäi Lehtimäen koulun opettajaksi aina sen lopettamiseen saakka. Jo 1950-luvulla oppilasmäärä oli alkanut laskea, kun se jäi alle minimin, koulu lakkautettiin ja rakennus myytiin yksityisasunnoksi.

Ollila 1897–2016

Kuntakokous päätti 1896 perustaa ”kyläläisten pyynnön johdosta ylhäisemmät koulut” Ollilaan, Häntälään ja Vilukselaan. Koulut aloittivat vuokrahuoneissa syksyllä 1897 ja vasta ”tulevaisuudessa, kun koe on näyttänyt, jos koulut ovat sijoitettu sopiviin paikkoihin ja jos riittävä määrä oppilaita on saatavissa” otettaisiin esille omien koulurakennusten pystyttäminen.

Ollilan koulu aloitti 1897 vuokralla Sipun talossa ja kouluun ilmoittautui 24 oppilasta. Seuraavana kesänä valittiin opettajaksi Ruusa Hakala (Hagelin). Hän jäi Ollilan kouluun aina eläkkeelle siirtymiseensä saakka vuoteen 1933.

Ollilan koulurakennus valmistui 1902 samoilla Helinin piirustuksilla kuin Hirsjärven ja Häntälän koulut. Kaksikerroksisen talon keskiosan iso luokahuone ja eteläpäädyn kaksi isoa huonetta muodostivat varsinaiset koulutilat. Vasta 1920 koulun yläkertaan viimeisteltiin miesopettajalle asunto ja koululle veisto- ja liikuntasali. Vuonna 1926 suurennettiin eteistä siirtämällä seinää ja portaikkoa pihan puolella.

Vuonna 1923 Ollilan koulupiiriin perustettiin kiertävä ja kiinteä alakoulu. Kiertävän perustamisvuosi on 1923 ja kiinteän perustamisvuosi 1925. Kiertävän alakoulun toimipaikat olivat Ollilan metsäkulman Syrjälä ja Laitiaisten Rintala ja lopuksi Edelin talo. Opettajana oli Hulda Alha.

Ollilan kiinteään alakouluun valittiin opettajaksi vuonna 1925 Kerttu Lucina Ingerborg Niilikoski eli Lussi Timperi. Koulu toimi Ollilan Karvialla 36-viikkokisena. Se siirrettiin vuonna 1929 Ollilan yläkansakoulun rakennuksen toiseen kerrokseen. Lussi Timperi hoiti virkaansa vuoteen 1963.

Kun Ruusa Hakala lähti eläkkeelle, hänen seuraajinaan oli useita opettajia, kunnes virkaan valittiin Niilo Heinonen. Hän oli usein virkavapaalla ja

sota-aikana rintamalla, mutta pysyi virassaan aina vuoteen 1946. Sotavuosien jälkeen oli perustettava kolmannen opettajan virka ja yläkerran veistosali oli muutettava luokkatilaksi. Opettajiksi valittiin Maija Väisänen ja Elli Lokka, joka lähti lähetystyöhön Ambomaalle. Muutkin virkaan valitut viipyivät vain vuoden tai kaksi, mutta vuonna 1951 opettajan virkoihin saatiin Eino Joro ja Pirkko Joro, jotka yhdessä Lussi Timperin kanssa hoitivat Ollilan koulua, kunnes Timperi jäi eläkkeelle 1963. Tilalle tulivat Eeva Kurki, Eeva Hipa ja Leena Paajala. Eino Joro jäi eläkkeelle 1982. Hänen jälkeensä koulun johtajana toimi Liisa Penttilä ja alaluokkien opettajana Kaarina Randell. Yläluokkia opettaneen Toivo Mäkelän seuraajaksi valittiin Juha Saarimäki.

Rivitalon ja koulurakennuksen laajennus tehtiin vuosina 1954–57 ja myöhemmin tehtiin vielä laajempi saneeraus. Oppilaita on Ollilassa peruskoulun aikana ollut vuosittain 40–50, mutta oppilaiden vähentymisen vuoksi koulun toiminta lopetettiin vuonna 2016. Kiinteistö myytiin yksityiseen käyttöön.

Pajula 1906–2010

Pajulan koulua suunniteltiin pitkään. Vaihtoehtona oli koulun sijoittaminen Kultelaan. Kuntakokous päätti vasta vuonna 1903 aloittaa opetuksen Pajulassa. Koulun ei tarvinnut toimia vuokrahuoneissa kuin vuoden, sillä uusi koulutalo valmistui syysyksi 1906.

Pajulan alakansakoulu aloitti vuonna 1923. Se toimi aluksi Pajulan koulun veistosalissa 18 viikkoa ja toiset 18 viikkoa Kultelan Pirttilän talossa vuokralalla. Vuonna 1927 koulu muutettiin 36-viikkoiseksi ja se sai huoneet koulurakennuksen yläkerrasta. Alakoulun pitkäaikaiset opettajat olivat Toini Kaarina Heiniö vuosina 1927–34 ja Helvi Helena Saksa 1934–71.

Pajulan yläkansakoulun ensimmäiseksi opettajaksi valittiin Juho Kustaa Hossi. Vuonna 1926

oppilaiden määrä kasvoi niin, että oli palkattava pariksi vuodeksi toinen opettaja. Seuraavana vuonna koulutalo korotettiin kaksikerroksiseksi ja alakoulu sijoitettiin samaan rakennukseen. Ennen sotia täytettiin toisen opettajan virka uudelleen. Opettajat kuitenkin vaihtuivat usein, kunnes virkaan astui Irja Harju, joka opetti aina vuoteen 1974 saakka.

Kun Hossi jäi eläkkeelle 1951, tuli tarpeelliseksi palkata uusia voimia. Opettajat vaihtuivat tiheään, kunnes Matti Oksa ja Irja Räyhäntausta ottivat Pajulan koulun hoiviinsa 1970-luvun alussa.

Vuonna 1976 tehtiin koulussa laajoja korjaustöitä, kun koulusta tuli peruskoulun ala-aste. Kunnolliset sosiaalityöt rakennettiin kouluun vasta vuonna 1985. Lasten määrä hupeni Pajulassakin, mutta koulu suljettiin vasta vuonna 2010.

Palojoki 1926–1966

Vilukselan Palojoen kylän lapsilla oli pitkä koulumatka Vilukselan kouluun. Vuonna 1922 tehdyn piirijakosuunnitelman mukaan Palojoen kulmalle piti rakentaa koulu vuonna 1929 yhdessä Koski TL:n kunnan kanssa. Mutta kun tarve oli suuri, päätti kunnallisvaltuusto jo vuonna 1925 rakentaa koulun valmiiksi. Siihen tuli sittemmin oppilaita myös Kosken kunnan puolelta.

Koulu valmistui syysyksi 1926. Se oli yksiopettajainen supistettu kansakoulu. Ensimmäiseksi opettajaksi palkattiin Toini Frang (Pahlama) ja hänen seuraajakseen vuonna 1930 Alli Pietilä, joka toimi Palajoella sodan loppumiseen saakka vuoteen 1945. Hän oli paljon virkavapaalla ja sijaisuutta hoiti Helmi Pennanen vuosina 1937–38. Hän jatkoi vielä alakoulun opettajana vuoteen 1941, joten koulu muuttui kaksiohettajaiseksi. Alaluokkia opetti Aili Työppönen vuoteen 1947 ja hänen jälkeensä Hulda Alha ja Taija Tapiola.

Kolmannen opettajan koulu sai sotien jälkeen, kun Pietilän tilalle palkattiin Nikolai Tamminen ja seuraavana vuonna Eino Toivanen. Teesi Järvinen tuli opettajaksi vuonna 1947 ja hän jäi koulun opettajaksi aina koulun lopettamiseen saakka vuoteen 1966. Järvisen aviomies oli tullut valituksi miesopettajan virkaan, mutta hänen muutettuaan pois, virkaa hoidettiin väliaikaisten opettajien voimin. Lopulta opettajaksi saatiin Aarne Peltö vuonna 1956, ja hän pysyi tehtävässään aina koulun loppuun saakka.

Koulun oppilasmäärä kasvoi 1950-luvun lopulla yli kuudenkymmenen ja niin vuonna 1958 päätettiin kouluun rakentaa lisäsiipi, johon tuli mm. liikuntasali. Seuraavina vuosina oppilasmäärä kuitenkin laski nopeasti ja viimeisenä vuonna 1966 Palojoella opetettiin kahtakymmentäneljää oppilasta. Koulu pysyi kaksiopettajaisena loppuun saakka. Rakennus toimi myöhemmin kokoontumispaikkana ja liikuntatilana.

Pitkäjärvi 1892–, Långsjö folkskolan 1892–1907

Kuntakokous suostui 1891 viljelysneuvos Walde-
mar Sagulinin anomukseen perustaa kansakoulu ja
senaatti myönsi sille valtionavun. Sagulinin koulu
avattiin 18.8.1892 Hovirinnan talossa. Ensimmäinen

opettaja oli Iida Löwendahl. Oppilaita oli koulun
aloittaessa 34. Opettajat olivat ruotsinkielisiä neitejä,
mutta opetus tapahtui suomeksi, sillä oppilaat olivat
kartanon työväen lapsia sekä joitakin Pitkälampi-
kylän lapsia. Koulu toimi vuoteen 1906.

Koska Vilukselaan perustettiin oma koulu 1897,
Pitkälampi jaettiin kahteen koulupiiriin. Pitkälampi-
kylän keskusta rakennettiin uusi koulurakennus
1907. Koulun muututtua kunnalliseksi, opettajaksi
valittiin Artturi Rautamo, joka oli toimessa 11 vuotta.
Vuonna 1921 tuli kouluun niin paljon oppilaita, että
oli pakko palkata toinen opettaja. Uudet opettajat
viihtyivät Pitkälampella vain talven tai pari kerrallaan,
mutta sen jälkeen koulu sai monta opettajapariskun-
taa, ensin Tuomiset vuoteen 1924 ja sitten Nevalaiset,
jotka olivat opettajina vuoteen 1937. Heitä seurasivat
Esteri ja Uno Miettinen ja Adi ja Meeri Pakarinen.
Adi Pakarinen kuoli vuonna 1940, mutta leskirouva
pysyi koulun opettajakunnassa vuoteen 1962. Vuon-
na 1957 palvelukseen astui Pauli Aitalaakso, joka jäi
eläkkeelle vuonna 1989.

Pitkälampi-
alakeskuskoulu aloitti toimintansa
18-viikkoisena syksyllä 1923 Alhaisten vuokrahuo-
neissa. Sittemmin se toimi Maamiesseuran talolla ja
toiset kaksi vuotta Knut Vahteran huoneissa. Opettaja
oli yhteinen Vilukselan alakoulun kanssa vuoteen
1930 saakka. Alakoulurakennus tehtiin yläkoulun
tontille vuonna 1930. Se rakennettiin samoilla pii-
rustuksilla kuin Häntälän ja Härkälän alakoulut.
Alakeskuskoulun opettajina olivat alkuvuosina Vil-
helmiina Vaahtera ja Hilja Nurminen. Aino Annikki
Salmivaara opetti vuosina 1945–70.

Pitkälampi-
kansakoulu oli suuri koulu. Oppilaita
oli aluksi parisenkymmentä, mutta jo 1920-luvulle
tullessa määrä kasvoi nopeasti kahdeksaankymme-
neen. Sotien jälkeen pysyttiin samoissa lukemissa,
kunnes kuusikymmenluvulla määrä laski kuuteen-
kymmeneen ja peruskoulun aloittaessa oppilaita oli
enää hieman yli neljäkymmentä. Muiden koulujen
lopettaessa ympäriltä Pitkälampi on saanut oppilaita
yhä kaukaisemmista kylistä.

Peruskouluun siirryttiin vuonna 1976 ja koulun-
johtajaksi tuli Irene Lähteenkorva. Koulurakennusta
laajennettiin vuonna 1987. Pitkälampi-
koulu oli yh-
distettynä Lahden koulun kanssa vuosina 1997–2014.
Sen jälkeen Lahden oppilaat siirtyivät Pitkälampi-
kouluun. Vuodesta 2003 Pitkälampi-Lahden johtajana
on toiminut Päivi Isotalo.

Saarentaka 1930–1966

Härkälän ja Kimalan koulupiirit yhdistettiin 1927 Saarentaan koulupiiriksi, johon päätettiin rakentaa koulu vuoteen 1930 mennessä. Sementtitiilistä tehty koulurakennus saatiinkin valmiiksi jo syksyllä 1929.

Saarentaan kansakoulu aloitti supistettuna kouluna. Yläkoulun opettajaksi valittiin opettajatar Elsa Tähtinen, joka jatkoi samassa koulussa aina vuoteen 1963 saakka.

Vuonna 1930 Saarentaan alakoulu aloitettiin 36-viikkoisena, mutta muutettiin seuraavasta syksystä 18-viikkoiseksi ja opettaja määrättiin yhteiseksi Uuskaskiston alakoulun kanssa. Alakoulun opettajana toimi lukuvuoden 1930–31 Marjatta Lehto. Seuraavaksi toimeen valittiin Helvi Alestalo. Koulu aloitti Saarentaassa ja kevätlukukausi pidettiin koulua Uuskaskistossa. Näin jatkettiin vuoteen 1938, jolloin alakansakoulusta tuli 36-viikkoinen. Alakoulun opettaja Toini Lindström toimi Saarentaan koulussa sen lopettamiseen saakka 1966.

Sotien jälkeen alkoi oppilasmäärä kasvaa. Johtokunta yritti siirtää lapsia toisiin piireihin, mutta kun se ei auttanut, kouluun perustettiin pari apuopettajan väliaikaista virkaa, joihin valittiin Heli Loman ja Pekka Erppola. Heidät lähetettiin opettamaan Kimalaan Kankareen taloon viideksi vuodeksi. Saarentaan koulutaloa oli pakko laajentaa, mutta siitä huolimatta osa lapsista sijoitettiin myös Rautelaan Knaapin taloon, jossa heitä opetti Anneli Kerminen ja Anja Lahtomaa vuosina 1954–57.

Oppilaiden vähennyttyä Saarentaan kansakoulu suljettiin 1966. Viimeisinä opettajina toimivat Pertti Vesarinne ja Ritva Sinikka Partanen.

Terttilä 1895–2016

Vuonna 1894 Lautelan, Terttilän ja Kaskiston kyläläiset olivat pyytäneet kuntaa rakentamaan oman ”ylhäisemmän” kansakoulun Terttilän kylään. Koulu päätettiin perustaa sekakouluna ja siihen päätettiin ottaa naisopettaja.

Terttilän koulu aloitti vuokralla vuonna 1895 Mikko Luukkalan huoneissa Rauhaniemessä. Koulutalo valmistui vasta vuonna 1907. Ensimmäinen opettaja oli Ida Skyttä, joka kuitenkin hukkui heikkoihin jäihin keväällä 1896. Seuraavat opettajat pysyivät vuoden pari, kunnes Eeva Salakari jäi vuoteen 1917 saakka. Kyläläisten mielestä naisopettajat vaihtuivat liian usein ja pysyivät vuonna 1924 viran muuttamista miesopettajan viraksi. Niin tehtiin ja virkaan valittiin Heino Ruostela ja hänestä kylä sai pysyvän opettajan, joka opetti Terttilän koulussa aina vuoteen 1967 asti.

Alakansakoulu aloitti Lautelassa tammikuussa 1923 Pannukakkumäellä kauppias Alhan huoneissa yhdessä Uuskaskiston alakoulun kanssa. Opettajana oli Anna Hämeensalo. Maaliskuussa 1927 alakansakoulu muutettiin 36-viikkoiseksi ja vuonna 1930 valmistui alakoululle oma rakennus Laitiaisten kylään. Opettaja Esteri Keturin aikana alakoululuokat siirrettiin Terttilän koululle.

Terttilän kansakoulussa oli alusta alkaen oppilaita yli kolmekymmentä. Kaksikymmenluvulla päästiin neljäänkymmeneen. Yksiopettajainen koulu laajeni kaksiopettajaiseksi ennen sotia, kun oppilasmäärä kasvoi yli viidenkymmenen. Peruskoulun alkaessa vuonna 1976 Terttilän koulussa tehtiin laaja remontti, ja 1983 rakennettiin kouluun suihkutilat ja saneerattiin keittola.

Ruostelan jälkeen koulun johtajaopettajaksi tuli Kalevi Leino ja hänen seuraajakseen Timo Puintila. Esteri Keturin jäätyä eläkkeelle 1979 Eeva Kurki ja Marjut Silfersten opettivat 1980-luvulla, Sari Seppänen ja Satu Tamminen 1990-luvulla. Uudella

vuosituhannella Puintilan työtoverina toimivat Sari Kempe ja Maarit Jönkkäri, joka oli opettajana koulun lopettamiseen saakka. Viimeiset opettajat olivat Riina Kopra ja Satu Koivuniemi.

Peruskouluun siirryttäessä oppilaita oli enää 29. Kahdeksankymmentäluvulla oppilaiden määrä laski jopa neljääntoista. Kaskiston koulun lopettamisen jälkeen oppilaita tuli hieman lisää ja koulu säilyi aina vuoteen 2016.

Uuskaskisto 1923–1968

Ensimmäinen koulu, joka oppivelvollisuuslain voimaan astumisen jälkeen perustettiin Somerolle, oli Uuskaskiston kansakoulu. Koulu aloitti toimintansa vuokratiloissa syksyllä 1923. Oma koulu Uuskaskistoon valmistui syksyllä 1927.

Opettajaksi saatiin nuori Taimi Vilhelmiina Ljungdell. Hän tuli koululle, jossa ei ollut sähköä eikä puhelinta. Hän otti kylän haltuunsa huolehtien sen kulttuuritarjonnasta hoitamalla opintokerhoja ja kuoroja. Palveltuaan 42 vuotta hän jäi eläkkeelle vuonna 1966. Sen jälkeen koulua pitivät vielä yhden talven Kalevi Leino ja Maija Leena Silanto, kunnes se lakkautettiin vuonna 1967.

Oppilaita oli pari kymmentä, mutta kolmekymmenluvulta eteenpäin määrä nousi yli viidenkymmenen. Siksi kouluun oli palkattava toiseksi miesopettaja, joka pystyi opettamaan myös veistoa. Suurimmillaan oppilasmäärä oli vuonna 1954, jolloin oppilaita oli 70. Sen jälkeen alkoi nopea lasku. Koulu lopetti toimintansa vuonna 1968.

Uuskaskiston 18-viikkoinen alakoulu aloitti keväällä 1924 vuokrahuoneessa. Koulutalon valmistuttua 1927 myös alakansakoulu siirtyi samaan taloon. Opettaja oli aluksi yhteinen Terttilän alakansakoulun kanssa vuoteen 1927 ja sen jälkeen Kaskiston koulun kanssa vuoteen 1931. Opettajana olivat Jenny Raakel Larsson ja Hilda Maria Santavirta. Vuodesta 1931

opettajana toimi Helvi Alestalo, jonka työvuodesta toinen puoli kului Saarentaan alakansakoulussa. Näin jatkettiin vuoteen 1938, jolloin alakansakoulu muutettiin vihdoinkin 38-viikkoiseksi. Opettajaksi tuli Maire Salmén. Vuonna 1946 alakoulu supistui jälleen 18-viikkoiseksi ja siitä tehtiin pari vuotta yhteinen Isoniityn alakansakoulun kanssa. Opettajaksi tuli Anne Nikku. Sotien jälkeen alakoulusta tuli ympärivuotinen ja opettajaksi valittiin Eeva Kurki.

Viluksela 1897–1966

Vilukselan koulu aloitti vuokrahuoneissa Hakalan talossa syksyllä 1897. Ensimmäiseksi opettajaksi valittiin neiti Amanda Humala. Opettajat kuitenkin vaihtuivat tiheästi.

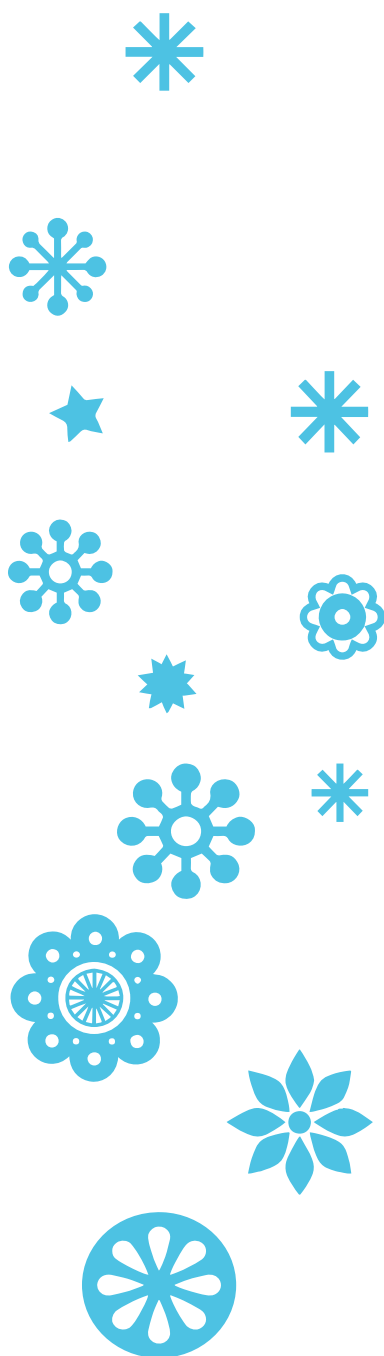
Vilukselan koulu muutti Hakalan talosta vuonna 1902 Huinalle, koska sieltä saatiin pojille käsityöluokka. Vilukselan oma koulutalo valmistui syksyksi 1908 kylän keskustaan. Myöhemmin koulun yhteyteen rakennettiin myös asunto opettajia varten.

Uuden koulun opettajaksi valittiin Anna Aurora Heikkilä ja hän jatkoikin vuoteen 1940 saakka. Koulussa oli oppilaita vuosittain keskimäärin 30.

Vuonna 1923 aloitti alakansakoulu, joka toimi yläkoulun veistososalissa 18-viikkoisena ja yhteisenä Pitkäjärven koulupiirin kanssa vuoteen 1930 ja yhdessä Laitiaisten alakoulun kanssa 1931–39. Opettajana oli Hulda Alha. Vuodesta 1943 alakansakoulu muuttui kiinteäksi 36-viikkoiseksi ja sen opettajaksi tuli Eeva Kurki.

Vuonna 1940 koulun opettajaksi tuli Elma Murtomaa. Hän opetti Vilukselan kansakoulussa koulun lopettamiseen saakka vuoteen 1966. Hän sai työparikseen Brynolf Takakarhun, mutta hänen jälkeensä valittiin lähes vuosittain uusi miesopettaja. Viimeinen pitkäaikaisempi opettaja oli johtajaopettaja Yrjö Kalevi Huhti, joka opetti vuosina 1957–65.

Oppilaita oli 1920-luvulle saakka kolmisenkymmentä, sen jälkeen määrä nousi yli viidenkymmenen. Koulun lopettaessa vuonna 1966 oppilaita oli enää 22. ■

Kanna omaisuutesi Somero-Seuran sydänystävä-kassissa!

Luonnonvarojen säästämiseksi, jätteen vähentämiseksi ja ilon tuomiseksi ihmisille toteutimme kaikin tavoin kestävän kassin jokaiselle Somero-Seuran sydänystävälle.

Sydänystävä-kassi on tehty tekstiilijätteestä, joka on jäänyt yli vaatteiden valmistusprosessissa. Kassi on ympäristöllisesti ja käytössä kestävä.

Yhden puuvillakilon tuottaminen kuluttaa 11 000 litraa vettä. Tätä kassia varten ei ole kasvatettu puuvillaa eikä kulutettu vettä. Kun mukanasasi on sydänystävä-kassi, luonnonvaroja säästyy muutenkin, sillä et tarvitse muovipusseja.

Sydänystävä-kassin on suunnitellut Ari Kostamo ja valmistanut helsinkiläinen Pure Waste.

Kassi maksaa 10 euroa. Voit hankkia omasi Someron kirjakaupasta tai Torppamuseolta.

Kassin myynnistä saatava tuotto käytetään somerolaisten lasten ja nuorten hyväksi.

Pientä paikallishistoriaa

PEKKA ALITALO

L iian usein kameralla ikuistetaan pelkästään perhejuhlia tai eturivin merkkihenkilöitä. Olkoon sitten kyseessä syntymäpäivät, häät tai hautajaiset tai muut juhlatilaisuudet. Arjen askareet tai irrottelut jäävät usein kuvaamatta. Säterin Markku sen sijaan oli näppäillyt 1970-luvun alkupuolella kuvia Vinhan veljeksistä, Yrjöstä ja Sulosta, jotka tuolloin asuivat pienessä mökissä Paltassa. Minulle Markun otokset edustivat

valokuvauksen aatelia arvostaen paikallista elämänmenoa.

Sinänsä veljesten lähtökohdat ja puitteet elämälleen eivät välttämättä olleet kovin otolliset. Yrjö pääasiallisesti kierteli paikkakunnalla ja kaupitteli kapsäkistään erilaista rihkamaa. Sulokaan ei ollut kaikkein innokkaimpia lukumiehiä ja kummallekin maistui myös pilsneri. Molemmat elelivät pienissä piireissä, eivät osallistuneet yhteiskunnallisiin rientoihin ja päätöksentekoon, mutta omaperäisinä piirtyivät ih-

misten mieliin siinä määrin, että heitä ja edesottamuksiaan vieläkin muistellaan.

Vinhan veljeksiä kiehtoi lähinnä vanha tanssimusiikki. Yrjön matkassa kulki huuliharppu ja Sulo oli mieltynyt haitariin. Sulon ehdoton lempikappale oli Sulamit. Säterin Markun ikuistamat kuvat musikanteista innostivat minut maalaamaan akryyliväreillä tau-lun. Voin kuvitella kuinka Sulamit raikaa. Välttämättä kaikki soinnut eivät sataprosenttisesti osu koh-

dalleen, mutta se ei ole pääasia. Kylmäksi ei voi jättää se, miten veljekset laittavat itsensä likoon, Yrjö silmät vahvasti kiinni, otsa kurtussa ja koko kropallaan mukana eläen ja Sulo puolestaan haitarilla rehvakkaammin vedellen, kasvoillaan ailahdus onnesta ja autuudesta. Veljesten laatuaikaa.

Oma persoonallinen lukunsa oli myös Säterin samoihin aikoihin kuvaama Nyströmin Ville. Hän oli eräänlainen tai-vaanrannanmaalari omine luontaisine metkuineen. Tässä, jos missä, kuva puhuu enemmän kuin tuhat sanaa.

Maalaillessani ajatukseni siirtyvät puolen vuosisadan taakse ja mietin sitä, kuinka jokaisen elämä on uniikki, ainutkertainen. Se on kude räsymatossa. Yksikään kude ei lopulta ole toistaan kummempi. Olkoonkin, että harmaan vieressä kirkas väri paremmin erottuu. Kaikki täydentävät toisiaan muodostaen kokonaisuuden. ■

OTA YHTEYTTÄ JA SEURAA

@somero seura

somero seura.fi

info@
somero seura.fi

MANU KÄRKI

Miksi Someron väkiluku ei ole 20 000?

Somero oli väkiluvultaan Saloa ja Forssaa suurempi aina 1960-luvulle asti. Someron asukasluku oli 11 281 vuonna 1960, Salon 10 707 ja Forssan 10 736. Kymmenen vuotta myöhemmin tilanne oli aivan toinen. Salossa oli asukkaita 17 162 ja Forssassa 15 725, mutta Somerolla enää 9 868. Vähennystä oli tapahtunut 1 413 henkeä samaan aikaan kun vertailukunnissa tapahtui monien tuhansien lisäys. Somerolla työvoiman tarve väheni maatalouden koneellistumisen vuoksi ja suuret ikäluokat etsivät työtä. Kun sitä ei omalta paikkakunnalta löytynyt oli muutettava muualle. Salon ja Forssan väestön ammatillinen rakenne oli erilainen, eikä poismuuttoa siinä määrin tapahtunut. Ratkaisevaa 1960-luvun kehitykselle oli kuitenkin uusien työpaikkojen luominen.

Salon syntyi Halikonlahteen laskevan Salonjoen varteen aluksi hyvin pienelle alueelle Salonkylän ympärille. Kauppaloikeudet Salon sai vuonna 1887 kun se erotettiin

Uskelasta. Senaatti kannatti jopa kaupunkioikeuksien myöntämistä, mutta keisari piti asukasmäärää noin 300 liian pienenä. Emäpitäjä Uskela liitettiin Saloon vuonna 1967 ja se lisäsi väkilukua noin kolmella tuhannella. Kaupunki Salosta tuli 1960. Suurin väestölisäys tapahtui vuonna 2009, jolloin yhdeksän naapurikuntaa liitettiin Saloon. Ennen tätä liitosta Salon väkiluku oli 26 061 ja liitoksen jälkeen 54 787.

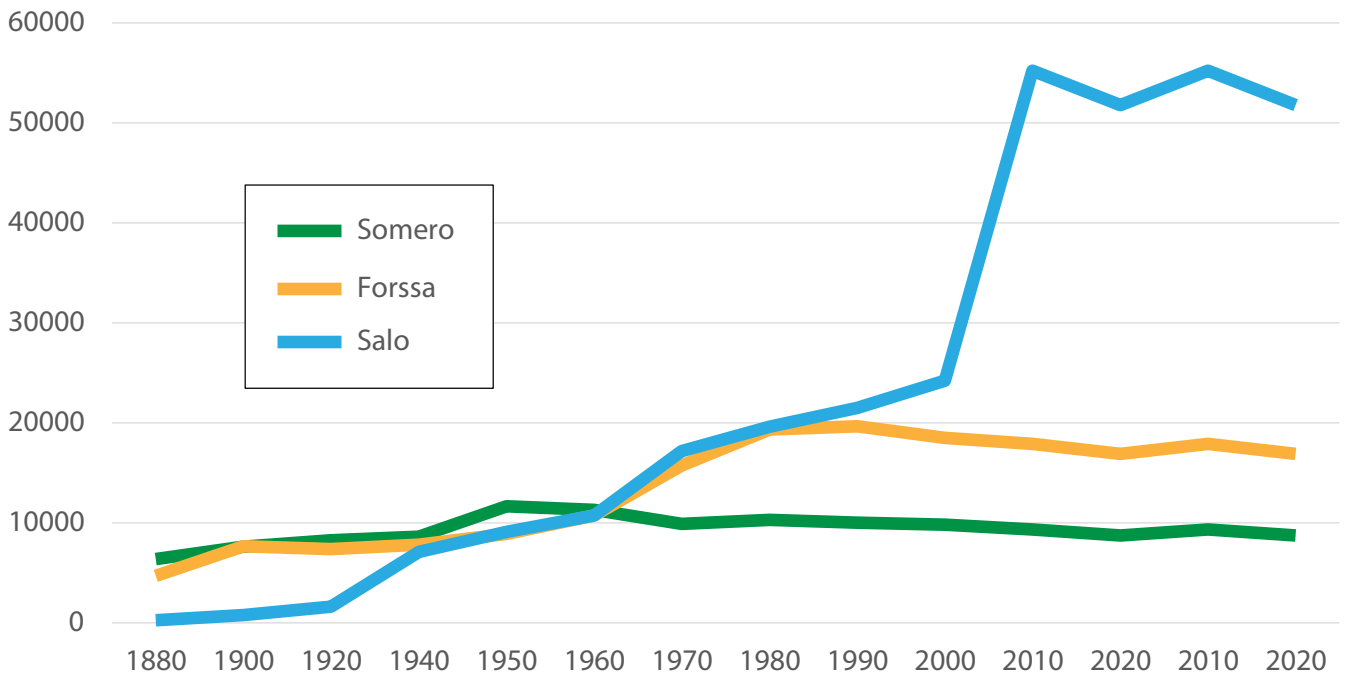
Forssa syntyi Tammelan pitäjään tehtailija Wahrenin kehruutehtaan ympärille 1800-luvun puolivälissä. Kehräämöstä ja kutomosta tuli myöhemmin Forssa-osakeyhtiö ja tehdasalue sai nimen Forssa. Tehdas oli Kuhlankosken partaalla ja siellä oli jo 1868 työntekijöitä noin 1500. Forssa irtaantui Tammelasta omaksi kauppalaksi 1923 ja kaupunki siitä tuli 1964. Forssan väkiluku oli suurin 1985, vähän yli 20 000. Alueliitoksia ei ole tapahtunut.

Somerolle ei muodostunut 1800-luvun jälkipuoliskolla sa-

manlaista pientä tiivistä kaupankäynnin keskittymää kuin Saloon tai suurta teollisuuslaitosta kuten Forssaan. Somerolla Joensuun kylä naapurikylineen muodosti kunnan keskustaajaman, mutta suurin osa asutuksesta oli laajalla yli 30 kylän alueella. Somerniemen kunnan liittäminen Someroon 1.1.1977 kasvatti kunnan pinta-alaa kolmanneksella ja lisäsi väkilukua runsaalla 1 400 hengellä.

Väestön muutokset

Toisen maailmansodan aikana 1939–1945 kaatui noin 390 somerolaista ja somerniemeläistä. Paljon suurempi vaikutus väkilukuun, kuin kaatuneiden määrällä, oli paikkakunnalle muuttaneilla evakoilla. Talvisodan päätyttyä vuoden 1940 lopulla oli Somerolla siirtoväkeä 2 669 ja Somerniemellä lähes 900 eli yhteensä noin 3 550. Vuosina 1941–1943 suurin osa siirtoväestä palasi takaisin entisille asuinsijoilleen ja vuoden 1943 lopussa Somerolla ja

Väkilukutaulukko Somero-Forssa-Salo 1880–2020.

Somerniemellä oli siirtoväkeä vain runsas 300. Neuvostoliitolle tapah-
tuneiden alueluovutusten jälkeen
Karjalan evakot palasivat takaisin
Somerolle. Syksyllä 1947 heitä oli
2 752. Someron väkiluku kasvoi
vuosina 1945–1950 yhteensä 2 532
hengellä. Kasvuun vaikutti myös
suurten ikäluokkien syntyminen
vuodesta 1946 alkaen. Suurimmil-
laan Someron väkiluku oli vuonna
1953, jolloin kunnassa asui 11 753
henkeä. Somerniemen väkiluku
oli suurimmillaan vähän yli 2 500
henkeä ja molempien kuntien yh-
teinen väkimäärä 14 217. Siirto-
väen kohdalla poismuutto oli mer-
kittävää, sillä vuonna 1960 heitä oli
Somerolla enää 1 160.

Liikenneyhteydet ja rautatie

Asutuskeskusten syntyminen vaa-
tii hyviä liikenneyhteyksiä. Rau-
tateilla oli suuri merkitys Suomen
asutuksen rakenteessa ja monia
uusia kaupunkeja syntyi rautatei-
den risteysasemien ympärille. Vielä

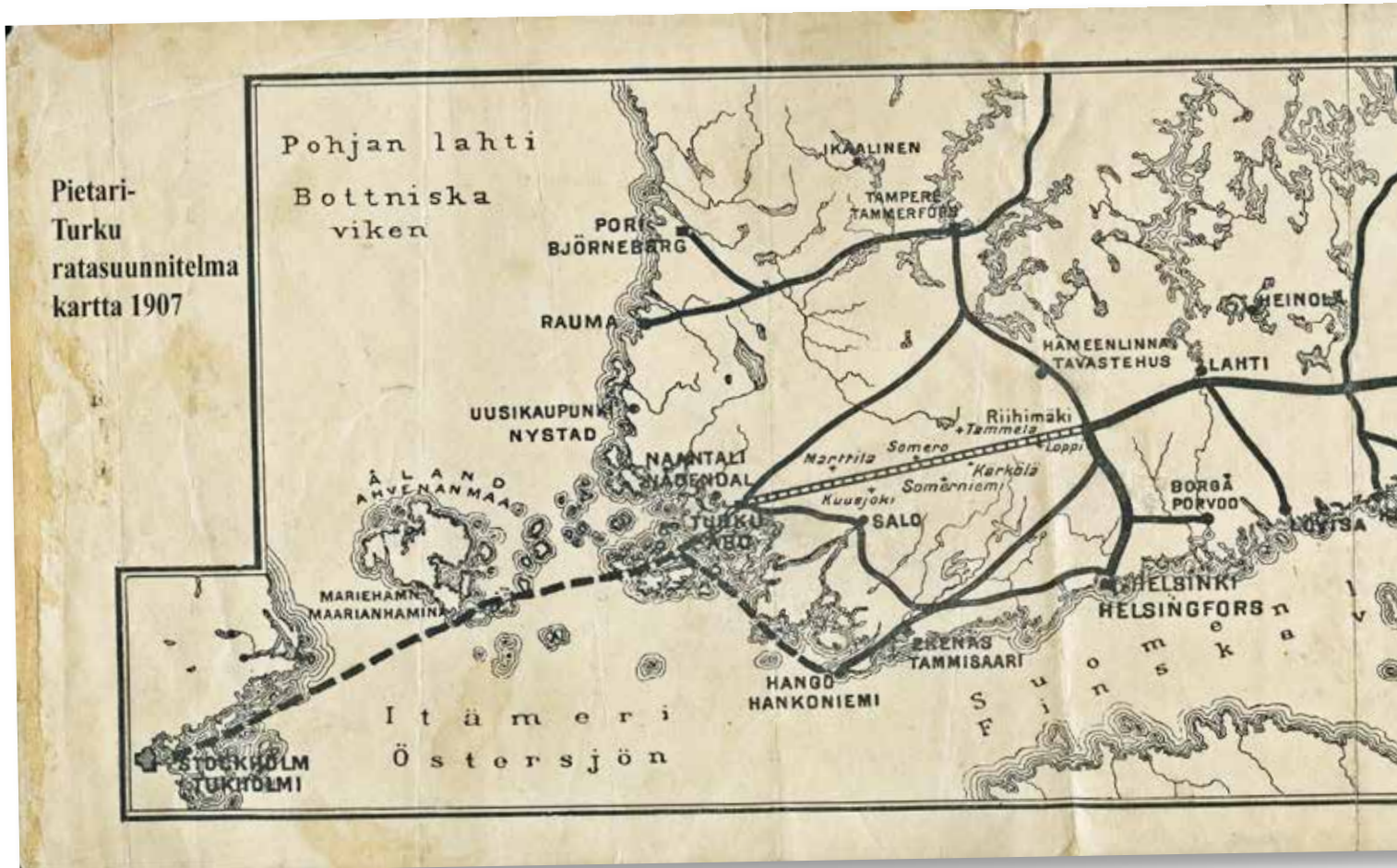
1960-luvulla rautateilla oli asema
keskimäärin 3,5 kilometrin välein
ja huomattava osa väestöstä asui
ratojen varrella.

Someron ja Somerniemen
kunnat käsittelivät jo 1800-luvul-
la useita ratasuunnitelmia. Hel-
singin-Satakunnan ratasuunnasta
1920-luvulla kilvoitteli myös Forssa
ja se aiheutti forssalaisten ja some-
rolaisten välille riitaa. Kohu lakkasi
vasta vähitellen, kun koko rata jäi
tekemättä. Riihimäeltä suunnitel-
tiin rataa milloin Saloon, Auraan
tai Paimioon ja aina hanke kaatui.
Kerran oli jo huonoa tuuria, sillä
vuonna 1917 kulkulaitoskomitea
suositteli radan ottamista ensisi-
jaiseen rakennusohjelmaan ja ra-
kennustöiden aloittamista mahdol-
lisimman pian, mutta eduskunnan
käsittelyssä puuttui yksi ääni sen
hyväksytyksi tulemiselle.

Someron ja Somerniemen
kuntien suhtautuminen rautatie-
hankkeisiin oli hyvin myönteinen.
Rahaa luvattiin ratasuunnitelmi-
en tutkimiseen ja jopa ilmaisia
maa-alueita rataa ja asemia varten.

Kuntien luottamusmiehet osallis-
tuivat kymmeniin kokouksiin ja
suunnitelmista painettiin useita
kirjasia, joihin kerättiin tietoja ra-
dan vaikutuspiiristä. Marraskuussa
1941 Someron kunnantoimistossa
oli nähtävissä ehdotus Someron
keskustaajaman rakennussuun-
nitelmasta, jossa oli otettu huo-
mioon Turku-Riihimäki-radan
rakentaminen. Suunnitelmassa
rautatieasema oli sijoitettu Joen-
suun koulun ja Laukkolammen
puoliväliin. Myös Somerniemen
kirkon läheisyyteen suunniteltiin
eräessä vaiheessa rautatieasemaa.

Vielä 1970-luvulla suunnitel-
tiin Helsinki-Paimio välistä rau-
tatietä uuden Lohja-Salo-radan
tilalle. Tämä rata olisi kulkenut
Karkkilan-Pusulan-Somernie-
men-Someron ja Kuusjoen kautta
Paimioon. Ratayhteys Somerolta
Helsinkiin olisi antanut Someron
kehitykselle hyvät edellytykset.

Riihimäki-Pietari-rata valmistui vuonna 1870. Myöhemmin 1900-luvun alussa oli suunnitelmissa radan jatkaminen Riihimäeltä Someron kautta Turkuun.

Tiet ohi Someron

Aivan totena on kerrottu, että Helsinki-Pori-valtatien rakentaminen Someron kautta kaatui maanomistajien vastustukseen. Pitää paikkansa, että valitukset ja pakkolunastukset viivästyttivät vanhan Helsinki-Pori-maantien parantamista Somerolla, mutta uuden kakkostien kulkua Someron kautta sillä ei estetty.

Syksyllä 1932 pidettiin Somerolla Helsinki-Turku-maantien suuntaa käsittelevä kokous, johon osallistui edustajia Helsingin ja Porin kaupungeista sekä 18 maalaiskunnasta. Kymmenestä

maalaiskunnasta oli lähetetty kirjallinen lausunto, jossa puollettiin tien rakentamista Someron kautta. Tarkoituksenmukaisempuna suuntana pidettiin reittiä Helsinki-Vihti-Pusula-Somerniemi-Somero-Turku. Somerosta olisi tullut valtateiden risteys, josta yksi tie olisi haarautunut Turkuun, toinen Poriin ja kolmas Jyväskylään. Lauri Sariolan tehtäväksi annettiin tie-suunnitelman toimittaminen maan hallitukselle.

Suunnitelma kaatui, kun loppuvuodesta 1932 Kyösti Kallion johtama komitea esitti, että Helsinki-Turku-maantie rakennettaisiin kulkemaan Salon kautta. Poriin menevä tie erkanisi Helsinki-Turku-tiestä Nummen Saukkolassa ja kulkisi Someron kautta. Helsinki-Turku-tien rakentaminen alkoi jo 1930-luvun alkupuolella Turun päästä, mutta kokonaisuudessaan

ykköstie oli valmis vasta 1950-luvun alussa.

Sotavuodet ja sitä seurannut pula-aika siirsivät tiehankkeita 1950-luvulle. Suomen valtatieverkkoa alettiin rakentamaan 1954. Valtatiet 1, 3 ja 4 toteutuivat suunnitelmien mukaan, mutta valtatie 2 Helsinki-Pori oli poikkeus. Komitean ehdotus oli, että Poriin päästäkseen olisi pitänyt kulkea joko Turun tai Tampereen kautta.

Somerolaiset halusivat säilyttää Porin tien vanhan suunnan ja tätä silmälläpitäen tien peruskorjausta pyrittiin kiirehtimään 1950-luvun alussa. Samaan aikaan oli käynnissä myös toisen suunnan rakentaminen osaratkaisujen pohjalta. Helsingistä oli rakennettu ns. Tannerintie Vihtiin vuosina 1939-1953 ja sen valmistuttua syntyi jatkosuunnitelma Karkkila-Forsa-Pori-tiestä.

Mikäli Helsinki-Pori-maantien rakentamiseen olisi päästy jo 1930–1940-luvuilla, niin todennäköisesti se kulkisi Someron kautta, mutta 1950-luvulla tilanne oli toinen. Ennen tiet seurasivat asutusta ja kulkivat kylästä kylään, mutta nyt ne linjattiin kulkemaan viivasuoraa läpi asumattomien alueiden. Maapohjien lunastaminen kävi kivuttomasti ja halvemmalla. Somerolaisilta puuttui myös päätökseen vaikuttaneiden tahojen tuki. Someron monet toiminnot ja yhteydet suuntautuivat Saloon, Turkuun ja Helsinkiin, mutta eivät läänin pääkaupunkiin Hämeenlinnaan. Hämeen läänin tieviranomaisille Forssa oli mieluisampi kohde kuin Somero. Somerolla ei ollut läänin tukea, ei TVH:n tukea, eikä vaikutusvaltaisia poliitikkoja puolestapuhujina kuten Forssalla

Eino Raunio, joka oli SDP:n kansanedustaja vuosina 1939–1970.

Tie Helsingistä Poriin valmistui sorapintaisena vuonna 1957 ja kokonaan päällystettynä kymmenen vuotta myöhemmin. Vanha Someron ja Loimaan kautta kulkenut kakkostie lakkautettiin 1958, kun uusi Karkkilan ja Forssan kautta kulkenut tie nimitettiin valtatie 2:ksi.

Yhtä huonosti kävi Turku-Hämeenlinna tien osalta. Vanha Härkätie oli kulkenut Someron keskustan kautta, mutta syksyllä 1957 päätettiin, että uusi tie kulkisi vain Vilukselan kylää hipaisten. Forssan sijaan pääsi tien läheiseen vaikutuspiiriin. Tie sai numeron 10 ja se yhtyi Tuuloksessa Tampere-Lahden tiehen. Tie valmistui viimeisiltä osin 1960-luvulla.

Yksin vailla tukea

Someron halki kulkenut Varsinais-Suomen ja Hämeen raja syntyi viimeistään 1300-luvulla ja jakoi pitäjän hallinnollisesti vuosisatojen ajan. Vuonna 1870 läänien rajat muutettiin samoiksi seurakuntien rajojen kanssa ja koko Somero siirtyi Hämeen lääniin. Suuri osa kanssakäymisestä suuntautui kuitenkin Varsinais-Suomeen ja vuonna 1918 tiedusteltiin jo Someron kiinnostusta Turun lääniin liittymisestä. Vuoden 1953 aluejakokomitean mietinnössä esitettiin myös kunnan liittämistä Turun lääniin.

Somerolaisten kiinnostus Turun ja Porin läänin kohtaan kasvoi varsinkin sen jälkeen, kun isot tiehankkeet 1950-luvulla olivat ohittaneet Someron. Kunnanvaltuusto esitti 1969 yksimielisesti valtioneuvostolle kunnan siirtämistä Turun ja Porin lääniin ja 1982 ilmoitti pitävänsä vuoden 1969 päätöksen edelleen voimassa. Keväällä 1988

anomus uusittiin jälleen ja 1.1.1990 Somero siirrettiin Turun ja Porin lääniin. Länsi-Suomen läänissä somerolaiset olivat vuodesta 1997 vuoden 2010 alkuun, jolloin läänit ja lääninhallinto lakkautettiin. Lääninhallinnolla ja valtionhallinnolla on ollut merkittävä vaikutus kuntien kehittymiseen. Poliittisilla päätöksillä on ohjattu elinkeinoelämän suuntautumista kasvukeskuksiin ja supistettu syrjäseutujen palveluja.

Talvella 1974 valtuutettu Valde Toivonen osoitti kunnanhallitukselle kirjeen, jossa esitettiin Someron anomista kauppalaksi. Lääninhallitus puolsi Someron kauppala-anomusta, mutta valtioneuvosto hylkäsi kesällä 1976 kaikki uusia kauppaloita koskevat anomukset. Kymmenen vuotta myöhemmin 1985 Somero anoi kaupunki-nimitystä kymmenen muun kunnan kanssa. Valtioneuvoston jäsenistä seitsemän ministeriä äänesti kaikkien 11 kunnan hyväksymistä, mutta kahdeksan kannatti kaikkia muita paitsi Someroa. Sisäministeri Kaisa Raatikainen saapui helmikuussa 1986 Somerolle selvittämään miksi kaupunkihakemus hylättiin. Hän mainitsi, että pahanilkisyydestä ei ollut kysymys, mutta poliittista peliä oli pelattu. Nimityksen saaminen tuskin olisi kunnan kehitykselle suuria merkinnyt, mutta ainoana hylätyksi tuleminen koetteli somerolaisten itsetuntoa. Kaupunki Somerosta tuli vuoden 1993 alusta.

Aluepoliittisista epäonnistumisista löytyy yksi esimerkki vuodelta 1985, jolloin Somero hävisi valtion siementarkastuslaitoksen sijaintipaikan Loimaalle. Sijainti kolmen maakunnan rajalla osoitti jälleen miten vaikeaa oli saada tukea omia intressejään vaalivilta ympäryskunnilta. Helsingin Sanomissa oli keuhällä 1988 kirjoit-

Somerolta on runsaan sadan vuoden aikana valittu vain kaksi kansanedustajaa, Lauri A. Sariola ja Mauri Salo.

tus, jossa mainittiin, että Someron suurten tappioiden syypäitä voisi ministeriöstä, keskusvirastoista ja piiriviranomaisista. Siirrot piiristä toiseen olivat murentaneet Someron elinvoimaa.

Kansanedustaja ja ministeri Somerolta

Somerolta on runsaan sadan vuoden aikana valittu vain kaksi kansanedustajaa, Lauri A. Sariola ja Mauri Salo. Nykyisen Salon alueelta kansanedustajia on valittu 23 ja Forssasta seitsemän. Sariola valittiin ensimmäisen kerran eduskuntaan heinäkuussa 1929 Hämeen eteläisestä vaalipiiristä. Äänimäärä oli listan suurin 1 383. Toimikausi kesti vain runsaan vuoden. Vuoden 1933 ja 1936 vaaleissa Sariola tuli valituksi, mutta ei enää vuoden 1939 vaalissa.

Kului 56 vuotta ennen kuin Somerolta valittiin seuraava kansanedustaja, Mauri Salo. Salo toimi kansanedustajana vuosina 1995–2011 neljässä eri jaksossa noin

seitsemän ja puoli vuotta. Kolme kertaa Salo pääsi eduskuntaan varajäsenen paikalta ja vuoden 1999 eduskuntavaaleissa suoraan koko vaalikaudeksi 6 243 äänellä. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa Salo jäi yhden äänen päähän ensimmäiselle varasijalle tulleesta Timo Kaunistosta ja 12 äänen päähän eduskuntaan valituksi tulleesta Annika Saarikosta.

Somerolaisia eduskuntavaaliehdokkaita on 1950-luvun jälkeen ollut runsaasti. Suurimpia äänimääriä ovat saaneet Urpo Ahola, Aarne Heinonen, Eino Mäki, Lasse Luoma, Bertta Vaittinen, Kaarlo Salo, Arto Luhtala ja Jani Kurvinen. Yhtään ministeriä ei Somerolta ole valittu. Somerolla syntynyt ja Somerniemellä kesät asunut Aleksi Aaltonen oli sosiaalidemokraattien kansanedustajana vuosina 1929–1936 edustaen Turun läänin eteläistä vaalipiiriä. Ministerinä Aaltonen oli vuosina 1943–1950 viidessä eri hallituksessa yhteensä 877 päivää. Aaltonen omisti Saarikon tilan Ämyrin ahteen ala-

puolella Painionjärven rannalla ja hänet on haudattu Somerniemen hautausmaahan.

Kunnalliset päättäjät

Kunnan hyvää tai huonoa menestystä ei voida selittää pelkästään ulkoisilla tekijöillä, koska suurin osa päätöksistä tehdään kunnan luottamushenkilöiden toimesta. Luottamushenkilöt valitaan pääsääntöisesti puoluekantansa mukaan ja päätökset tehdään enemmistöperiaatteella. Somerolla voimasuhteet sosialistien ja porvarien välillä olivat kunnallisvaaleissa varsin tasan aina 1950-luvulle asti. Vuodesta 1953 alkaen maalaisliitto ja myöhemmin Keskusta oli selvästi Someron suurin puolue. Sosialistien vasen siipi eli SKDL oli 1950–1960 luvulla suurempi kuin sosiaalidemokraatit. Mikäli vääristä tai epäonnistuneista päätöksistä halutaan syyttää kunnallisia päättäjiä, on muistettava, että somerolaiset äänestäjät ovat heidät vaaleilla valinneet.

Someroa on tehty tunnetuksi Monosen, Nikulan ja Somerjoen nimillä.

Someroa on markkinoitu paitsi hyvällä sijainnilla myös valtakunnallisesti tunnettujen henkilöiden nimillä, kuten Unto Mononen, Rauli Badding Somerjoki ja Pentti Nikula. On järjestetty monenlaisia muistokonsertteja ja kilpailuja sekä pystytetty patsaita. Tämä markkinointi on tehnyt Someroa tunnetuksi, mutta miten paljon näiden henkilöiden nimillä on pystytty kasvattamaan Someron väkilukua, on jo asia erikseen. Somerolaisten itsetuntoa sillä on toki saatu kohotettua.

Miksi Someron väkiluku ei ole 20 000 tai edes 15 000 on usean tekijän summa. Yleinen kehitys viime vuosikymmeniltä on kuitenkin se, että väki muuttaa suurempiin asutuskeskuksiin ja väki vähenee maaseutukunnista. Tämä on globaali ilmiö ja sen muuttaminen ei ole somerolaisten omissa käsissä. Toisaalta voidaan kysyä, miksi Someron väkiluvun pitäisi edes olla 20 000? ■

Piirros: Sofia

Löytöretkellä arkistossa

KAIJA PARKO
KUVAT: MATTI TORKKOMÄKI

Somero-opiston tarina-
piirissä joku väitti: ”Kyl
Somerol on ommii kan-
sanlauluiki! Emmää yh-
tään muista, mutt var-
mana on!”

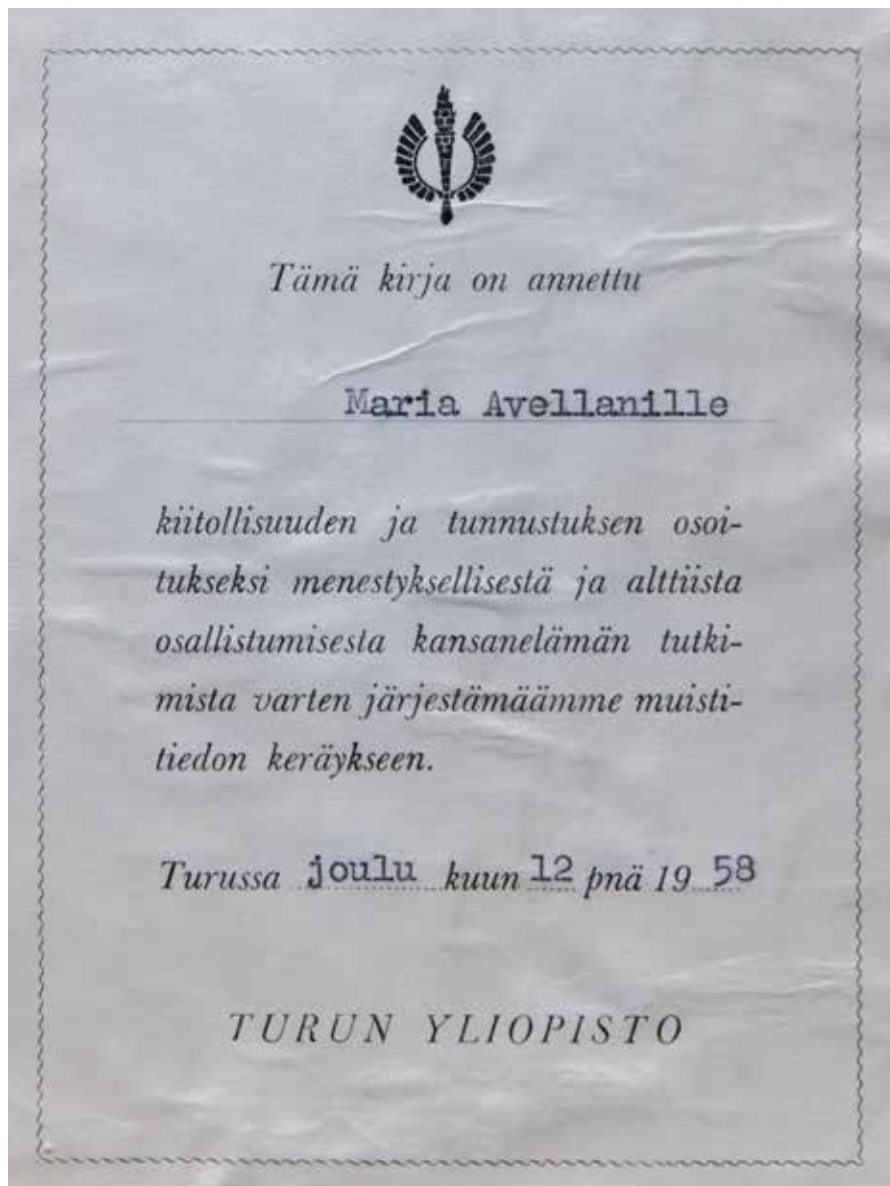
Epäuskoisena lupasin ottaa
asiasta selvää. Suomalaisen Kir-
jallisuuden Seuran kansanruno-
usarkistossa varmaan tiedetään.
Puhelinsoitto ja kysymys: – Tapio
Horilan mainiot teokset meillä
täällä Somerolla kyllä tunnetaan,
mutta onko jotain muuta? – Maria
Avellanin aineisto täällä arkistossa
on, tuotu SKS:ään 21.12.1953.

Siis kuka? Somerolaisen suku-
piirin avustuksella henkilöhistoria
selvisi tuotapikaa. Maria Piekkala
(19.3.1883–24.3.1974) meni naimi-
siin Pajulan Korven tilan isännän,
Frans Mikko Hovilan kanssa. He
saivat kolme lasta, Taimin, Inton
ja Tyynen.

Onnettomuudeksi Mikko huk-
kui Virkkaanjokeen, kun ruuhi
kaatui eikä Mikko osannut uida.
Maria jäi aluksi Korpeen, mutta
avioitui myöhemmin Hirsjärven
Härkjoen isännän, Mikko Avel-
lanin kanssa. Myös heille syntyi
kolme lasta, Leo, Yrjö ja Aune
(sittemmin Korvenoja), joista Yrjö
kaatui talvisodassa.

Suomalaisen Kirjallisuuden
Seuran komeassa rakennukses-
sa Helsingin Hallituskadulla sain
eteeni kolme arkistokansiota ja
yhdessä kovakantisen kirjan. Kirja
osoittautui päiväkirjaksi, jonka
omistaja oli Yrjö Avellan, Härkjoen
tilan poika (10.1.1918–23.12.39).
Äiti Maria Avellan on luovutta-
nut päiväkirjan arkistoon vuonna
1953.

*Maria ja Aune: Maria Avellan ja
tytär Aune Avellan. Kuva: Matti
Torkkomäki.*

*Kiitokseksi uutterasta keruutyöstä Turun yliopisto antoi Maria Avellanille
Elias Lönnrotista kertovan kirjan. Kuva: Matti Torkkomäki.*

Muistoja asevelvollisuuteni
ajoilta, rakuunan lauluvihko v:lta
1936 sisältää nuoren miehen kopi-
oimia, hänelle tärkeiden laulujen
sanoja, muistovärssyjä ja vitsejä.
Yrjö Avellanin taiteellisesta mielen-
laadusta kertovat vihkoa koristavat
omat piirrokset. Valitettavasti kuvi-
en julkaisemiseen ei saanut lupaa.

Sivuilla on myös parhaiten ys-
tävien tekstejä, osoitteita ja muis-
toja, joista lakonisuudessaan mie-
leenpainuvien on seuraava:

*Somero jyllää, sano Lapuan poika
Palomäki. Onko selvä!*

Muistoja:

*Kuiva risu rapisee/kun tuli niissä
palaa./Tytön sydän vapisee/kun
rakuunapoika halaa.*

*Tyttö oli nätti kun västäräkki/
ja tarjosi pojalle suuta./Vaan poika
oli hulivili luonnoltaan/ja pyyteli
tytöltä muuta.*

Vitsejä:

*Kihlaus purettu, sanoi rakuunapoi-
ka, kun kiväärinsä luovutti.*

Maria Avellanin varsinaiset ar-
kistokansiot sisältävät emännän

keräämiä ja kopioimia runoja, joita hän ”oli rojhennut lähettää ratiokuulutuksen kehoituksesta”. Tämä tieto viittaa Suomalaisen tiedeakatemian keräilytoimiston järjestämään keräykseen vuonna 1954, jossa Maria palkittiin uutteruudesta. Hän on ollut todella innokas kerääjä ja muisteli, sillä vielä vuonna 1957 hän osallistui muutamalla esimerkillä niin sanottuun naapurihuumorikeräykseen. Naapureista on aina ollut sekä hyvää että huonoa kerrottavaa.

Ei puukirkon pojat meidän kanssa pärjää, sanoi somerolainen, kun Kiikalan poikien kanssa tytöistä tappeli.

Uskelan kauniit ja Halikon herramaiset.

Onko pääni sileä, onko silkkini leveä? Liekö Mattini kirkoss?

Kerätty aineisto on ryhmitelty teemoittain, muun muassa *Elämän muistelmia*, *Historiallisia runoja*, *Kuplettiauluja*. Elämän muistelmien runot käsittelevät ihmisen elon tietä syntymästä hautaan, ilosta suruun ja kaikkea siltä väliltä. Keskeinen teema on luonnollisesti rakkaus, usein myös hylätyksi tuleminen ja yksinäisyys; somerolaisessa muistossa säilyneissä kansanrunoissa vilahtaa kuitenkin myös huumori, mikä antaa jännittävän kaksoisvalaistuksen synkkäänkin aiheeseen.

*Tuuli se ajoi mejänkin rantaan
niin vaahtopäisen laineen.
Poika oli illalla vallan vieras
oli aamulla sukulainen.*

*Tän kylän ämmät märkähännät
haistakkaatte kettu
kun te saitte mun heilani suremaan
että vesi silmistä tippu.*

Hylätty

*Ei kukaan oo täällä niin yksin kuin
mä*

*Niin huono, niin halpa, niin köyhä
kuin mä.*

*Muuta en saanut mä onneksein
kuin siniset silmät sain itkeeksein.*

Toki mukana on vakavahenkisiä, isänmaata, kotia ja Jumalaa kunioittavia runoja.

*Alasti synnyin mä maailman hel-
maan
itkulla päiväni aloitin mä.*

*Vaan Luoja mun rikkaaksi siunaapi
kerran
ylhäällä taivaassa, pilvien päällä.*

Osa runoista on tehty tuttuihin melodioihin, esimerkiksi

*Eikös kelpaa herrastaa / tän sievän,
sorjan rinnalla*

*ja eikös kelpaa herrastaa / tän oi-
keen oman rinnalla.*

*Vaan eipäs kelpaa herrastaa / sen
toisen oman rinnalla / sun fralila-
lilei...*

Maria Avellanin arkistoa lukiessa oli pakko ihailla hänen kaunista käsialaansa. Etsimättä tulee mieleen ajatus, että luova lahjakkuus löytää ilmaisunsa tavalla tai toisella; Härkjoen emäntä sai radiosta impulssin osallistua keruukilpailuun, mutta tuskin hän oli niitä vasta silloin ryhtynyt muistiin merkitsemään. Ehkäpä omat elämäkokemukset saivat heijastuspintaa runoista: *Siellä mä löydän mun rintani rauhan / miettehet raskahat unhoitan pois...* ■

Maria Avellan. Kuva: Matti Torkkomäki.

KIMALAN
Kylähammaslääkäri
NYT ON SUUN VUORO

- Hammaslääkäripalvelut
- Erikoishammaslääkäripalvelut
- Suuhygienistipalvelut

NOPEASTI
HOITOON

Joensuuntie 31, Somero. Palvelemme ma-pe 9-17, la 9-13.
Tiedustelut ja ajanvaraus 02-748 3727 (alk. klo 8.00)

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!

VEKISA KY

Kyrönsuontie 358, 31520 Pitkämäki Puh. 0400 531380, 040 508 5812
www.vekisa.fi, info@vekisa.fi

**Rauhallista
Joulunaikaa**

T. Homeopaatti Piiti Järvenpää
Asyra-mittaukset ja solumineraalilihoidot
P. 040 538 5442

veikon Kone
SE TOIMII.

Knuutilantie 1
31400 SOMERO
puh. 02 748 5585

**Rauhallista Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta 2021!**

Kotinisu T. Vikman
www.kotinisu.fi p. 040-5248 556

Envor.
Luotettava jätehuollon
kumppanisi

Meiltä saat

- Jäteastioiden tyhjennykset
- Jätteen kuljetukset
- Vaihtolavapalvelut
- Lokakaivojen tyhjennykset
- Viemärien aukaisut

www.envor.fi

EnvorGroup

**Rauhallista
Joulunaikaa**

I-Metalli Oy

HYVÄÄ JOULUA

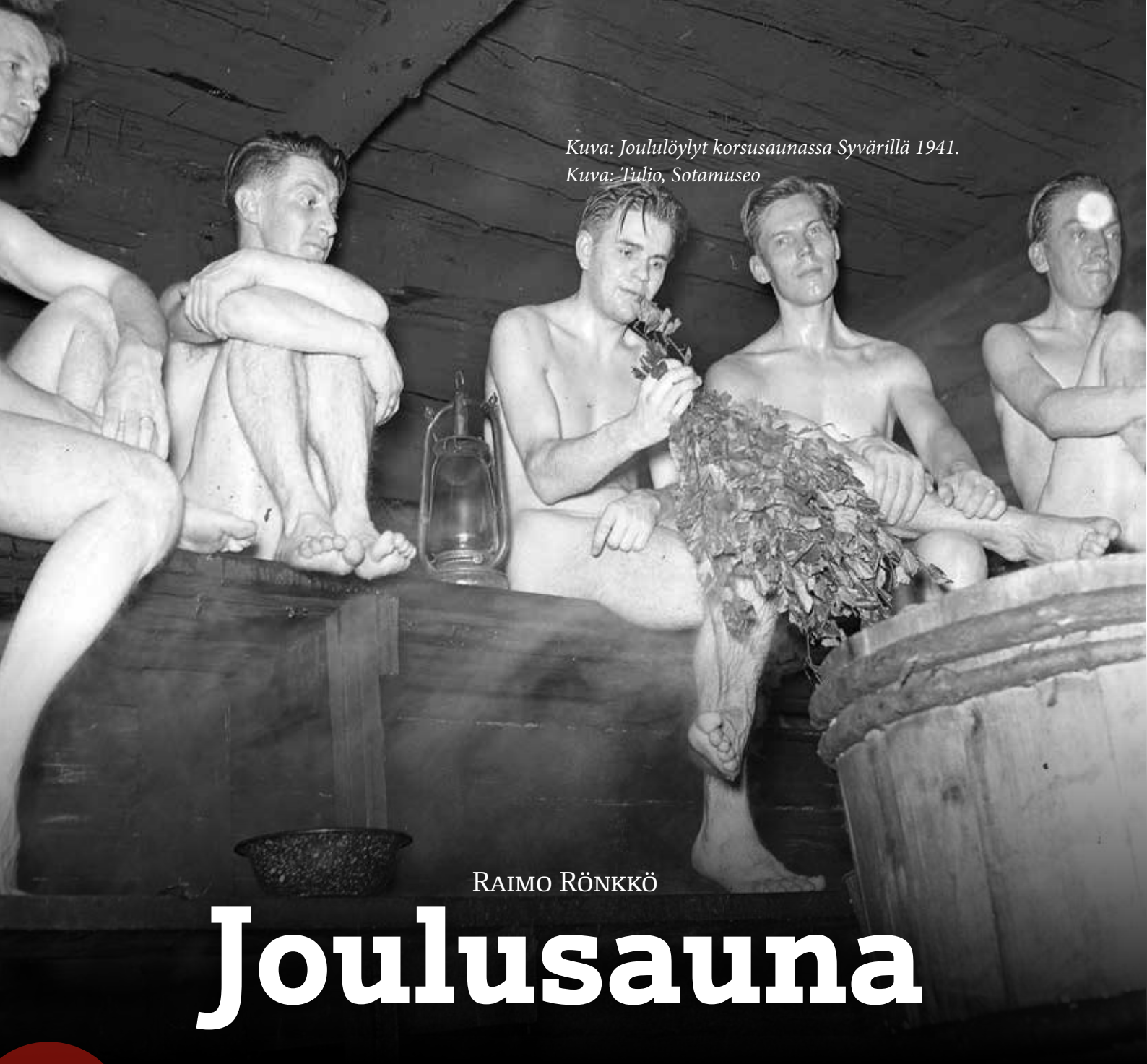
S-MARKET
Sinun.

MEILTÄ
SAAT
BONUSTA
s-kanava.fi

SIDOMALAISTA
PALVELUA

S-market Somero
Arkisin 7-21
Lauantaisin 7-21
Sunnuntaisin 9-21

SSO

Kuva: Joululöylyt korsusaunassa Syvärillä 1941.

Kuva: Tulio, Sotamuseo

RAIMO RÖNKKÖ

Joulusauna

Suomessa oli ensimmäisen vuonna 1938 julkaistun tilastollisen tutkimuksen mukaan kahdeksallakymmenellä prosentilla väestöstä oma sauna. Saunojen määrä nousi noin 500 000 saunan tietämiin. Asukasmäärä saunaa kohti oli keskimäärin 6,5, mutta maaseudulla viljelmää kohti saunojen luku oli 0,98.

Toisin sanoen, maaseudulla oli noin 400 000 saunaa, loppujen 100 000 saunan ollessa kaupungeissa. Kainuun, Pohjois-Savon ja Karja-

lan saunoista yli kolme neljäsosaa oli savusaunoja. Maanlaajuisesti noin 57 prosenttia oli savusaunoja. Sauna lämmitettiin keskimäärin 61 kertaa vuodessa. Tämä on noin 27 miljoonaa lämmityskertaa ja noin 170 miljoonaa saunakylpyä vuodessa.

Umpisuomalainen saunakulttuuri

Rauhanteossa jäi luovutetun alueen seudulle noin 50 000 saunaa, mutta ne korvaantuivat pika-asutuksessa,

koska sauna rakennettiin ensimmäisten rakennusten joukossa. Ulkomaalaiset matkailijat ovat ihmetelleet, kauhistelleet ja kuvanneet saunakulttuuriamme jo ammoisista ajoista meidän päiviimme saakka. Suomalaista saunaa varhaisempiin kuvaaviin esityksiin kuuluu venäläisen apostolin, Pyhän Andreaksen kertomukseen sisältyvä kuvaus matkasta Venäjän halki Roomaan. Kertomus sisältyy venäjänkieliseen ns. Nestorin kronikkaan noin 1100-luvun vaiheilta. Pyhä Andreas tuli matkallaan myös

Novgorodin kaupungin tienoille, siis vanhoille suomalaisseuduille. Roomaan tultuaan hän kertoi näkemästään: *”Ihmeellisiä asioita olen havainnut slaavilaisten maassa ollessani matkalla tänne. Näin puusta rakennettuja kylpyhuoneita, jotka lujasti lämmitetään, minkä jälkeen riisuudutaan aivan alasti. He kaatavat niskaansa kaarnavettä, ottavat kimpun tuoreita virpiä käteensä ja suomivat itseään niin kauan, kunnes vähissä hengin siitä selviävät. Sitten he valavat päälleen kylmää vettä ja virkistyvät siten. He pakottavat itse itseään, ja näin he tekevät saadakseen kyllyn eivätkä suinkaan rääkätäkseen itseään.”*

Finnbastu

Ranskalainen diplomaatti, Charles Ogier, kertoo matkastaan Pohjoismaihin vuosina 1934–1935. Ruotsissa näkemäänsä saunaa, ”Finnbastu” (suomalaissauna) hän kuvailee seuraavasti: *”Eräänä päivänä menin saunaan kylpeäkseni ja koettaakseni, eikö kylpy tekisi hyvää. Kylpyhuoneessa oli hyvin kuuma ja kuumuutta voitiin lisätä melkein pä mihin asteeseen vain halutti. Hikeä vuoti koko ruumiista, ja jos ei sitä tarpeeksi virrannut, aikaansaattiin runsaampi hikoileminen siten, että koivun varvuilla lujasti lyötiin paljaaseen ihoon. Vihtojina toimi, kumma kyllä, nuoria naisia, joilla oli pelkkä paita yllään. He eivät tuntuneet ollenkaan ujostelevan, eivätkä ehkä pitäneetkään hävettävänä käsitellä alastomia miehiä, hieroa heitä sormenpäillään, pyyhkiä likaa heidän ruumiistaan ja päästään, saippuoida heitä, kuivailla heitä ja antaa heille suihkua. Saunaan tulee miehiä ja rouvia ja nuoria tyttöjä samaan aikaan. Naisilla on vain paita peitteenään, kun taas miehet peittelevät paikkojaan koivunvastalla. Eivät edes siveim-*

mätkään naiset kainostele näihin lämminkylpylaitoksiin menemistä, vaan käyvät niissä miehineen ja poikineen. Monet antavat laittaa kupparinsarvia melkein koko ruumiinsa peitoksi siten vapautuakseen siitä veren runsaudesta, jonka liiallisella juomisella ovat hankkineet, ja tulevat näin aivan verisiksi - hirtittävä näytelmä. Varakkaimmilla on omat kylpyhuoneensa kotona.”

Agricolan sauna

Kirjallisia suomalaisia lähteitä saunoista ja saunan käyttötavoista on olemassa vasta 1500-luvun puolivälistä lähtien, jolloin ensimmäiset painetut suomalaiset kirjat ilmestyivät. Painetun suomalaisen kirjallisuuden perustajan Mikael Agricolan (n. 1508–1557) vuonna 1544 ilmestyneessä ”Rucouskirjassa, jota kuluttivat kaikkien suomalaisten kädet joka päivä”, oli kalenteriosa, jossa annettiin mm. terveydenhoito-ohjeita. Niissä suositellaan saunaan käyntiä hyvänä tapana melkein kautta vuoden. Kansalliseepoksessamme Kalevalassa on useita kuvauksia saunan käytöstä.

Sauna ja Kalevala

Kalevalan sankarit olivat suuria saunamiehiä. Akseli Gallen-Kallela on kuuluisassa Aino-taulussaan muun muassa havainnollistanut Kalevalan kertomuksen lehdossa vihdaksia taittavasta Aino-neidosta. Saunaan ja saunomistapoihin liittyi paljon uskomuksia ja taikoja. Tuli oli vanhojen suomalaistenkin uskomusten mukaan taivaasta tullutta ja siksi pyhää. Kotiliesi ja saunan kiuas olivat suomalaisten pyhän tulen alttareita. Sauna oli vainajienkin palvontapaikka. Vainajien oletettiin mielellään tulevan kuolemansakin jälkeen niin

mieluisaan paikkaan kuin sauna on. Sauna lämmitettiin valioapuilla ja sitten siellä ajettiin erilaisin menoin ja loitsuin ruumiista pois kaikki taudit ja pahat. Saunassa saatiin myös lemmen asiat oikealle tolalle. Löylyn heittoa pitävät jotkut uhritoimituksen luonteisena ja itse sana löyly, joka merkitsee kiukaasta lähtevää höyryä, on alkuaan merkinnyt henkeä, vieläpä elämää. Löyly sanaa vastaa useissa Suomen sukulaiskielissä, muun muassa ostjakissa sana lil, joka merkitsee sielua. ”Saunassa ollaan kuin kirkossa”, sanoo vanha suomalainen sananlasku. Saunassa ei saanut meluta, ei puhua sopimatonta, ei viheltää. Sieltä oli kaikki paha karkotettu. Tämä korkea käsitys saunan pyhydestä osaltaan vaikutti siihen, ettei suomalainen sauna muuttunut siksi aistillisuuden ja epäsideellisuuden harjoituspaikaksi ja aiheuttajaksi, jonka vuoksi saunat Länsi- ja Keski-Euroopassa 1600-luvulla kiellettiin ja jonka johdosta ne sen jälkeen hävisivät kokonaan. Ruotsissakin saunan katsottiin olevan ”smittans härde”, ”epäsideellisuuden pesä”!

Eloisan ja täydellisen, voipa sanoa tieteellisen tarkan kuvauksen, suomalaisesta saunasta antaa italialainen tutkimusmatkailija Giuseppe Acerbi, joka 1700-luvulla oli omin silmin nähnyt ja itse kokenut tähän kummalliseen laitokseen liittyvät elämykset: *”Muiden merkillisyyksien joukossa joita suomalaiset meille ovat tarjonneet, on muuan, joka koskee heidän kylpyjään ja kylpemistapaansa. Suurimmalla osalla talonpoikia on täällä pieni huone, jonka perälle on ladottu joukko kiviä. Niitä lämmitetään tulella, kunnes ovat punaisia, ja kun ne ovat tässä tilassa, niiden päälle heitetään jokin määrä vettä, joka haihtuessaan muodostaa paksun pilven. Jotta huoneeseen mahtuisi*

enemmän ihmisiä, kulkee sen halki jonkinlainen lava. Kun vesi höyryksi muuttuessaan aina vaan nousee ylimpään kerrokseen, on lava saunan kuumin osa. Miehet ja naiset ovat sekaisin ilman erotusta tällaisissa saunoissa, ja he ovat alastomia. Jos vieras aukaisee oven ja astuu sisään odottamatta, eivät naiset ole millään tavalla hätääntyneitä hänen tulostaan, vaikka hänen avatessaan oven päivänvalo ulkoa tunkeutuu sisään antaakseen hänen huomata heidät siinä tilassa, jossa hän heidät yllättää. Jollei tällaista tapausta satu, he ovat siellä, elleivät pilkkosen pimeässä, kuitenkin sangen hämärässä. Tämä johtuu siitä, ettei siellä ole muuta ikkunaa kuin pieni aukko, eikä valo voi tulla sisään kuin joistakin raoista huoneen katossa tai joistakin halkeamista hirsissä joista se on rakennettu. Olen joskus huvitellut yllättämällä näin kylpijät ja kylpijättäret, ja kerran tai pari koetin mennä heidän joukkoonsa, mutta kuumuus oli niin ankara, etten voinut hengittää. Se oli sellainen, että minuutti olisi luuloni mukaan riittänyt nitistämään minut. Joskus uskaltauduin sinne jättääkseni lämpömittarin, mutta tulin nopeasti ulos ja palasin lukeakseni lämpötilan kymmenen minuutin tai neljännestunnin kuluuttua. En lakkaa ihmettelemästä, ja voin tuskin uskoa silmiäni, kun havaitsin, että nämä ihmiset olivat yhdessä ja huvittelivat puoli tuntia, toisinaan kokonaisen tunnin, huoneessa, joka oli lämmitetty 70 tai 75 asteeseen celciusta. Lämpömittari, joka oli ollut joskus niin kuuma, että tuskin voin pitää sitä käsissäni. Koko kylvyssä viipymänsä ajan suomalaiset lakkaamatta lyövät jokaista ruumiinosaa nuorilla koi-vunoksilla. Kymmenessä minuutissa heistä tulee niin punaisia, että he näyttävät pelottavilta. Talvella he usein menevät ulos aivan alasto-

mina ja kierittelevät sitten lumessa, kun lämpötila on kaksikymmentä tai kolmekymmentä astetta alapuolella nollan. Suomalaiset talonpojat siirtyvät näin yhtäkkiä 70 asteen kuumuudesta 30 asteen kylmyyteen, mikä tekee sadan asteen erotuksen, jolloin seuraa sama vaikutus, kuin jos he siirtyisivät kiehuvaan vedestä jäätyvään veteen. Mutta eniten ihmetyttäneen meidän seutujemme asukkaita se, että näitä äkillisiä siirtymisiä ei seuraa mikään tapaturma, kun taas lämpimien ilmanalojen asukkaat herkästi ovat alttiita jo viiden asteen muutokselle ja ovat vaarassa joutua reumatismin ahdistamiksi pienimmänkin tuulen puhaltaessa. Nämä talonpojat vakuuttavat, että ilman höyrykylpyjään he eivät voisi kestää, kun he joka päivä tekevät erilaisia töitään. Kylvyissä, he sanovat, heidän voimansa palautuvat yhtä pian ja paljon nopeammin kuin levossa ja unessa. Höyryn kuumuus pehmittää heidän ihonsa siinä määrin, että miehet ajavat partansa saippuatta mitä huonommilla partaveitsillä.”

Wanheimpain Welwollisuus

Saunaa on myös vastustettu. Sitä on vainottu epäsideellisuuden pesänä, joka aiheuttaa terveydellisiä haittoja! Kuninkaallinen lääkintäkollegio korkeudessaan ei ollenkaan tuntunut käsittävän saunan merkitystä. Pahan poistamiseksi herrat vuonna 1756 julkaisivat suomenkielisen vihoksen, jonka nimi oli ”Pienden Lasten Tarpeellinen Holhomus ja Perääncatzomus, nijn cuin caikein christillsten Wanheimbain Welwollisuus.” Oli näet huomattu, että ”Suomessa on myös se hullu tapa, että äiti pienen lapsensa kanssa menee saunaan jopa joka toinen päivä, mistä, kuten muustakin hullutuksesta, seuraa lapsen ennenaikainen

kuolema, ikäänkuin tahallaan sen lapsellensa hankkisi.” Lisäksi valitetaan sitä mielettömyyttä, että ”vaimot käyttävät saunaa synnytys-huoneenakin.” Yleisesti pidettiin kuumia kylpyjä myös syynä erinäisiin silmä- ja kouristustauteihin, ihon ryppyisyyteen ja semmoiseen.

Amerikan mantereella

Amerikan intiaanien höyrytelat ja niiden löylyjen tehtävänä oli saat- ta ihminen nöyräksi, kumartu- maan kohti Maa-äitiä aivan kuten saunaan ryömiessäänkin nelinkon- tin kuin karhu konsanaan.

Joulusaunan aika

Astuessamme joulusaunoihimme lienee itsekunkin hyvä kumartua kohti Maa-äitiä puhdistautuessaan niin ruumiillisista kuin henkisistä- kin ”kuormistaan”. Mikäli ”sauna, viina tai terva ei auta, on se kuo- lemaksi” -sananparresta voitaneen jättää sekä viina että terva pois, mutta riittävä nesteen nauttiminen veden taikka mehun muodossa on välttämätöntä. Suomessa on nykyään noin 1,7 miljoonaa saunaa, joista suuri osa lämpiää sähköllä ahmaisten jouluaattona arviolta puolen ydinvoimalan tuotannon verran sähköenergiaa. Puuläm- mitteiset saunat ovat enenevässä määrin, ainakin kaupungeissa, harvinaisuuksia. ■

Lähdeteoksena Suomen Saunaopas, Otava 1944

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!

Toivottaa

KÖKKÖN VÄKI

Jani Kurvinen p. 0400-536 526
PITKÄJÄRVI, SOMERO puh. (02) 7481 163

Hyvää Joulua ja Onnekasta Vuotta!

Mäkilän Traktorimuseo

Kärläntie 10, Somero
puh. 040 727 1444

Hyvää Joulua ja
Onnea alkavalle vuodelle!

**Konehuolto
Jarkko Palén**

Puh. 0400 532 384

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!

Rukkakauppa ja hautaustoimisto

R. Mikkola

Joensuuntie 23, 31400 Somero – Puh. 7485 092

Hyvää Joulua ja
Menestyksestä Uutta Vuotta 2022

KMS Palvelu Oy

0400-533 416

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!

Someron TasoPesu

Puh. 050 379 6351

Hyvää Joulua.

Toivottaa:

KMarket

SOMERO

Käy tutustumassa:

www.somero-seura.fi

www.somerniemi.fi

www.facebook.com/somero-seura

www.facebook.com/SomerniemiSeura

HELJÄ FAVEN

Muistelmia yhteisiltä kouluajoilta

Pirkko on minun ainoa ystäväni, joka on talalla lapsuudesta asti. Hän on minua pari vuotta vanhempi ja täyttää tänä vuonna 90 vuotta. Hän on vanhoilla päivillään tullut asumaan takaisin Somerolle, missä hänellä on paljon sukua. Suurimman osan vaihtelevasta elämästään hän on viettänyt vallan muualla, ulkomaillakin. Nykyisin pidämme yhteyttä lähinnä puhelimitse. Joka kesä sentään tapaamme toisiamme Somerolla ja meidän iloksemme myös lapsemme ovat ystäviä keskenään.

Someron yhteiskoulun ensimmäiselle luokalle vuonna 1942 tulivat minun kanssani yhtä aikaa sekä sisarukset Pirkko ja Klaus Hovila Hirsjärven kartanosta että heidän serkkunsa Kalle Hovila Mustjoelta. Saman suvun lapsia oli koulussa jo ennen ja varsinkin myöhemmin. Vaikka oli sota-aika, koulunkäynti hiljaisella maalaispaikkakunnalla sujui kohtalaisen normaalisti – ainakin meidän lasten näkökulmasta.

Pirkon kanssa ystäväystyimme ja sainkin tutustua myös hänen kotiinsa ja perheeseensä. Ensimmäinen käyntini Hirsjärvellä on jäänyt vahvasti mieleeni; tulin sinne polkupyörällä, jonka olin saanut syntymäpäivälahjaksi. Matkaa Hirsjärvelle oli kotoani Joensuun kylästä Helsingintietä noin kymmenen kilometriä. Maantie oli hiekkatie siihen aikaan ja autoliikennettä tuskin lainkaan.

Oli varmaan minulle tietä neuvottu, mutta ajoin silti ohi Hirsjär-

ven tienhaarasta vähän matkaa. Muistan vieläkin talon, johon poikkesin nolona kysymään tietä. Oli lämmin kesä ja pääsin onnellisesti perille ja sain tutustua minulle aivan uuteen maalaistaloon ja Pirkon hienoon kotiin. Kartanon salissa oli valkoiset kultakoristeiset huonekalut ja sinne sai vain ovelta katsoa. Ruokasalissa syötiin ja keittiöstä apulaiset toivat ruoat. Olin heti ja aina myöhemminkin tervetullut Pirkon kotiin ja hänen äitinsä Saara oli minulle oikein ystävällinen. Isä Aarne oli karhumainen isäntä, jota taisin vähän pelätä. Pirkon veljen Klasun lisäksi perheessä oli noin kymmenen vuotta nuoremmat sisarukset Jorma ja Mirja. Talossa oli myös palvelijoita ja monenlaista henkilökuntaa. Titalalla oli lehmiä, hevosia ja kanoja, kuten maalaistaloissa kuului olla siihen aikaan.

Silloin tunsimme itsemme hienoiksi neideiksi ratsastusretkellä kuin Suomifilmissä – tai minä tunsin.

Kaikki oli uutta ja ihmeellistä, kun olin koko ikäni asunut keskustassa koulun vieressä. Olihan meilläkin puutarha, mutta oikea kartano peltojen keskellä oli ihan muuta. Sain käydä navetassa, tallissa, kanalassa ja nähdä toisenlaista elämää.

Tuolla ensimmäisellä vierailulla Hirsjärvellä olin vain päivän ja minua neuvottiin ajamaan takaisin vielä hiljaisempaa kylätietä Kultelan kylän kautta. Yhden talvisen käynnin Pirkon kotona muistan erityisesti, sillä sain olla siellä melkein koko joululoman. Hänellä oli oma huone ja siellä

vietimme tyttöjen kesken elämää, johon ei veljiä tai pikkusisaruksia huolitettu. Puhuimme isojen tyttöjen salaisuuksia, luimme jänniä kirjoja ja juoruilimme. Tietysti poikien kiusaamista jouduimme sietämään. Pirkko on kyllä kertonut, että hänen piti usein hoitaa pikkusisaruksiaan, mutta varmaan hän sai minun vierailuni ajan tästä vapautusta. Parhaiten tästä joululomasta on jäänyt mieleeni talvinen rekimatka pimeässä, kun Pirkon isä Aarne toi minut kotiin hevoskyydillä vällyihin peiteltynä.

Kesällä olin myös joskus pidempään Hirsjärvellä. Kerran Pirkko oli löytänyt talon varastoista kaksi satulaa, vaikka en muista kenenkään siellä aiemmin ratsastaneen. Hän oli saanut ne kunnostettua ja me saimme käyttööme kaksi kilttiä hevosta, joilla harjoittelimme ratsastusta läheisillä peltoteilla. Aika hyvin pysyimme hevosen selässä. Kerran putosin, mutta onneksi en satuttanut itseäni yhtään. Eräällä ratsastusretkellä jo vähän kauempana metsätiellä tuli meitä vastaan hienon ratsunsa selässä naapurikartanon Palikaisen paroni. Hän tunsu Pirkon ja jutteli meille ystävällisesti. Silloin tunsimme itsemme hienoiksi neideiksi ratsastusretkellä kuin Suomifilmissä – tai minä tunsin. En tietenkään tiennyt, kuka vastaantulija oli, vaan Pirkko kertoi, kenet olimme tavanneet, ja hävonneensä kovin, kun meillä ei ollut yhtä hienoja varusteita. Minä olin niistä tietämätön, niinpä minulle jäi vain ihmeellinen muisto tuosta kohtaamisesta metsätiellä.

Ylemmillä luokilla ollessamme tuli Hirsjärven kartanosta isommankin kaverijoukon retkien kohde. Näitä koulutovereita olivat Raimo, Jorma, Kalle, Jarmo, Raija, Sirkka, Pirkko, Risto ynnä muita. Talvella sinne hiihdettiin. Joskus

Lapsuudesta asti ystäviä olleet Heljä Faven ja Pirkko Hovila Härkälän kartanossa. Kuva: Marjatta Vapaasalo.

oli meillä käytössä hevonen, jonka avulla harrastimme hiihtoratsastusta Hirsjärven jäällä. Kesällä minulla oli käytössäni kaksi kannootia, joilla joskus Riston kanssa meloimme jokea pitkin meidän saunarannasta Hirsjärvelle.

Kesän kohokohta oli Saaran päivä heinäkuussa. Silloin oli emännän juhla, jonne meitä lapsiakin kutsuttiin. Sinne mentiin polkupyörällä. Talo oli täynnä vieraita, oli hienot kahvikutsut ja tanssittiinkin. Viinitarjoiluakin oli, mutta se hoidettiin jotenkin meiltä nuorilta syrjässä talon sivuhuoneissa. Nämä juhlat kestivät myöhään yöhön. Muistan, että kotimatka ajettiin joskus aamuauringon paistaessa. Kesäisin Saara-emäntä piti kesävieraita – enimmäkseen täyshoidossa olevia helsinkiläisiä perheitä, joille oli tilaa kartanon isossa sivurakennuksessa. Samat perheet tulivat monena kesänä

nauttimaan maalaiselämästä ja joidenkin näiden perheiden lapsista tuli meidänkin ystäviämme.

Oma lukunsa on vielä se, että noina sodanjälkeisinä vuosina ei ollut juuri linja-autoliikennettä. Koululaiset, joiden koti oli kaukana koululta, asuivat ”kortteerissa” keskustassa ja pääsivät kotiin aina viikonlopuksi. Hyvä esimerkki tästä oli Tyynelä. Talo, jossa asui taloudenhoitajan hoivissa usean Hovilan perheen lapsia, eli Pirkko ja Klaus sekä heidän serkkunsa Kerttu ja Kalle. Siellä kun ei ollut kenenkään vanhempia valvomassa, niin meitä luokkakavereita kävi iltaisin varmaan liikaakin pelaamassa, leikkimässä ja seurustelemassa. Tällä oli tietysti huono vaikutus kaikkien läksyjen lukuun. Paitsi, että poikien kesken syntyi yhteinen harrastus, he laskivat yhdessä matematiikan tehtäviä. Meidän tyttöjen mielestä ihan pötköä tietysti,

kun emme olleet matematiikasta ollenkaan niin innoissamme. Ilmankos noista pojista, meidän koulumme kasvateista, tuli sitten koko joukko insinöörejä ja arkkitehtejä.

Toisaalta myös taidealoille, varsinkin Ateneumin taideopiskelijoiksi, meni meistä useita. Näitä olivat Aarikan Kaija, Parkon Severi (ennen Raimo), Hannilan Sirkka ja Raili. Minäkin haaveilin sinne pyrkimisestä, mutta päädyin kuitenkin yliopistoon. Ateneumin kouluun pääsi pyrkimään, vaikka ei ollut ylioppilas, ja niinpä Pirkko jätti koulun ensimmäisen lukioluokan jälkeen ja pääsi sinne keramiikan opiskelijaksi. Siitä alkoi hänen vaihteleva opiskelijaelämänsä. Muutamaa vuotta myöhemmin hän lähti Pariisiin, ja siellä vei uusi elämä Pirkon mennessään. Se on sitten kokonaan toinen tarina. ■

Piirros: Toni

MUOTIPUTIIKKI
Helmi
 AVOINNA
 ti ja ke klo 11-17
 to ja pe klo 10-17
 la klo 10-13
 tai sopimuksen mukaan
 www.muotiputiikkihelmi.com
 muotiputiikkihelmi@gmail.com
 Joensuuntie 28
 31400 Somero
 Puh. 02 748 9209/
 040 541 6316

Hyvää Joulua!

 Someron Yrittäjät ry

*Hyvää Joulua ja
Onnellista
Uutta Vuotta!*

sportti**kone.fi**

SALO • SOMERO • KAARINA • LOIMAA • LOHJA • TUUSULA

Ota yhteyttä ja seuraa

@somero-seura

www.somero-seura.fi

info@somero-seura.fi

*Perinteinen kivijalkamyymälä
pakeloi joulusi*

KELLO JA KIHLA
AITTA

ma-pe 10-17

la 10-14

p.(02) 7485 358

Joensuuntie 16 Somero www.kellojakihla-aitta.fi

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

Someron
Säästöpankki

LEENA KERKO

Rantalan Hilma ja Aukusti

Mää muutin Kerkolaan Peltosaareen markkinapäivänä vuonna 1962. Ja sain naapurikseini Hilman ja Akun. En tuntenu kumpaakaan sen paremmin, tiesin jos vastaan tuli. Miehein tunsin, kun oli koko ikäs siin naapuris asunu.

Toiset naapuritkin anto neuvoita, et kuin siin mahtaa käyrä, kun Hilma on simmonen vaikkaj sorttinen, Akkuu paremmin kehu tiin, et siit ei pelkoo olskan. Mää hunteerasin et mää teen simmot tiin, vaikka mää mitä kuulisin, kun toi ylhäisen pappan suuri kirja sanoo. Jos joku lyä sinua korvalle, käännä hänelle toinenkin. En puutu simmosiin vaikka mitä mää kuulisin. En mää sit mitään pal kuullukan, jos kuulin, pistin toiset korvast sisäl ja toiset ulos, en mieltään pahentannu, enkä tappaataa parantannu. En mää muista et ols simmosii mittään ollukan ja jos on ollu, ni mää olen simmoset unhottannu.

Kyl meitin rupes menemään oikeen mukavasteen. Aku oli simmonen mukava huumorimies, ja Hilma anto väliin mitä kuulus, eikä suuriikaan voimasanoi säästetty. Mää koitan ne laistaa, kun en ol prukannu paljoo käytää.

Tuula oli simmonen neljän vanha, ku siihen muutettiin. Saman päivän kun oli muutettu, tulivat Hilma ja Aku kattomaan uusii naapurei, istusivat simmosel piremmäl penkil rinnasiin, Aku sano Tuulal: ”Tuleks sää istumaan tähän meitin keskel, sää olet simmonen kiltin näkönen ja nätti likka.” Tuula katos muu päin, mää sanoin: ”Men ny kun suu käsketään.”

Tuliaiskahveet juotiin, ja tutustuttiin toisiimme naapureina. Sitä en yhtään muista, mistä mei juteltiin. Sen muistan, kun lähtivät ja Hilma sano Tuulal: ”Tuleks sää meiti völjäämään?” Kattelin akkunast kun kolmikko meni, pitivät toinen toisistas kärest kiine, Tuula keskel. Tuula tuli ja sano: ”Mää menen sinne huomenkin,

ne käski.” ”No tottakai sää menet kattomaan kun käsketty oh.”

Ja täst se meitin ystävyys me alko. Hilma ei koskaan sanonu Aku, vaan Aukusti, mei toiset kaikki Akust puhutiin.

Juhannus

Mää ajattelin jutella teitil yhrest juhannuksen vietost, vuotta en muista, mut ei sil varmaan mitään merkityst ol. Meit tultiin mamman tuvast, polkupyöräin kans, mitään autoi sillon ollu, kyl niit oli jollaan rikkail, mut ei mei kuuluttu siihen kansaan.

Meit nähtiin kaukaalt, et vastaan tulee Aku ja joku muu äijä, ja juovuksis niin paljon kun viinast tulee. Kyl se tuttu oli se toinenkin äijä, ku lähemmäks tulivat. Kun kohral tultiin, Aku pisti kätes ja sano Raimol, seisaatas pieneks aikaa, ja mitäs otat. Aku rupes kaivamaan taskustas pullo, se oli kolmen vartin priipullo, minkä se Kuusjoen lääkerilt oli saanu. Se oli simmonen oma lääkeri mistä ny

paljon puhutaan. Ei mun tietääkseen Aku missää muhal käyny.

Aku avo korkin ja tarjos ryy-pyt. Ei mul tarjottukan, se oli tie-ros, etten mää ols ottanu. Aku pisti korkin kiine ja rupes sovitammaan pullo taskuus, meni se jollaan ta-val ohi taskun ja putos maantiellä, pullo rikki ja viinat maantiellä.

Äijät rupes kirroomaan, ja olivat polvillas sen pullon vieres. Ei siin mikkään auttanu, vaikka kuin olisivat sitä nuollu. Maantien santaan meni arvokas aine.

Kun keritiin kotja, hetken päästä tuli Hilma, istus mejän keinustuoliin, ja kysy: ”Näitteks juoppoi?” Muu rupes nauruttam-maan. Tuula oli kans polkupyörän takan ja näki sen tapahtuman ja rupes selvittämään, kummotoon äijäin käve. Kun Hilma sen kuu-

li hän rupes laulamaan *Linnoissa kreivien häät tanssitaan*, laulo koko säkeistön ja veti valssiks mejän permonol.

Mei lähretiin askareil. Tuula oli Hilmal koittanu selittää, et Aku oli murhessas simmoset vahinkost, Hilma oli sanonu, et se oli yksii suurii ilon päivii hänen elämäsäs. Ei Tuula sitä oikeen ymmärtänny, kun ei Hilma siihen Akun suureen vahinkoon osaa ottanu.

Ehto meni mukavasteen, viete-tiin rauhallist juhannusehtoot. Kun Tuula yritti ottaa Akust puhheeks, Hilma tyräytti simmottet jutut juur kohta.

Ehto meni siin, eikä Akust kuulunu mitään ja Tuula meni Hil-maa völjäämään. Tuula oli sanonu, et hän surree, kun Aku ei ol kotja tullu. Hilma oli sanonu: ”Älä puhu

simmottest äijäst mittään, olkoon vaikka märehtyn persees.”

Kyl siitäkin koitti se seuraava päivä. Tuula oli käyny aamul kat-tomas, oliko Aku koton. Oli ollu makaamas vintis, ei hei ollu siit asjast enempää puhunu. Siin puo-lenpäivän maisa tuli Aku. Raimo istus tuvan pöyränpääsä ja luki jotaan lehtii. ”Misäs Leena oh?” ”Makaa kamarin sänkys”.

Aku tuli sinne ja istus sänkyn lairal. ”Tules sää meitin kansaan, kun sää olet niin Hilma keittää kahveet. Mul ols tuol hakerin alla puolikas votkaa, ni mää saisin sen tuotuun ja saarais siit tehtyyn pie-net.”

”Sihen soppaan mää en ruppe, ei tartte ollenkaan luullakkan. Se loppus ny. Eiks se piisannu kun teitin pullo eilän rikki meni?” Aku

sano: ”Kyl muu niin perkeleest harmitti, ei muu ols ollenkaan niin kovin harmittanu jos ols rahapussi hukunu.”

Hetken päästä tuli Hilma. ”Tulkas ny kaikki kahveel, mun on jo pannu päälä ja valkja pesäs.” Kyl äijäin oli jalka köykänen, kun näin hyvin tää asja onnistus. Kyl sekin onni lyhkänen oli, kun asja lopuun asti selvis.

Äitienpäivä

Äitienpäivästä on jääny mieleen, vuotta en tarkkaan muista, mut jossaan kuuskymmenenluvun alkupuola se oli.

Kerkolan koulu oli toiminnas silloin viel, ja siel oli äitienpäiväjuhlat. Mää sanoin Hilmal: ”Kyl kai tei tulette kans äitienpäivil? Päästään hyvin menemäänkin, kun meitil on toi vanha mosse. Mammakin lupas tulla, on sit vähä vanhempaa seuraakin teitil.”

Hilma sano siihen: ”En mää tul mihenkään äitienpäivil, kun en mää ol mikään laita äiti, ei simmotet juhlat ol muu varten”. Silloin mää kysein et, mitä simmonen juttu tarkoittaa. ”Totta kai tei äiti olette”. Vaikka niin suuri suru on hänen kohtalos ollu, et poika oli kuollu parhaas iäs, mut ei se äitiyt poista.

”Ei mut se on simmonen, kun mää en ol ollu naimisis, silloin jos tämmänen asja on käyny, ni silloin ei ol laita äiti.” Mää oikeen kim-

paantusin ja sanoin: ”Tei olette ny vääräs, sel asjal ei mun mielestään ol mitään tekemist äitiyden kans ne on kaks niin eri asjaa. Äiti on ain äiti, jos niin suuren lahjan saa kun lapsen, ei naimisiin menol ol sen asjan kans mitään tekemist.”

Hilma sano: ”Olet sääkin menny”. ”Mun oli simmonen asja, jos mää olsin tää ollu ilman, niin kaikki tei Kerkolan muijat olsitte haukkuneet et siin se Leenkin on koko ikäs kytänny sitä Raimoo, mut ei ol sitä saanu. Sen asjan se on auttanu, ettei ol simmost haukkumist tarvinnu kuunnella. Kyl mää olen sitä mieltä, et ain on äiti, eikä se tartte mitään naimisiinmenoo.”

Ei Hilma sitä mieltäs muuttanu, eikä tullu juhliin. Kun me tultiin poies, niin Hilma tuli kuulemaan mimmoset juhlat oli ollu. Keitettiin yhteiset juhlakahvit, ja jatkettiin mielipiteitä.

Joulu

Oli Joulunaaton aatto. Hilma ja Aku oli kyläs, ja oltiin pöyrän ympäril syömäs juur uunist otettuu joulukinkku. Juteltiin et kummoseen aikaan huomen sit sauna pistetäis palamaan. Raimo meinas, jos siin sit kahren paikkeil, mei koitettais mennä vähä aikasemmin pihatoon tekemään askareet, ja mamman hakis sit puolenpäivän maisa. Hilma ja Aku sais tulla viimistäs siin kahren maisa, mennä

ensmäätteeks saunaan. Sit syörään, kun kaikki on saunas ollu.

Tuula oli ollu hiljaan koko ajan, sit hän huusi koval äänel: ”Koskas tulee pukki?” Hän oli totunut korotamaan ääntä, kun Aku oli kuuro. Aku oli sanonu Tuulal: ”Puhu kovin et määkin kuulen.”

Ei Tuula siihen pukki-asjaan oikein vakavast uskonu, hän ols halunu, et Aku ja Hilma ols sen nähny. Hilma sano, ettei hän pirä näkemisen, kun hän on melkeen viiskymment vuotta pukkiä katellu, ni kyl se riittää. Ne käve lintui ottamas, ja välil vähä suurenpiikin koppeloi kattomas, enkä tierä misä haaskal oltiin. Aku makas tuvan sänkys, mejän Killa-koira kainalos ja nauraa hekotti oikeen hyvän-tuulisest. Tuula rupes kyselemään niist entisajan pukeist. Ei Aku saanu suun vuoroo, kun Hilma sano Tuulal: ”Pirä sää kaukaan ittes simmosit pukeist. Niist ei hyvää seura.”

Sitä mää en muista nähtiiks pukki, mut sen tierän joka tapaukses, et pukki kävi ja jokainen sai ainakin yhden pienen lahjan.

Hilman ja mamman välil oli paljon juteltavaa entisajan jouluisista ja muista muistoista. Mukavia muistoja jäi paljon, se oli sen ajan elämää. Päällimäiseksi mieleen jäi, et oli oikeastaan aika mukavaa, vaatimattomuudesta huolimatta.

Toivon kaikille lukijoille hyvää ja rauhallista joulua!

Ota yhteyttä ja seuraa

@someroseura

www.someroseura.fi

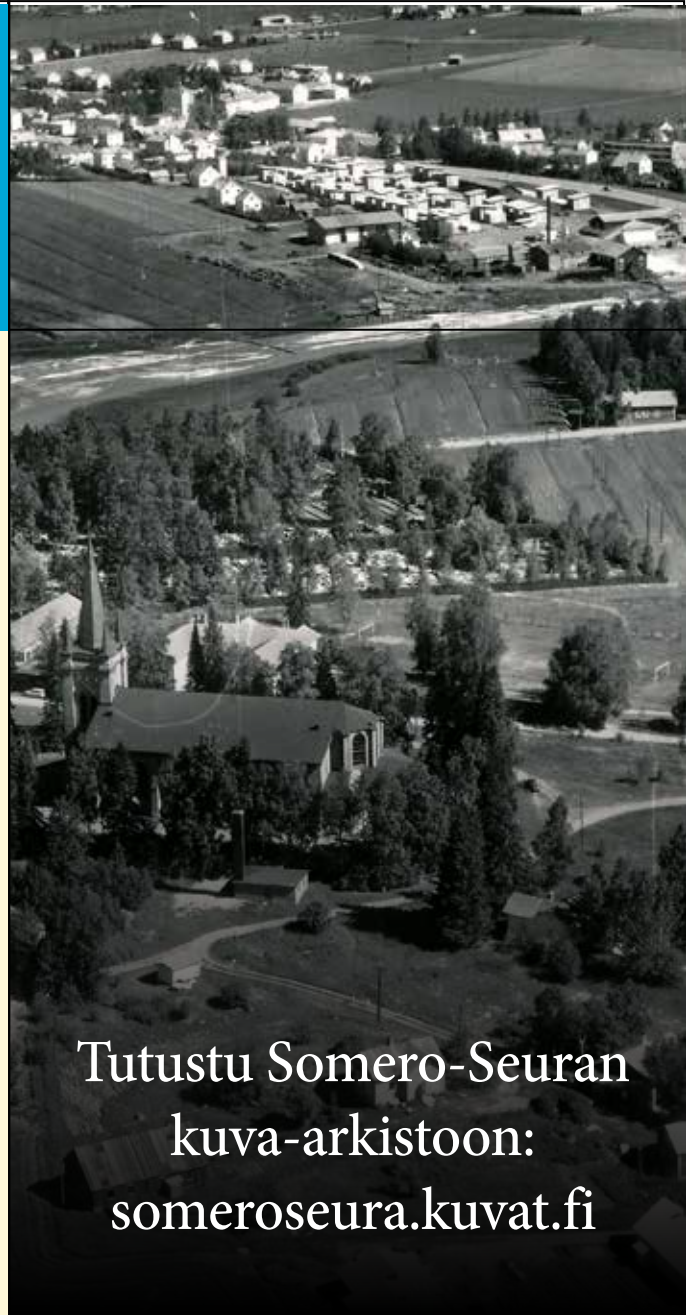
info@someroseura.fi

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

Someron taksiasema

Puh. (02) 748 900

Tutustu Somero-Seuran
kuva-arkistoon:
someroseura.kuvat.fi

- Sora ja mursketoimitukset
- Vaihtolavat ja jätekuljetukset
- Piharakentaminen
- Purku-urakat

Kalle Malin 0400-123800
Markku Malin 0400-536800

<https://maanrakennusmalin.com/>
<https://www.lavapalvelu.com/>

*Hyvää joulua
ja onnellista
uuttavuotta!*

Jo yli 40 vuotta

KAIKKI MAANRAKENNUSALAN
TYÖT ALUSTA LOPPUUN.

Käy tutustumassa:

www.someroseura.fi

www.somerniemi.fi

www.facebook.com/someroseura

www.facebook.com/SomerniemiSeura

Kotiseututyötä hyvässä seurassa

SOMERO-SEURAN VUOSI 2021

Kuvat Juha Heikkilä, Olli Nuotio

Elon Helmet -kuoro lauloi Leenan päivänä.

Yhteislaulu kauniina kesäpäivänä keräsi laajan joukon ihmisiä.

Vesa Messi kuljetti malkapuut työstettäväksi.

Kesällä 2021 pidimme Torppamuseota avoinna heinäkuussa joka päivä. Lisäksi Kultelan Savenvalajamuseo, Aholan talon Perinnehuone sekä Kirkonmäen Pitäjänmakasiinit olivat kukin avoinna muutamana päivänä heinäkuussa. Vierailijoita riitti, kun ihmiset taas kesällä uskalsivat liikkua vapaammin koronaepidemian alettua helpottaa.

Elon helmet -kuoro lauloi ja laulatti yleisöä Torppamuseolla heinäkuussa, kun järjestimme yhdessä Eläkeliiton Someron yhdistyksen kanssa yhteislaulutilaisuuden nimeltä Leenan laulajaiset.

Keväällä saimme kaupungilta lahjoituksena puita, joista teimme malkoja. Saimme vuoden aikana uusittua katot Torppamuseon härkäpiahtoon sekä pajaan. Suuri kiitos jälleen kerran ahkerille talokoolaisille, erityisen iloista on, että mukaan tuli uusiakin henkilöitä.

Olimme mukana myös Kiiruu keskellä kylää -tapahtumassa, joka järjestettiin Kiiruun talolla kesäkuussa.

Mikä on Somero-Seuran tehtävä nykypäivänä?

Vuoden aikana pohdimme runsaasti Somero-Seuran merkitystä ja tehtävää ja tiivistimme toimintamme kulmakiviä näin:

Somero-Seuran toiminta-ajatus on kotiseudun perinteiden vaaliminen, paikallishistorian tallentaminen sekä kotiseutuhengen vahvistaminen ja ylläpito.

Toiminta-ajatuksen toteuttamiseksi ylläpidämme ja kehitämme eri tavoin museotoimintaa Torppamuseossa, Kultelan Savenvalajamuseossa sekä Pitäjänmakasiineilla.

Lisäksi julkaisemme Someron Joulu -lehteä ja ylläpidämme ja kehitämme arkistoamme. Tärkeää on esimerkiksi valokuvien digitointi ja saattaminen ihmisten nähtäville.

Pohdinnat Somero-Seuran tarkoituksesta ja tehtävistä jatkuu varmasti vielä ensi vuonnakin.

Aholan talossa sijaitseva Perinnehuone siirtyi syksyllä Someron Kulttuuri ry:n hallintaan. Se tulee olemaan osa uutta kulttuurigalleriaa.

Tutustu Somero-Seuran kuva-arkistoon

Pääset katsomaan Somero-Seuran kuva-arkistoa osoitteessa <https://someroseura.kuvat.fi/>. Avoimet kansiot sisältävät laajasti historiallisia kuvia sekä uudempia kuvia somerolaisesta kulttuurielämästä. Otto Aukion kuvakansio on suojattu, mutta se avautuu salasanalla OttoAukio2020. ■

Somero-Seura ry:n hallitus 2021

Marika Haapala
(puheenjohtaja)
Kalle Alhoranta
Tuomo Grönholm
Juha Heikkilä
Ari Kostamo
Ahti Kukkonen
Olli Nuotio
Marja-Leena Vikman
Kimmo Talikka

Somero-Seura ry on
Tapio Horilan aloitteesta
vuonna 1953 perustettu
kotiseutuyhdistys. Vuonna
2021 Somero-Seuralla
oli jäseniä 128.

Kuva: Edla Ruohonen mattopyykillä. Kuva: Somero-Seuran arkisto.

**Juhlavia hetkiä vuodelle 2022
toivottaa Hovilan kartano**

www.hovilankartano.fi

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!

KAIHDIN-LEHTONEN OY

p. 040-760 4894

Someron Apteekki

Turuntie 6, 31400 Somero, (02) 748 5678

**Palvelemme ma-pe 8-19
la 9-15**

www.someronapteekki.fi

www.avainapteekit.fi

Avainapteekit

*Rauhallista Joulua ja
Hyvää Uutta Vuotta!*

Someron Puutavara Ky

Pärnämäentie 133, 31400 Somero

puh. (02) 748 5307, 050 537 9762

www.someronpuutavara.fi

Sp-Isännöintipalvelut^{oy}

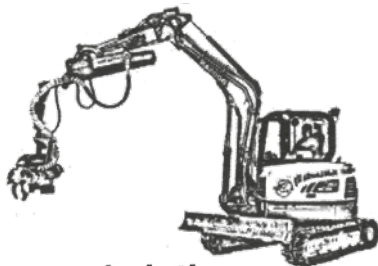
**Kiittää kuluneesta vuodesta
ja toivottaa hyvää joulua!**

*Hyvää Joulua ja
Onnea Vuodelle 2022!*

KONEURAKOINTI MIKKOLA

0500 970 610

- Energiapuu- ja harvennushakkuut
- Metsäkuljetukset **PONSSE**
- Puun ja risun maantiekuljetukset

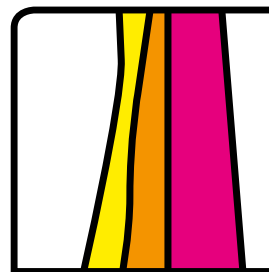

koneurakointi

LAURILA KY

www.koneurakointilaurila.fi

p. 0400 406 795

Jaatimet

- ThermoFin®-tuotteet
- teräsovet ja -ikkunat
- lasiseinät
- palo-ovet E30-EI120

www.jaatimet.fi

Jaatilantie 77, 31400 Somero • puh. 020 7401 111

IRJA BERGMAN

Liisan sormuksen tarinaa

Puhelin soi aikaisin aamulla. Luurista kuului käheällä äänellä nimepäiväonnittelulaulu. Päälle rehevä sydämellinen nauru. Se oli Vitalin Liisa.

Tapasin Liisan Someron Akateemisten Naisten kokouksessa. Jotenkin tulimme sopineeksi, että tulisin heille, Sarkin tilalle, metsätöihin. Se, että olen pienikokoinen ja niin muodoin vähäväkinen, ei haitannut.

Liisa ei suinkaan ollut akateeminen nainen. Vähän surumielisesti hymyillen hän kertoi, että isä oli sitä mieltä, ettei hänen kannattaisi mennä lukioon. Jättäisit sillä tavalla paikan itseäsi vielä lahjakkaammal-

le. Jäyhät maanviljelijät eivät erityisemmin suosineet korkeampaa koulutusta. Tolstoilaisen idealismin mukaan se sitä paitsi saattaisi vieroittaa pois jalosta peruselintarvikkeita tuottavasta maanviljelijän ammatista. Liisa oli veljensä Väinön kanssa todellinen maanviljelijä. Leeni Tiirakarin Vitali-kirjassa on kuva leikkuupuimuria ajavasta Liisasta.

Liisan työ ja toiminta oli kahdetaalista: toisaalta hän oli ruokaa tuottava hyödyllinen maanviljelijä, toisaalta hän teki koruja, Mika Waltarin sanoin ”kaunisturhuutta”.

Someron Akateemiset Naiset oli merkittävä yhteisö Somerolla 1970- ja vielä 1980-luvulla. Siihen

kuului Someron yhteiskoulun ja Someron lukion opettajia, jokunen hammaslääkäri ja agronomi, mm. voimahahmo Sagulinin Terttu. Kokouksissa oli jokin alustus, myös ulkopuolisen, jonka pohjalta virisi keskustelu. Mm. juuri Liisa Vitali oli kutsuttu sinne esittelemään korutaidettaan. Yhdistyksen oli aikanaan perustanut Someron yhteiskoulun opettaja Suoma Vilkki, sillä miehillä oli omat naisilta suljetut Lions Club ja Rotaryt. Silloin kun yhdistyksen puheenjohtajana toimi Anja Vinko ja sihteerinä Tuula Kara, yhdistys toimi hyvin vireästi.

Kävimme todellakin Liisan kanssa vähän metsätöissä: keräsimme risuja Sarkin metsästä. Myö-

hemmin sitten kävin Liisan kanssa useinkin sienestämässä. Sehän oli Liisan ominta harrastusta. Oli ilo kulkea metsällä hänen kanssaan, kun hän tunsi sienet.

Aterioimme tuvassa sen jyhkeän kiiltäväksi kuluneen entisen nahkurin pöydän päässä. Pöydässä näkyi nahkurin veitsen viiltoja. Pöydän toisessa päässä oli Liisan taidetakomo alasimena toimivine koivunpölkkyineen. Taide ei ollut erillistä, vaan kasvoi luonnollisesti maalaisympäristöstä. Ruokana Liisalla oli perinneruoka kaljavelli. Kahvit ja teet joimme salin puolella.

Sarkin talossa, hirsitalossa, oli toisenlainen hengitysilma kuin keskustan kerrostalossa tai rivitalossa ja ilman kosteus oli hivelevä.

Talo sijaitsi alavan peltoaukion laidalla. Läheisen Paimionjoen rantaan Liisa oli omin käsin rakentanut saunan – heinäseipäistä. Pitkänä ihmisenä hän joutui kumartumaan syvään sen oviaukossa.

Someron akateemiset naiset tilasivat Liisalta hopeasormuksen. Niitä valmistettiin vain noin kaksikymmentä kappaletta. Sormuksen nimi oli Silmu. Sormuksen sisäpuolella on Liisa-tunnus ja vuotta 1975 tarkoittava merkki. Sormus kuvasi taivutettua koivun virpeä. Pidän kovasti tuosta sormuksesta, sen ideasta ja toteutuksesta. Sormuksen kärjessä on pieni timantti. Kun käytin sormusta ahkerasti, sen timantti putosi ja katosi.

Kun perkasin puutarhani kukkapenkkiä, löysin sieltä hiotun epäkkään ovaalin meripihkan. Koin sen ihmeeksi. Mieleen nousi Uuden testamentin ”peltoon kätkeyty aarre” -vertaus. Kiinnitytin meripihkan Silmu-sormukseen kadonneen timantin sijaan. Siitä tuli minulle merkityksellinen hybridi-sormus. Mutta oliko se tyylitön teko? ■

Kaisa Kotikoivu, Kuvat Hanski Mattila

Touko ja pikkutraktori

Pieni poika odotti kovasti joulupukkia. Ehkäpä pukki toisi Toukon toivoman pikkutraktorin.

Ovikello soi, joko se olisi joulupukki?

Touko oli varmaan ollut hyvin kiltti poika, sillä loppuilta sujui leikkien pienellä puunnaisella traktorilla.

Nyt Touko ajelee isoja koneita. Olikohan pikkutraktori enne?

REIJO SILTASAARI

KULKUREITA JA KAUPPAMIEHIÄ

Vielä 1950-luvun alkuvuosina liikkui ainakin Rautelan kylällä kaikkien hyvin tuntemia miehiä. Oli ihan oikeita kaupustelijoita. Oli myös pelkiksi kulkureiksi leimattuja, vaikka jotain rihkamaa olivat kaupustelevinaan.

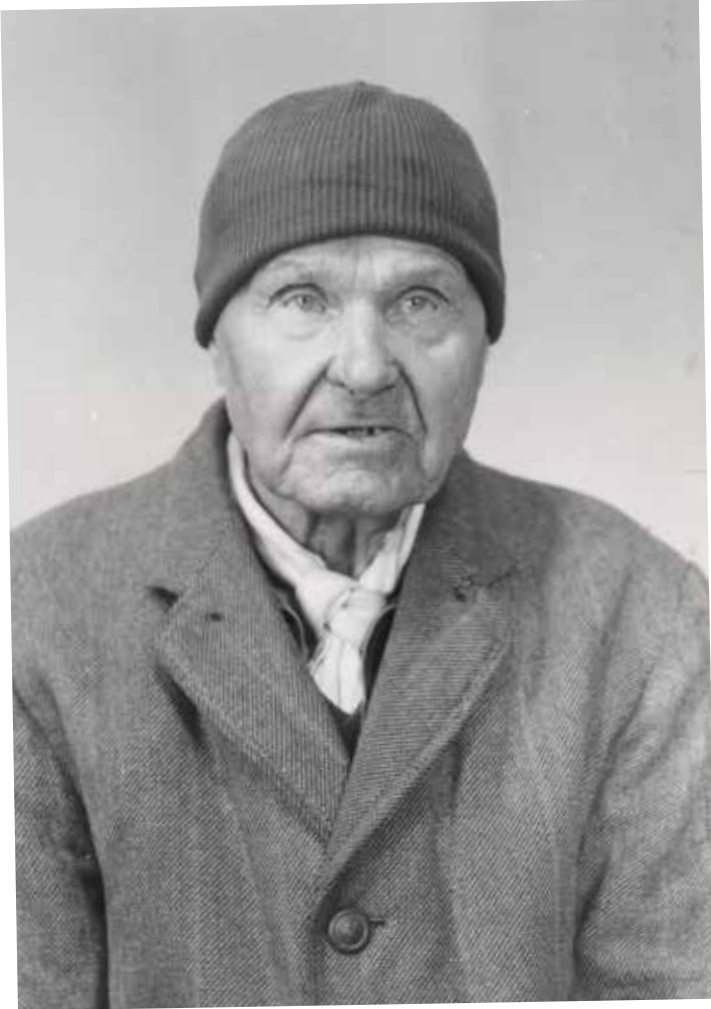
Heistä vaatimattomin vaan ei tuntemattomin oli Vinha. Kulki laukkuineen mökistä toiseen. Oli tottunut saamaan tietyistä paikoista yösijaa saunasta. Sauna kun siihen aikaan katsottiin joutilaimmaksi kortteeripaikaksi. Ei

siinä sen enempää mitään hygieniää ajateltu. Vinha oli harmiton, yksi niitä herramme heikoimpia. Tuskin oli minkäänlaista omaa asuntoa koskaan ollutkaan.

Vi-vi vi-vinha ja hi-hi-hiukan hoettiin, kun matkittiin miehen änkytystä. Tyhmiä kun olimme, pikkupojat. Kerrottiinpa aikuisenkin tyhmäilleen Vinhan kustannuksella. Olivat miehet sillä tuulella ollessaan hassuttaneet Vinhaa itse näyttämään, miten kauppaamiaan miesten varmuusvälineitä kuului paikalleen asetella. Liekö lystinpito tottakaan? Oliko humalaisten

hupia vai vaan lystiä juttua Vinhan kustannuksella. Sitäkin riitti, totta ja keksittyä.

Todellinen kauppamies oli ”pitkäviiksi-Kotilainen”. Kulki mökistä mökkiin, missä vaan tiesi kylän muijien kokoontuvan. Pyörän takatelineellä kulki iso kangaspakka erilaisia kankaita. Hyvän kahvin ja juttuseuran osuessa saattoi viipyä tuntikausia samassa paikassa. Juttu kulki laidasta laitaan, milloin kaupattavista kankaista, milloin paikallisista juoruista tai Kotilaisen ”terveys selvityksistä”.

↑ Kulkuri Viljami Uotila. Kuva: Somero-Seuran arkisto / Olavi Virtanen.

↖ Pitkäviiksi-Kotilainen vaimoineen. Kuva Eero Sjöholmin albumista.

Oli taas meidän mökissä äitini lisäksi paikalla Sylvi ja Saima. Ne tavanomaiset istujat. Sen verran vähäinen poika olin, etten ymmärtänyt sitä kikatusta mikä syntyi, kun Kotilainen sanoi osaavansa tutkia ovatko naiset terveitä. ”Sen tuntee koettelemalla reiden sisäpuolelta”, selitti kauppias. Sitäpä en silloin ymmärtänyt, miksi ei yksikään naisista halunnut mittauttaa terveyttään. Kikattivat vaan.

Jos oli kangaskauppias päivisin liikkeellä naisväkeä tavoitellen, oli iltaisin kierroksella radiokauppias. Salmisen Oskari katsoi sopivaksi

tulla kauppoille, kun talon miesväkikin oli paikalla. Oskarikin kulki polkupyörällä. Takatelineellä oli aina radio, jonka hän oli saanut myytäväksi Laineen radioliikkeestä. Kerran onnistui myymään radion meidänkin huusholliin.

Näin jälkepäin ajatellen tuntuu, että jutun iskeminen oli Oskarille vähintäänkin yhtä tärkeää kuin kaupanteko. Ja Oskari osasi. Silmät pyöreinä me pikkupojat istuimme lattialla ja kuuntelimme uskomattomia juttuja. Oskari puhui solkenaan vallan mahdollisia edesottamuksiaan. Ne tulivat

vaan niin mainiosti kerrottuna, että häntä ei voinut olla kuuntelematta. Tiedä häntä, vaikka olisi itsekin uskonut omiin juttuihinsa.

Erityistä hänen puhetavassaan oli sanojen lopun venyttäminen. Ja Oskari aloitti: ”Kerran mää käteliin, kun Jokijoisteen asemaal yks miääs nosti painoo. Painot pysyys samaas, mut läskipohjat leviis vaan.” ”Kuorma-autohommiis mentiin ussein kouvvaakin vauhtiii, kun oli oikein kiirus. Kerran hanttimääs pisti kätees uloos akkunast ja kysyys: Minkäs pitäjän hautausmaata tää nyt on, kun kivet pistää vaan lip lip lip. Mää sanosiin, et ei nee ol mittään hautakivvii. Nee on kilometritolppiii.”

Oskari oli aikanaan ajanut linja-autoa, mutta vaihtanut kuorma-autohommiin. Oli saanut tarpeekseen, ”kun joka tiehaaras oli ain tuttu muija pyytämäs, et käys sää siäl Turuus apteekiis ja tua mul taas vähä roppiii”. ”Uskomattomia tosijuttuja” Oskarilta kuultiin. Varmaan joku muukin niitä muistaisi seitsemän vuosikymmenen takaa. Toden tuntua hurjimpiinkin juttuihin tuli, kun Oskari tarkasti osasi mainita henkilöt, tapahtumapaikat, ahteet, mutkat ja mäet. Johonkin nimellä mainittuun mäkeen oli Marttilan paikkeilla pudonnut autosta moottori. Oskari totesi: ”Moottori oli puroonnu, mut määä huamasiin sen vast Tarvasjojeel.”

Yhtä mahdoton oli juttunsa linja-auton ajosta Somerolta Turkuun oikein ennennäkemättömässä lumituiskussa. Yhtä mittaa Oskari sai olla lapioidessa lunta, että linjurilla pääsi eteenpäin. Sitten jossakin nimeltä mainitsemassaan paikassa lapiot kolahti yhteen! Tuttu kuski oli samaan aikaan lähtenyt Turusta, ja luonut lunta niin kuin Oskarikin. ”Mitääs mei sit enää mittään enempää luatiin. Mei va-

hetettiin vaan autoi ja mää ajoin Turkuun ommain kyytiläisten kans.”

Ei niinkään kauppias, vaan todellinen kulkuri oli ”Vuotlaan Viljami”. Oli hyvinkin pelottava meistä pikkupojista. Viljami kulki nahkavaatteissa, reppu olkapäällä. Melko syksyisilläkin keleillä kulki paljain jaloin, jalkapohjat tervattuina. Mustanpuhuvana partanaamana oli kyllä pelottanut sitäkin mökin muijaa, jonka puurokattilan Viljami tyhjensi. Kulkuri astui tupaan ja tunki puurontuoksun. Kurkkasi pataan ja tokaisi: ”Tipautas tohon vähän maitoo, niin mää raapin ton kattilan.” Tipautettiin maitoa ja kulkuri söi koko puuron.

Oli Viljami ihan oikeasti hakenut töitäkin. Kerrotaan, että oli mennyt kysymään työtä Knaapin isännältä. ”Luo lunta järveen”, oli isäntä vastannut. Lienee jääneet kyselyt siihen, kun näin tyrmättiin. Mutta tulipa kerran edes yritettyä.

Jutut ovat juttuja seitsemän vuosikymmenen takaa. Uskon kuitenkin, että monet minun ikäluokkaani kuuluvat kyllä muistavat tällaiset kulkevaiset: hiljaiset harmittomat kulkurit, pelottavatkin. Naisten naurattajat ja hulvattomat jutunheittäjät. Saattoihan heitä olla vähän joka kulmakunnalla, kullakin omansa.

Ennen sotia meillä Rautelassa oli kierrellyt Teppo, rajan takaa lähtöisin ollut ”laukkuvenäläinen”. Teppo oli sittemmin asettunut aloilleen Vanhalan mökkiin ja tunnettiin kylässämme Vanhalan Teppona. Kävi kotonamme usein sunnuntaisin kuulemassa radiokirkkoa ja sai siinä samalla aamukahvit. Vai oliko korvikkeet?

Kerran tuli Teppo meille pyhäaamun hartauteen mukanaan repullinen kaloja. ”Ostakaa Säkylän siikaa, Säkylän siikaa”, kuulutti Teppo. Oli tehnyt oikein pidemmänkin reissun sukuaan tapaamaan ja saanut kotiin tuomisiksi repullisen kaloja. Mihinpä koira karvoistaan pääsee. Mihin kauppamies kaupustelusta. Entiset muistot ja vaistot heräsivät, ja Teppo lähti saamiaan kaloja kauppaamaan. Juotiin pyhäpäivän aamukahvit ja isä osti muutaman kalan. Ainahan kaupustelijoilta jotakin ostettiin, tarpeetontakin.

Kun kirkonmenot oli kuunneltu ja Teppo lähtenyt, kaivoi isä kuopan talon taakse ja hautasi Tepolta ostetut kalat. Perkaamattomat, avaamattomat, Säkylästä asti kannetut, ties milloin pyydetty siiat. Sitä ei onneksi Tepon tarvinnut nähdä. Saattoipa olla, että se olikin ikääntyneen kulkukauppiaan viimeinen onnistunut kauppa. Jäi Tepolle toivottavasti hyvä mieli, kun oli saanut erikoisilla tuliaisilla ”ilahduttaa” sunnuntaista kirkkokahvipaikkaansa Säkylän tuliaisilla. ■

Reijo Siltasaari, Kivirannan mökistä

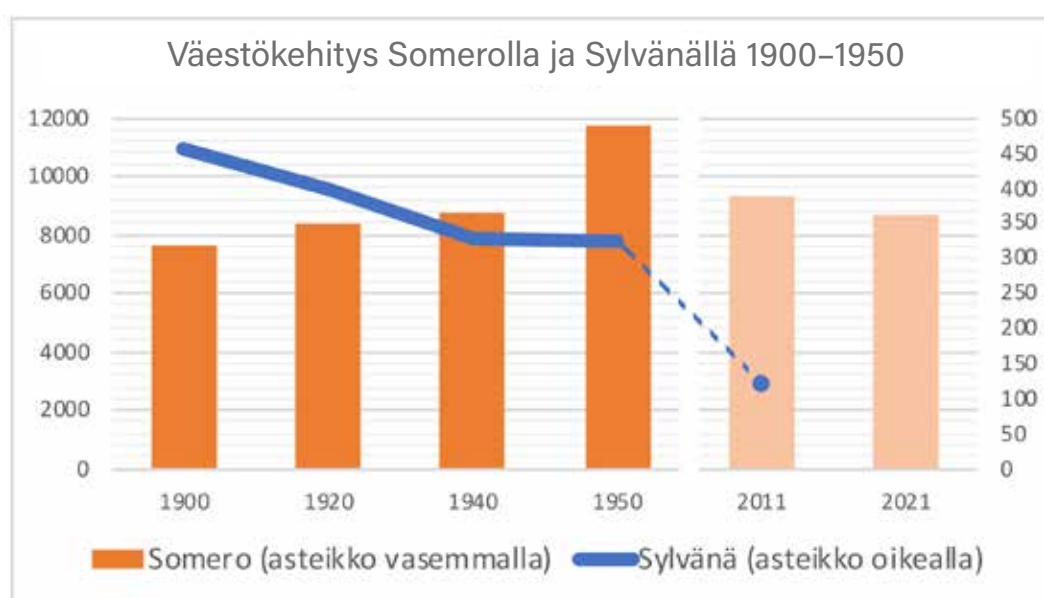
Piirros: Katariina

Piirroksset ylhäältä vasemmalta oikealle: Sofia, Tilda, Lotta ja Konsta

TAPANI KIVINEN, ELISABETH RINTALA, JUKKA SUUTELA,
PIRKKO SUUTELA JA EEVA VÄLTILÄ

Jotkut lähtivät maailmalle, toiset taas jäivät

Muuttoliike Sylvänältä 1900–1950

Tapani Kivinen

(Hilkka Suutela/Kivinen on kirjoittajan äiti)

Helsingin yliopistoon perustettiin valtiotieteellinen tiedekunta toukokuussa 1945. Tuohon aikaan yliopistoon pääsi helposti, ylioppilastodistus riitti sisäänpääsyyn. Samaisena keväänä Someron lukiosta kirjoitti ylioppilaaksi Hilkka Suutela Rautelasta. Hän kirjoittautui heti uunituoreeseen tiedekuntaan

ja liittyi samalla Hämäläiseen osakuntaan, kuuluihan Somero vanhastaan Lounais-Hämeeseen. Hilkka Suutelalla oli taiteellista silmää ja erityisesti korvaa, ja niinpä hän liittyi myös Hämäläisosakunnan laulajiin. Opiskelijaelämä sisälsi siten tietopohjan laajentamisen lisäksi myös kulttuuriharrastuksia. Hämäläisosakunnan laulajissa hän tutustui tulevaan puolisoonsa. Vuonna 1952 pari avioitui ja sukunimeksi tuli Kivinen.

Hilkka Kivisen pääaineita olivat sosiaalipolitiikka, sosiologia ja

käytännöllinen filosofia. Vuonna 1953 hän laati gradutyötä pohjustavan seminaaritutkielman. Aiheen valinnassa hän ei mennyt merta edemmäs kalaan, vaan otti aiheekseen selvittää Sylvänän kylän väestömuutoksia ja muuttoliikettä tsaarin ajoista Paasikiven aikaan. Lähdeaineistona oli Someron kirkonkirjat sekä paikallisten kyläläisten haastattelut. Seuraavassa tarkastellaan seminaaritutkielman keskeisimpiä löydöksiä ja tulkin-
toja.

Sylvänän asutus ja viljelykulttuuri on hyvin vanhaa. Ruotsalaisen maanmittarien laatima ensimmäinen kyläkartta on laadittu jo 1600-luvun alkupuolella. 1900-luvun alussa Sylvänällä oli 7 taloa, 4 pienviljelystilaa ja kymmenkunta mäkitupaa. Asukkaita oli 455. Tarkasteltaessa väkiluvun kehitystä Sylvänällä ja koko Somerolla havaitaan, että 50 vuoden tarkastelujaksolla kylän väkiluku on ollut jatkuvassa laskussa, kun taas koko kunnan väkiluku on kasvanut. Vertailun vuoksi oheiseen kaavioon on otettu mukaan Sylvänän ja koko Someron väkiluku vuonna 2011. Kesällä 2021 Someron asukasluku oli noin 8600 henkilöä. Muuttoliikettä oli tapahtunut Joensuuhun eli Someron keskustaankin sekä muihin kuntiin, etupäässä lähikuntiin. Aineiston yksityiskohtaisuudesta huolimatta ulkomaille muuttaneista on niukalti tietoa. Erityisesti vuosisadan alkupuolella esiintyi muuttoa Amerikan Yhdysvaltoihin ja toisen maailmansodan jälkeen Ruotsiin, Australiaan ja Kanadaan. Silti on tiedossa, että 1907 eräs neiton otti todistuksen Amerikan passia varten. Tapaus herätti kyläyhteisössä ihmettelyä, jopa jonkin verran paheksuntaa ja neljä vuosikymmentä myöhemmin hienoista kateutta. 1950 kaksi henkilöä lähti Tukholmaan, koska Helsinki oli kuulemma ”niin pieni kaupunki!”

Lähikunnista Tammela ja Forssa näyttävät olevan suosituimmat muuttopaikkakunnat. Forssan kauppa perustettiin 1919, jolloin sitä ennen muuttaneet merkitettiin Tammelan kirkonkirjoihin. Forssa-Tammelan vetovoimatekijänä on toiminut luonnollisesti ”pumpulivapriikki” Finlayson ja tehdastyön kasvu. Tarkasteltaessa muuttajia sukupuolen mukaan, havaitaan naisten selvä enemmisyys etenkin Forssa-Tammelaan. Tämä

selittyy sillä, että maataloudesta on vapautunut työvoimaa, palvelijattaria eli piikoja, jotka ovat etsittyneet ”paremmille palkoille”. 1930-luvun lama heijastui yleisesti myös maaseudulle ja maatiloille, joista osa ajautui rahavaikeuksiin ja pakkohuutokauppoihin. 1930–40-luvun muuttokuntia ovat painotettu olleet Tammelan lisäksi Lohja ja muut kauppalat ja kaupungit. Näyttäisi siltä, että sen ajan ”sinkut” olivat liikkeellä ja etsivät parempaa toimeentuloa tehdaspaikkakunnilta. Lähikunnista Jokioinen, Somerniemi, Kuusjoki ja Koski TL ovat koko tarkasteluajanjaksona vastaanottaneet tasaisesti miehiä ja naisia, minkä voi tulkita niin, että kyseessä on ollut perheyksiköiden muutto Sylvänältä toiselle paikkakunnalle. Maatalouden rakennemuutos ja erityisesti koneellistuminen tarkastelujakson loppupuolella vapautti työvoimaa, ja myös kouluttautuminen uusiin

ammatteihin lisääntyi. 1930–40-lukujaksolla kylästä lähteneistä yhdestä oli tullut tuomari, kahdesta kansakouluopettaja, yksi kanttori, kolme tarkastauskarjakkoo ja kaksi liikennöitsijää. Muutto Helsinkiin on voimistunut vasta 1940-luvulla ja ilmeisen voimaperäisemmin vasta sodan jälkeen. Hilkkari Suutela kuului näihin viime mainittuihin muuttajiin.

Ollilasta Lontooseen ja New Yorkiin

Elisabeth Rintala

(Anna Elisabeth Rintala o.s. Karvia on kirjoittajan isoäidin äiti)

Someron aikakirjoissa mainittiin Karvian tila Ollilan kylässä ensimmäisen kerran vuonna 1540. Siihen aikaan kukaan ei osannut kuvitella, että 300 vuotta myöhemmin pieni kuusi kuukautta vanha poikavauva

Nokan isäntäpari vuosina 1851 – 1883 Kustaa ja Helena Nokka

tuotiin tilalle vetolaatikossa. Vauvan nimi oli Juho Patrik ja koska hän saapui laatikossa, häntä alettiin kutsua ”Piironki-Patrikiksi”.

Hänestä tuli Karvian suvun esi-isä, mutta hänen ei tarvinnut tehdä sitä yksin. Juho-Patrik (s. 1858) oli päättänyt, kenet hän tahtoi vaimokseen. 18-vuotiaana hän meni tapaamaan Talvisillan Nokan taloon herastuomari, isäntä Kustaa Bertilinoika Nokkaa ja sanoi ”Haluan naida tyttärenne Anna-Katariinan”.

Herastuomari Nokan mielestä Patrik oli aivan liian nuori mennäkseen naimisiin hänen tyttärensä Annan (s. 1856) kanssa, mutta Patrik oli eri mieltä. Heidät oli tarkoitettu toisilleen lopuksi elämänsä eikä näin ollen ollut syytä odottaa tai siirtää kauemmaksi vihkimistä. Heidän oli tarkoitus vanheta yhdessä. Ja niin tapahtui. Patrik ja Anna menivät naimisiin 1877 ja ”muutama” kuukausi myöhemmin he saivat ensimmäisen lapsensa, Naima Katariinan. Lapsia syntyi vuosien 1877 ja 1900 välisenä aikana kaikkiaan 13. Näissä kertomuksissa avaamme lähinnä Annan, Hildan ja Naiman tarinaa.

Anna Elisabeth Karvia (s. 1897) meni naimisiin Juho Rintalan (s. 1892) kanssa ja heidän tyttärensä Helvi Annikki Rintala syntyi 1916. Helvi kasvoi Forssassa, mutta muutti myöhemmin Helsinkiin. Hän on myöhemmin kertonut, että katseli kaihoten isoja laivoja Helsingin satamassa.

Seuraavassa lainaus hänestä kirjoitetusta tarinasta 1960-luvulta: ”Merkonomi Helvi Rintala ei koulutuksestaan huolimatta halunnut liikealalle vaan kirjoittamaan. Hän hakeutui Forssan lehden toimitukseen, oli mukana Kalamiesten kokouksessa seuraamassa, kun nämä riitelivät vesijaosta ja katiskansil-märajoituksesta ja kävi raastuvassa

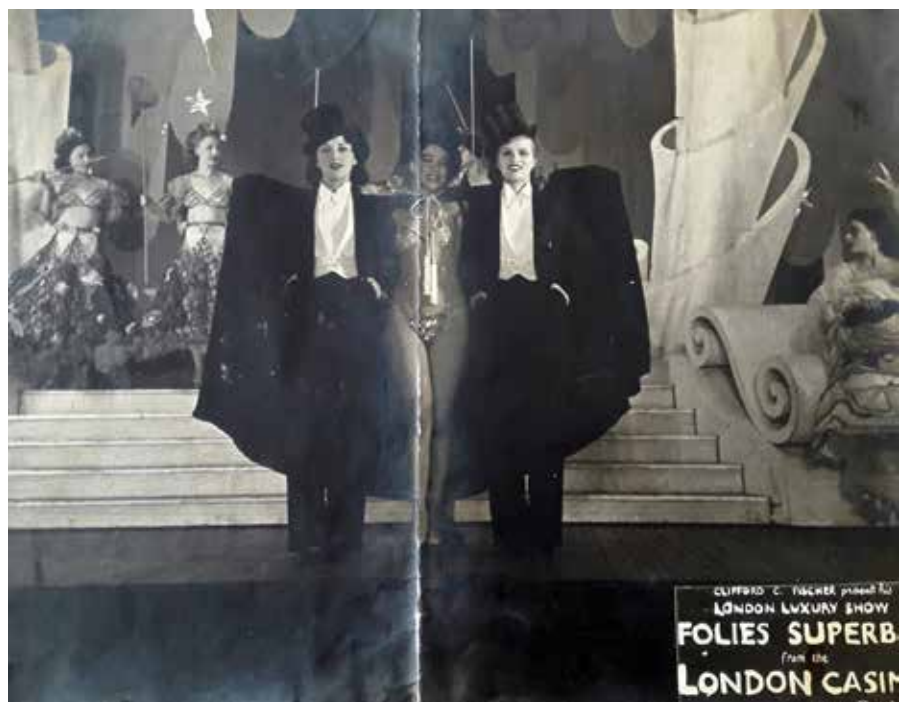
kuulemassa kahden paikkakuntalaisen välistä kunnianloukkauksettua. Lehti levisi vähän Forssan ulkopuolellekin.

Forssan Lehdestä lähdettyään Helvi Rintala matkusti Lontooseen. Ensin hän opiskeli Suomessa, oli jo luettu ruotsin, saksan ja englannin kieltä, siellä hän otti lisäksi venäjän ja espanjan. Kielet eivät olleet hänelle vaikeita ja hän sai työtä Metro Goldwyn Mayerilla lukijana. Hän luki yhtiön laskuun kirjoja ja esitteli sitten mielipiteensä, mitkä ehkä sopisivat elokäsikirjoituksen pohjaksi. Itsekin hän joutui muutamiiin filmeihin pikkuosiin ja koska hänellä oli laulunlahjaakin, hän hankki opiskelurahoja myös äänellään laulaen jopa radiossa. Lontoon yliopistossa hän kävi lehtialan kurssin ja pestautui maailmanlaajuisen uutistoimiston United Pressin palvelukseen” (Helvi Rintalan arkisto).

Mutta sitten hän tapasi komean poliisin Lontoon Metropolitanista ja hänen omat unelmasa siirtyivät taka-alalle. Hän meni

naimisiin ja sai kaksi tytärtä. Se ei kuitenkaan estänyt häntä astumasta näyttämölle. Tyttönimellään hän saavutti menestystä Lontoon kasinolla tanssijana ja laulajana. Hän oli onnekas. Samaan aikaan kuvattiin elokuvaa (St Martin’s Lane 1938) kasinon tiloissa ja ylimääräisiä tanssijoita palkattiin esitykseen. Vivien Leigh, kuuluisa näyttelijä elokuvasta Tuulen viemää, oli pääosassa. Helvi esiintyy lyhyesti elokuvan loppukohtauksessa. Kun talvisota alkoi marraskuussa 1939, Helviä pyydettiin töihin englantilaisiin sanomalehtiin. Ne tarvitsivat hänen kielitaitoaan kääntämään yöllisiä uutisraportteja Helsingistä koskien neuvottelujen kulkua Moskovassa.

Daily Express kirjoitti seuraavasti: ”Yksi tällainen satunnainen apulainen on suomalainen Helvi Rintala, suloinen, vaaleatukkainen, vienosti hymyilevä tyttö kirkkaan sinisine silmineen; vahva ja kyvykäs käsistään. Yö yön perään hän istuu kuuntelemassa viestejä Helsingistä tietäen, että Helsinkiä

Helvi Rintala esiintymässä Lontoon kasinolla. Kuvassa oikealla.

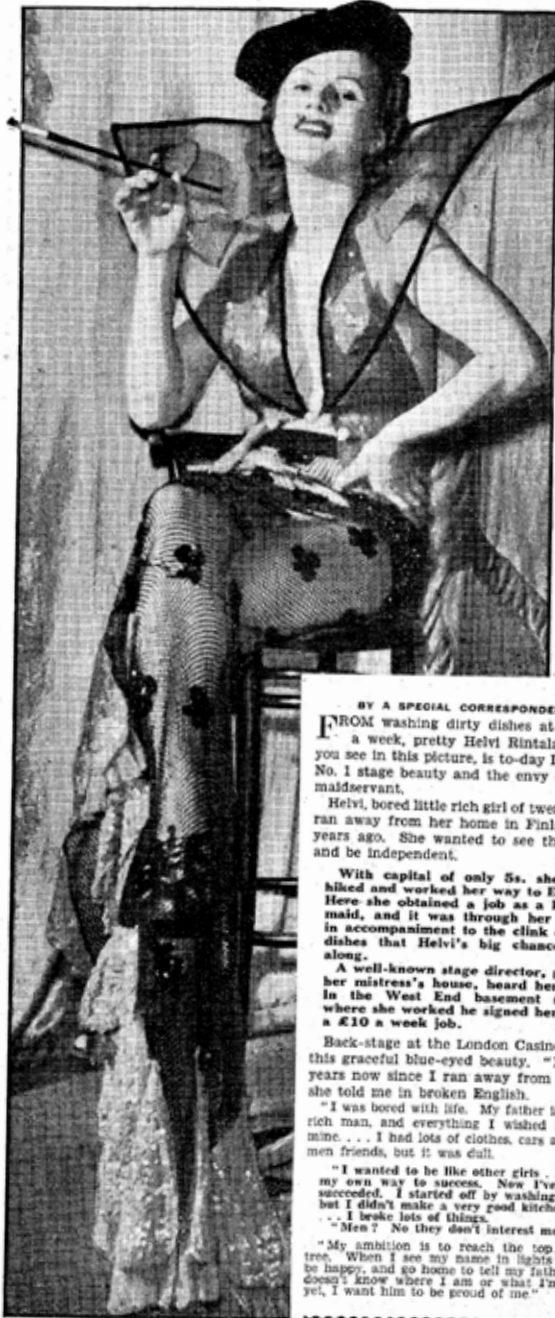

THE DAILY MIRROR

Page 16 Monday, November 7, 1938

Just to Think That

ONCE SHE WASHED DISHES

BY A SPECIAL CORRESPONDENT
FROM washing dirty dishes at 10s. 6d. a week, pretty Helvi Rintala, whom you see in this picture, is to-day London's No. 1 stage beauty and the envy of every maidservant.

Helvi, bored little rich girl of twenty-two, ran away from her home in Finland five years ago. She wanted to see the world and be independent.

With capital of only 5s. she hitch-hiked and worked her way to England. Here she obtained a job as a kitchen-maid, and it was through her singing in accompaniment to the clink of dirty dishes that Helvi's big chance came along.

A well-known stage director, guest at her mistress's house, heard her voice. In the West End basement scullery where she worked he signed her up for a £10 a week job.

Back-stage at the London Casino I met this graceful blue-eyed beauty. "It's five years now since I ran away from home," she told me in broken English.

"I was bored with life. My father is a very rich man, and everything I wished for was mine. . . I had lots of clothes, cars and rich men friends, but it was dull.

"I wanted to be like other girls. . . work my own way to success. Now I've nearly succeeded. I started off by washing dishes, but I didn't make a very good kitchen-maid. . . I broke lots of things.

"Men? No they don't interest me at all. "My ambition is to reach the top of the tree. When I see my name in lights I shall be happy, and go home to tell my father. He doesn't know where I am or what I'm doing yet. I want him to be proud of me."

pommitetaan ja että hänen vanhempansa ovat siellä. Hän pystyy tunnistamaan jokaisen uutisreportterin äänestään: "Se on hän ja hän" hänellä oli tapana sanoa: "leikimme yhdessä lapsina". (Daily Express 20.3.1940).

Helvi osallistui hyväntekeväisyyskonsertteihin, joilla tuettiin suomalaisten sotaponnisteluja. Hän antoi haastatteluja Suomen Lotista, kuinka he toimivat lääkintä- ja ilmavalvontatehtävissä, valmistivat ruokaa ja tarvikkeita taistelukentille. Myöhemmin hän osallistui lauluesityksillään BBC:n radiolähetyksiin ulkomailla taisteleville brittiläisille sotilaille.

"Avoliitto amerikkalaisen lehtimiehen kanssa teki Helvi Rintalasta Helvi Kalmanin. Se toi hänet Amerikkaan, ensin UPI:lle ja sitä kautta suureen YK-taloon sen kansainvälisen työntekijäkunnan jäseneksi. Nykyisin hän toimittaa YK:n kuukausijulkaisua, joka leviää kaikkiin maihin poliitikoille, yliopistoihin ja tiedemiespiireihin. Nyt Helvi Kalman, o.s. Rintala, istuu YK:n yleiskokouksessa ja kirjoittaa valtuutettujen erimielisyyksistä kansakuntia koskevissa kysymyksissä, hän on asioitten keskipisteessä, kun valtio on loukannut toista. Hänen kirjoituksensa leviävät kaikkialle maailmaan. Toimittaja Kalman lähtee pian Yhdistyneitten Kansakuntien kiertäväksi uutistenkirjeenvaihtajaksi eri maihin." (Helvi Rintalan arkisto).

Helvi Rintalan revyyrooli uutisoitiin Daily Mirror -lehdessä 1938 ja sama uutinen päättyi myös Forssan lehteen.

Helvi Rintala hyväntekeväisyyskonsertissa.

A uniformed member of the WEST LONDON AMATEUR ORCHESTRA was snapped showing HELVI RINTALA, a young Finnish singer dressed in national costume, how the music "goes round and round," at the recent concert in aid of Finnish Relief at the Queen Mary Hall.

Helvi Kalman os. Rintala työssään YK:n päämajassa New Yorkissa.

Kuvassa keskellä Naima Vikstedt, o.s. Karvia, takana keskellä Helvi Rintala (Naiman sisaren Annan tytär), Helvin tytär Myrna oikealla ja vasemmalla poika Victor Kalman ja edessä Myrnan tytär Marina Valenko. Kuva otettu vierailulla Talvisillan Hingistön pihalta.

Kirjoittajatiimin juuret ovat syvällä Sylvänän ja Ollilan kylien historiassa

Pirkko ja Jukka Suutela, Eeva Välttilä

(Lahja Suutela on serkkujen Eeva Välttilä, Jukka Suutela ja Tapani Kivinen isoäiti. Naima Katariina Vikstedt o.s. Karvia on Pirkon isoisän äiti)

Jukka Suutelan mieleen on jäänyt Sylvänän paja, missä seppä Tepu (Teuvo Lindholm) kuumensi ahjossa auran vantaat, takoi niitä pajavasarella alasimen päällä, karkaisi ja teroitti ne uuden veroisiksi. Kaikenlaiset muutkin rikkoontuneet maatalousvehkeet siellä sai korjattua. Töiden valmistumista odotellessa oli mukava käydä Kulmalan Esterin ja myöhemmin Eeron kyläkaupassa evästä ostamassa. Pellontaan Oivan (Pelto-Timperin os. Hakala) luona sai aina makoi-sat kahvit. Siellä vaikutuksen teki tavattoman pitkä pöytä ja penkit,

minkä ääressä talon 11-henkinen oma väki oli hyvin mahtunut istumaan.

Pelto-Timperin ja Suutelan suvut yhdistyivät, kun Lahja Pelto-Timperin hurmaantui Erkki Suutelan kirjoittamista rakkausrunoista. Pari avioitui 1924 ja Lahja muutti Sylvänältä kyliä erottavan Alijoen toiselle puolelle Tuomistojan tilalle Rautelaan.

Lahja Suutelan veli August Pelto-Timperin lähti Turun kirkkomusiikkiopistoon 1927, sieltä pariksi vuodeksi Orivedelle ja 1933 Kylmäkoskelle kanttoriksi. Kirkossa kuuntelimme urkujen soittoa ja kotona Akun ja Maijan luona uusimmat sävellykset sähköuruilla ja viululla. Akun lääkäriksi opiskelut poika Eero Pelto-Timperin sitä vastoin oli enemmän jazz-miehiä. Hän ei paljon jutellut, mutta soitti sitäkin enemmän. Aina kun Eero tuli Turusta meille kylään, hän tervehdyksien jälkeen istahti pianon

ääreen. Turha oli kysyä, mitä kapaleita hän soitti, sillä vastaus oli aina ”omasta päästä, omasta päästä”. Toisinaan oli pianohaitari mukana, silloin hän soitti omiaan tai säästi isä-Eeroni laulamattomia Hopeiset kuut, Satumaat ja Lapin tangot. Serkku-Eerolla oli myös nuoren pojan mielestä hienoja menopelejä: 1950-luvun BMW moottoripyörä jousitetuin penkein, Rover ja Dodge Charger autot.

Timperin suku Sylvänältä ja Karvian suku Ollilasta yhdistyivät, kun Hilda Josefina Karvia s. 1883 avioitui Niilo Timperin kanssa. Niilo Timperi oli myös Lahja Suutelan veli. Niilo ja Hilda Timperi ostivat 1921 Somerniemeltä Silanpään tilan, minne he muuttivat yhdessä poikiensa Vilho, Armas ja Juho (Helvi Rintalan serkut) kanssa.

Juho Patrik Karvian ja Anna Katariinan esikoinen Naima Katariina (s.1877) asui jo lapsena pää-

Kuvassa Naima o.s. Karvia ja Anselmi Vikstedt lapsineen. Kuvassa oikealla ylhäällä esikoispoika Erkki Vikstedt (Pirkko Suutelan isoisä).

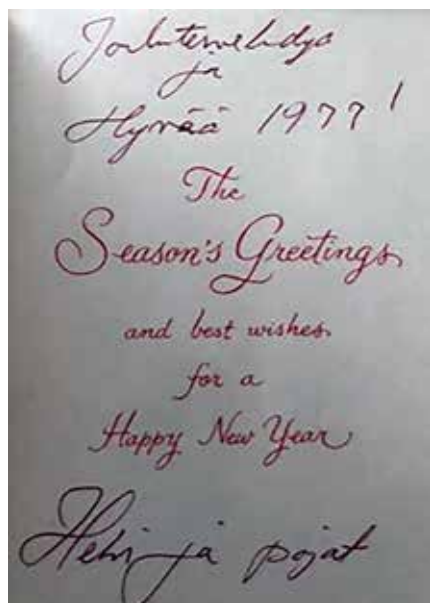
osin isovanhempiensa (Kustaa s. 1821 ja Helena Sofia s. 1820) luona Nokan talossa Talvisillalla. Isäntä Kustaa Nokka oli perustamassa Kirkonmäen koulua Somerolle, joka valmistui v.1882. Ja niin Naimakin aloitti koulunkäynnin siellä. Hän käveli Talvisillalta kortteerilleen kirkonmäelle, jossa yöpyi viikon ajan ja tuli taas pyhäksi kotiin. Nokalla ollessaan Naima tutustui myös lähellä asuvaan tulevaan mieheensä Anselm Vikstedtiin. He ostivat yhdessä Talvisillalta Yli-Hingistön tilan v.1906. Härkälän kartanonkin ostoa oli harkittu, mutta Naima pelkäsi lapsien hukuvan kuten hänen 12-vuotiaalle Arvo-veljelleen oli käynyt. Siihen aikaan harva ihminen osasi uida, kun uimaopetusta ei ollut. Heille syntyi myös yhteensä 13 lasta, kahdeksan poikaa ja viisi tyttöä. Naiman mukaan ”lasten saaminen friskaa eikä koskaan ole itkun paikka”.

Hingistön talossa riitti vilskettä omastakin takaa, mutta siitä muodostui myös kylän yhteinen kokoontumispaikka. Siellä pidettiin seuroja ja kylän nuoriso koontui isoon tupaan soittamaan ja laulamaan. Pojilla oli Domino-orkesteri ja he esiintyivät muuallakin esimerkiksi Kertunsalon lavalla. Hingistön pojat joutuivat sotaan ja muut palasivat, mutta hanuristi Pertun ja rumpali Niilon ristit löytyvät Someron sankarihautausmaalta. Naima eli Someron vanhimmaksikin loppuun asti kotitalossaan lastensa hoivissa.

Hingistön väki viihtyi hyvin kotikulmillaan. Vanhin poika Erkki perusti Erkkilän kaupan lapsuudenkotinsa naapuriin ja hoiti sitä yhdessä vaimonsa Huldin kanssa. Kauppa oli suosittu ja sinne tultiin pitkienkin matkojen takaa ostoksille ja siellä viihdyttiin sulkemisajan jälkeenkin juttelemassa. Suurin osa muistakin Naiman lapsista jäi

kotiseudulle ja perusti perheensä Talvisillalle. Ainoastaan vanhin tytär Anna muutti 1930-luvun lopulla adventistipastori-miehenä Onnin kanssa Helsinkiin. He asuivat töiden takia myös muun muassa Joensuussa, Lieksassa, Riihimäellä, Piikkiössä ja Anna viimeksi Turussa. Naimattomat neljä sisarusta jäivät yhdessä hoitamaan kotitaloaan. Vieraat olivat aina tervetulleita ja heidät otettiin vastaan hymyssä suin, kysymyksiä riitti vastattaviksi ja kuopus Matti nosti haitarin syliinsä. Sieltä käsin seurattiin serkku Helvi Rintalan seikkailuja maailmalla lähinnä postikorttien välityksellä. Serkkua tultiin tapaamaan suurella joukolla, kun hän harvoin kävi kylässä. Helvi Rintalalla oli äitinsä puolelta kolmisenkymmentä serkkua, suurin osa Somerolla.

Meillä kaikilla on neljä isovanhempaa, mutta isovanhempien isovanhempia löytyy jo 16 eri sukua,

Helvi Rintalan New Yorkin joulutervehdys Hingistön serkuille.

sitten 32 ja niin edelleen. Juho Patrik Karvia ja Anna Katariina Nokka olivat Elisabethin ja Pirkon isovanhempien isovanhempia. Elisabeth ja Pirkko kuuluvat siis vielä 14 muuhun sukuun samalla sukupolvtasolla.

Elisabeth Rintala tuli kuusi vuotta sitten Oslost Somerolle etsimään juuriaan ja jatkaa täällä edelleen sukupuiden rakentamista ja suhteiden syventämistä isoäidin isovanhempien, Nokka ja Karvia sukuihin. Elisabeth Rintala ja Pirkko Suutela ovat kolmansia serkkuja ja kolmansia serkkuja Karvian puolelta löytyy heille lisää ainakin 65. Pirkko Suutela (o.s. Järvinen) on auttanut Elisabethia Karvian sukuun rakentamisessa. Jukka Suutela, Tapani Kivinen ja Eeva Välttilä ovat syventyneet Sylvänän ja Ollilan kylien sukujuurien selvittämiseen. ■

MAIJA HAATAJA

Pöytälaatikosta päivänvaloon

Somerolainen vanhus sai elää pitkän ja sisältörikkaan elämän ja kutsuttiin pois ajasta ikuisuuteen lähes 90-vuotiaana joitakin vuosia sitten.

Hän jätti jälkipolville elämäntekemustarinoitaan omasta nuoruudestaan käsin kirjoitettuna. Tässä on yksi. Se on nuoren tytön rakkaustarina: aito, rehellinen ja vastuuntuntoinen. Niinkuin hänen elämänsäkin.

Hänelle ihmiset, luonto ja eläimet olivat tärkeitä. Hänen jättämänsä hiilijalanjälki ja myös hiilikädenjälki oli pieni ja kevyt.

Toisen onnettomuudesta tavallaan alkoi se minun onneni tarina, kun sinä joitakin vuosia sitten olit sodasta palannut ja samalla menettänyt kotisi ja kotiseutusi. Nyt muutit perheesi mukana tänne meidän kyläämme. Silloin olivat menossa 40-luvun loppuvuodet. Sinussa oli sellaista oikeata maahenkeä, ja työt olivat tuttuja lapsuudesta asti. Kotiuduit tänne mainiosti ja uurastit ahkerasti tilallasi ja olit elämäsi tyytyväinen.

Minä olin hämäläinen talontytär, hymykuopat punaisilla poskilla, avoin katse ja silmäkulmassa aina huumorin pilke. Hiljainen olin ja melko ujokin.

Täytyy tunnustaa, etten minä ainakaan alkuun ollut mitenkään kiinnostunut sinusta. Sinä kun olit minua 16 vuotta vanhempi. Olit puhelias, iloinen ja vilkas ja kävit usein iltakylässä ympäristön taloissa.

Väkeä oli silloin paljon maaseudulla, ja nuorisokin oli runsaasti. Äitini huomasi, että sinä katselit vain minua, ja varoitteli tästä. Ei minulla ollut vielä ketään kaveria ollutkaan. Sanoin kyllä pitäväni puoleni. Me olimme saaneet vakavamielisen kasvatuksen kodissa. Samalla aina varoitettiin, että ne pojat puhuvat kaikenlaista, pettävät ja jättävät. Itse olin aina sitä mieltä, ettei ole mitään hätää, kun ei tee mitään sellaista, mikä ei päivänvaloa kestä.

Niin siinä sitten kävi, että jossain vaiheessa käytiin käsipuoleen kiinni, eikä karkuunkaan päässyt. Aloimme yhä paremmin viihtyä yhdessä. Samantapaisia olivat työmme ja harrastuksemme ja suhtautumisksemme moniin asioihin.

Kesäisinä iltoina samoilimme metsissä ja rannoilla. Kuljimme käsi kädessä kirkkaassa kuutamossa ja talven paukkuvassa pakkasessa.

En koskaan kuullut pahaa sanaa huuliltasi, vaikka sanoitkin, että kun suutut, olet silloin kovin vihainen. Jos itse joskus huomaa mattomuudessa loukkasin hetken mieltäsi, niin kiharainen pääsi

painui alas hetkeksi, mutta kohta taas kaikki oli ennallaan.

Itkevänkin näin sinun ainakin silloin, kun äitisi sairastui ja luulit hänen kuolevan.

Sanoit, että minä olin ainoa valopilkku elämässäsi.

Ihmiset päättävät monenlaista, mutta joskus vahvempi käsi puuttuu elämän ohjaksiin. Tuli sanoma, että sydämesi liekki on ainiaaksi sammunut. Surun tumma varjo oli tullut tielleni keskelle kauneinta nuoruuttani. Sumun kyynelisin silmin näin ruumisauton ajavan hiljaa pois.

Vasta silloin ymmärsin, kuinka paljon se vei mukanaan. Kaikki oli kuin pahaa painajaisunta. Olin kuin maasta vedetty juureton kukka, joka oli saanut liiankin paljon hellyyttä ja huolenpitoa osakseen.

Miksi näin piti käydä, kaiken loppua näin äkkiä?

Jospa olisin saanut aikaa vielä pienen hetken lisää. Vain kaunis katse, kädenpuristus ja kiitos näistä vuosista. Ehkä se vielä tapahtuukin jossain tuolla tumman virran toisella puolella, valoisammilla vainioilla.

Monet vuosikymmenet ovat tasoittaneet järkytyksen haavat. Olen vanhapiika omasta tahdostani. Tarjouksia on tullut, mutta ne eivät ole kiinnostaneet. Hevos- ja lehmäkauppoja tehdään, mutta ihmisten kesken pitää olla ne tunteet.

Olen vieläkin niin paljon ylpeä ja hyvään elämään tottunut, että vaatisin mieheltä uskollisuutta ja kunnollisuutta. En huoli ruusuista, jotka tulevat lurjuksilta ja rentuilta. Ne ovat kyllä lauluihin sävelletty, mutta kuuntelen mie-

luummin Vihreitä niittyjä Olavi Virran laulamana.

Kauniit muistot nuoruuden ajoilta olen tallentanut sydämeeni.

Tarinan yhteyteen sopii hyvin kiitokseksi ja muistolauseeksi Raamatusta Paavalin kirje korinttilaisille 13:1, 13.

Vaikka minä puhuisin ihmisten ja enkelien kielillä, mutta minulla ei olisi rakkautta, olisin minä vain helisevä vaski tai kilisevä kulkunen... Niin pysyvät nyt usko, toivo, rakkaus, nämä kolme; mutta suurin niistä on rakkaus.

Piirrokset: Melina ja Venla

YHTEISÖLLINEN SOMERO

Joulu... Se mielletään ajaksi, jota usein vietetään paljolti oman lähiyhteisön, eli erityisesti perheen kesken – tietysti sillä edellytyksellä, että sellainen ylipäänsä löytyy ja sen lisäksi yhteistä tahtoa yhdessäoloon.

Lähestyvä joulukuukausi ei ole ainoa syy, miksi Somerolla on viime aikoina puhuttu paljon yhteisöllisyy-

destä. Kaupungin tulevaisuuteen liittyen on pohdittu miltä tuntuisi sellainen Somero, jossa jokaisella on oma paikkansa, ja jossa jokainen itsekin kokee olevansa merkityksellinen osa yhteistä hyvinvointia ja yhteisöä. Toisin sanoen vähän jokaisella olisi ympärillään keskimääräistä laajempi tukiverkko, johon tarrautua elämän erilaisissa ristiaallokoissa – olipa kyseessä

sitten asukas, yrittäjä, työntekijä tai vaikkapa yhdistystoimija.

Luultavasti sellainen Somero tuntuisi useimpien mielestä hyvinkin hohdokkaalta elinympäristöltä. Tällaisen yhteisöllisyysvision päälle Someron kaupunki on joka tapauksessa rakentamassa tulevaa strategiaansa. Sen kautta uskotaan syntyvän itseään ruokkiva kehä, jossa eri toimijat kokevat saavansa yhteisöstä hyötyä, ja siksi haluavat

← Pyöräilijäryhmä kokoontui kesällä Baddingin pysäkillä. Keskustaympäristön viitesuunnitelmassa ehdotetaan torin siirtoa samoille kulmille, jolloin tori toimisi ihmisten luontaisena kokoontumispaikkana keskellä vilkkainta Someroa. Kuva: Anu Kylén

myös antaa oman panoksensa yhteisön kehittämiseksi vielä entistäkin vahvemmaksi.

Edellä kuvatun tilanteen syntyyn on olemassa hyvät edellytykset, sillä näkyyhän yhteisöllisyys vahvana Somerolla jo nyt mm. monien yritysten ja yhdistysten tekemisissä.

Näin on myös Someron kaupungin toiminnassa. Muutamana esimerkkinä voi mainita yhdistyspohjaisen kulttuuripalvelujen järjestämistavan ja opetustoimen

Zemppari-käytännön, jossa lukiolainen tutoroi yläkoulun oppilasta tämän oppimispolkua tukeakseen. Uusien asukkaiden kotiutumisen tukemiseksi meillä on tarjolla myös Somero-kummit, jotka ovat vapaaehtoisia paikallisoppaita muualta muuttaville uusille somerolaisille.

Vanhuspalvelujen puolella palvelutalo Tervaskanto puolestaan toimi jo vuosia sitten valtakunnallisesti seurattuna esimerkkinä siitä, miten palvelutalon sisällä voidaan rakentaa yhteisöllisyyttä. Uusi Seniorikampus-hanke jatkaa samalla teemalla lähinnä kotihoitopalvelujen toimintaympäristössä. Nämä ikäihmisten elämänlaatuun kohdistuvat hankkeet ovat loistavia esimerkkejä siitä, miten yhteisöllisyydellä voidaan vaikuttaa asukkaiden hyvinvoinnin lisäämiseen.

Kaupunki voi edistää yhteisöllisyyden toteutumista myös muok-

kaamalla rakennettua ympäristöä siten, että syntyy paikkoja, joissa yhteisöllisyys syntyy luontaisesti. Tämän vuoksi “Someron Syrän”-keskustaympäristön kehittämissuunnitelmassa on esitetty mm. torin siirtämistä Kiiruun puiston ja Joensuuntien viereen, keskelle vilkkainta Someroa. Vastaavasti nykyisen torin alueella kehitettäisiin erityisesti nuorison harrastusmahdollisuuksia sijoittamalla sinne skeittiparkki.

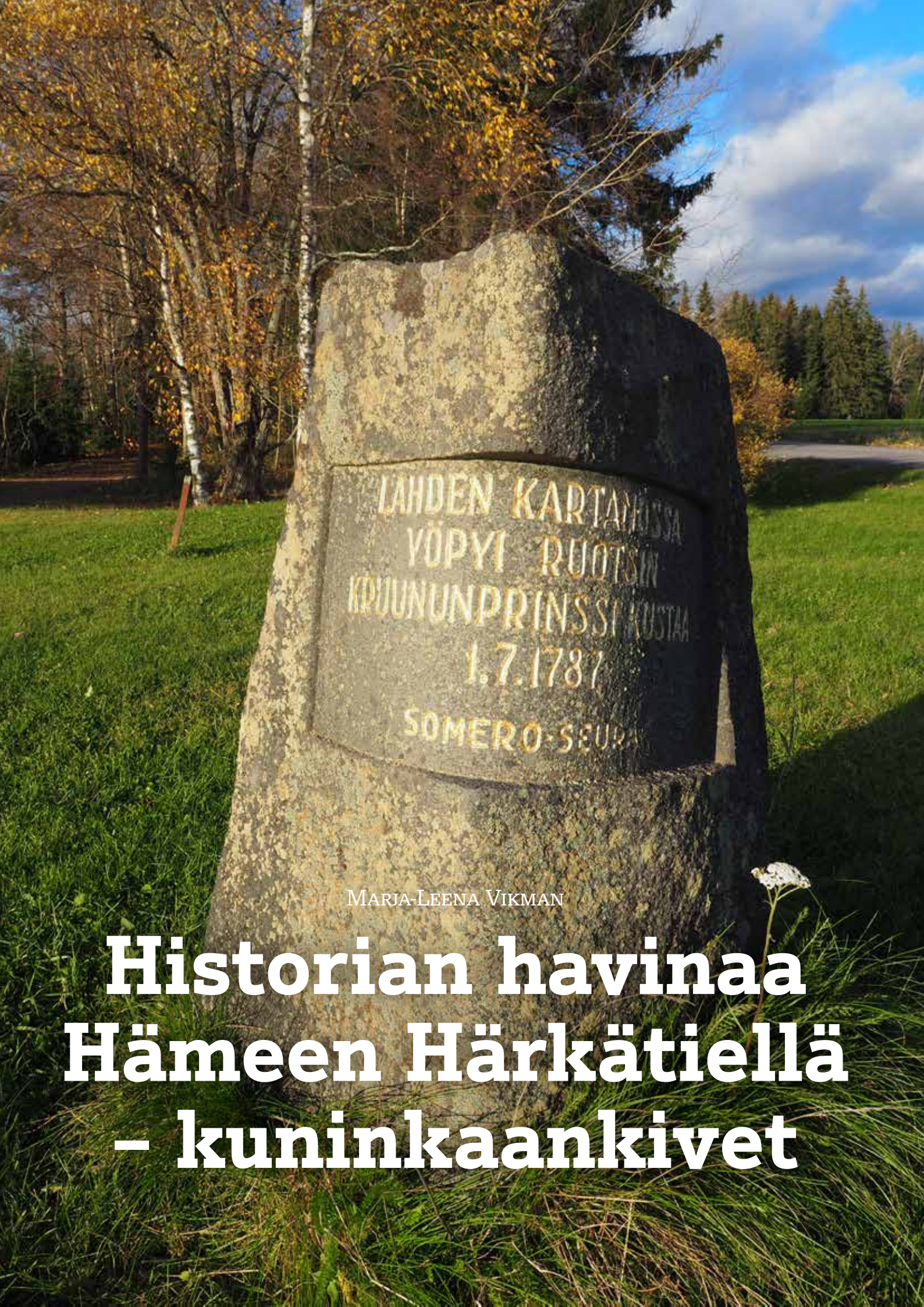
Someron kaupunki tulee järjestämään asukkaille yhteisöllisyyden kehittämiseen suunnattuja ideointitilaisuuksia heti vuoden 2022 alkupuolella, joten kannattaa olla kuulolla ja osallistua.

Tätä ennen toivotan vielä kaikille hyvää ja rauhallista joulua 2021!

*Sami Suikkanen
kaupunginjohtaja*

Piirros: Hermann

LAHDEN KARTANNUKSESSA
VÖPYI RUOTSIN
KRUUNUNPRINSSI KUSTAA
1.7.1787
SOMERO-SEURA

MARJA-LEENA VIKMAN

Historian havinaa Hämeen Härkätienellä – kuninkaankivet

Kotiseutuyhdistys Somero-Seura on pystyttänyt vuonna 1963 seitsemän kappaletta muistokiviä Hämeen Härkätien Someron tienvarsiin. Kivet on pystytetty kartanoiden tai entisten kestikievarien lähistölle, missä korkea-arvoiset sotaherrat, Ruotsin muinaiset kuninkaat ja jopa Venäjän keisari ovat vierailleet.

Hämeen Härkätie on ollut jo keskiajalla vilkas kulkureitti Turun linnasta Hämeen linnaan ja on edelleenkin kesäisin pyöräilijöiden suosima 164 kilometriä pitkä tie. Muinoin tiellä vaelsivat korkea-arvoiset henkilöt, sotilaat ja kulkukauppiat. Somerolla ovat vierailleet Ruotsin kuningas Adolf Fredrik, hänen poikansa Kustaa III ja tämän poika Kustaa IV Adolf sekä Venäjän keisari Aleksanteri I.

Pappilankylässä Pappilantien ja Hämeen Härkätien yhtymäkohdasta voi nähdä yhden kuninkaan kiven. Someron Isopappilassa ovat yöpyneet Ruotsin kuninkaat Juha III, Kaarle-Herttua sekä Kustaa II Aadolf.

Muistokiviä löytyy myös Långsjön, Åvikin ja Lahden kartanoiden läheltä. Pitkäjärven Hovirinnassa ja Pajulassa Juotteella olleissa kestikievarissa sekä Pajulan Torkkomäellä on vierailut korkea-arvoisia sotaherroja hevosiaan lepuuttamassa sekä mahdollisesti yöpy-mässäkin.

Kartanoissa poikenneista kuninkaista löytyy mielenkiintoisia kertomuksia. Långsjön kartanossa yöpyi vuonna 1752 Ruotsin kuningas Adolf Fredrik. Hän vieraili myös Torkkomäen kestikievarissa samalla reissullaan. Adolf Fredrikiä

kutsuttiin liikanimellä leimasinkuningas. Säädyt päättivät, että kuninkaan allekirjoitusta ei tarvita päätöksiin ja nimi voidaan leimata. Puusorvin äärellä viihtynyt kuninkaallinen sai myös lempinimen sorvarikuningas. Adolf Fredrik kuoli Ruotsissa kuninkaanlinnassa halvaukseen 60-vuotiaana syötyään mahtavan illallisen, johon kuului mm. laskiaispullia, hapan-kaalia ja naurista shamppanjan kera. Hän ehti hallita Ruotsi-Suomea vuosina 1751–1771.

Venäjän keisari Aleksanteri I vieraili Åvikin kartanossa kahdestikin ja kerrotaan, että hänen muistokseen kartanoon istutettiin A:n muotoinen pensasaita siperianhernepuista.

Åvikin kartanossa on vierailut Ruotsin kuningas Kustaa III parikin kertaa. Olipa hänellä vuonna 1787 mukanaan 6-vuotias poikansa pikku-Kustaa, joka tunnetaan myöhemmin nimeltä Kustaa IV Adolf.

Kuninkaalliset lähtivät Turusta, pysähtyivät Åvikin lasitehtaalle ja jatkoivat sieltä Hämeenlinnaan Parolaan leirille. Kuningas jatkoi matkaansa Helsinkiin ja kruununprinssi seurueineen palasi Hämeen Härkätietä takaisin Turkuun. Tarina kertoo, että kruununvouti käski Someron nimismiehen varata seuruetta varten 120 hevosta ja 30–40 ajoneuvoa Portaana, Letkun ja Pajulan kestikievarisiin sekä Lahden kartanoon. Kruununprinssi söi päivällistä Portaana kievarissa sekä Lahden kartanossa, jossa myös yöpyi.

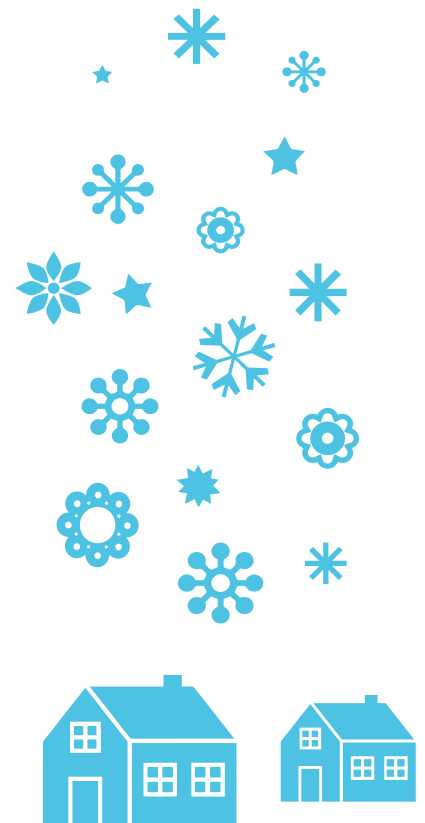
Kustaa III murhattiin oopperan naamiaisissa, hän kuoli ammuksena käytetyn rautanaulan aiheuttamaan kuolioon. Murhan takana olivat tyytymättömät aateliset. Kruununprinssi Kustaa oli vain 13-vuotias isänsä kuollessa ja pääsi hallitsemaan vasta täysi-ikäisenä.

Juoten kestikievarissa kenraali Georg Lybecker luovutti Suomen armeijan ylipäällikkyyden kenraali Kaarle Kustaa Armfeltille Isonvihan aikaan 6.8.1713. Paikalle pystytettiin muistokivi.

Ruotsi-Suomen yhteinen aika päättyi vuonna 1809, jolloin Suomesta tuli Venäjän suurruhtinaskunta 108 vuoden ajaksi vuoteen 1917, jolloin Suomi itsenäistyi. Suurruhtinasaikana Suomessa Venäjän keisaria edusti kenraalikuvernööri, joka johti suuriruhtinaskunnan armeijaa.

Hovirinnan kestikievarissa ovat vierailleet kenraalikuvernööri Platon Rokossovski joulukuussa 1853 ja maaherra Carl Otto Rehbinder 1.1.1851.

Kuuden kuninkaan ja yhden keisarin käynti antaa Someron historialle loistoa, josta vain harva maalaispitäjä Suomessa voi olla ylpeä. ■

Lahden kartanon kuninkaankivi on vastikään kunnostettu.

Ota yhteyttä ja seuraa

@someroseura

www.someroseura.fi

info@someroseura.fi

Hyvää Joulua!

Urpolan tilapuoti

Sari Witka
Isäntäntie 518, Pitkälampi
040 0877 992
www.urpolantila.fi

**HYVÄÄ JOULUA JA
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA!**

TILITOIMISTO

LYYTIKKÄ

Rengastie 1 SOMERO
Puh. 748 6472
Puh. 040 7486 472

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

Tilitoimisto Merja Oras

Joensuuntie 29 A, 31400 Somero
Puh. 044 308 1680
merja.oras@seutuposti.fi

**LVI-ASENNUS
ELOSILTA**

LVI-ASENNUKSET, -HUOLLOT JA -KORJAUKSET

WWW.LVIELOSILTA.FI | PUH. 0400 220 135

**HYVÄÄ JOULUA JA
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA!**

KONEHUOLTO ARTO UOTILA

Rauhallista joulua!

SÄLEKARIN
Kirjapaino Oy

www.salekarinkirjapaino.fi

*Hyvää Joulua ja
Onnellista
Uutta Vuotta!*

*Kiinteistöhoito
Talikka Ky*

*J. Talikka
Ky*

Sydämellinen kiitos kuluneesta vuodesta!

Hyvää Joulun Aikaa ja
Onnellista Uutta Vuotta!

*Härkälän kartan
Soili ja Raino*

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!**

Shell Somero
Autopalvelu Lemberg Oy

Joensuuntie 3, (02) 748 5821

**Rauhallista ja rentouttavaa
Joulun aikaa**

FYSIOTERAPIA-, HIERONTA- JA LIIKUNTAPALVELUT

Someron Fysioterapia

puh. (02) 748 7047
www.someronfysioterapia.fi

SomerKunto

puh. 040 751 7569
www.somerkunto.fi

Joensuuntie 36, 31400 Somero

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!**

Autokorjaamo- ja maalaamo

Ilpo Lemberg Ky

Kulmatie 5, (02) 748 5395

ESAKALLIO
SOMERO

Suomirokista oopperaan-
tanssista teatteriin

VIIHDEKESKUS

Tule valmiiseen pöytään tai
luo oma tapahtumasi

www.esakallio.fi

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

Café *Rose*

P. 748 6688, Somero

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!**

Hautakivihuolto

HELLSTEN ay

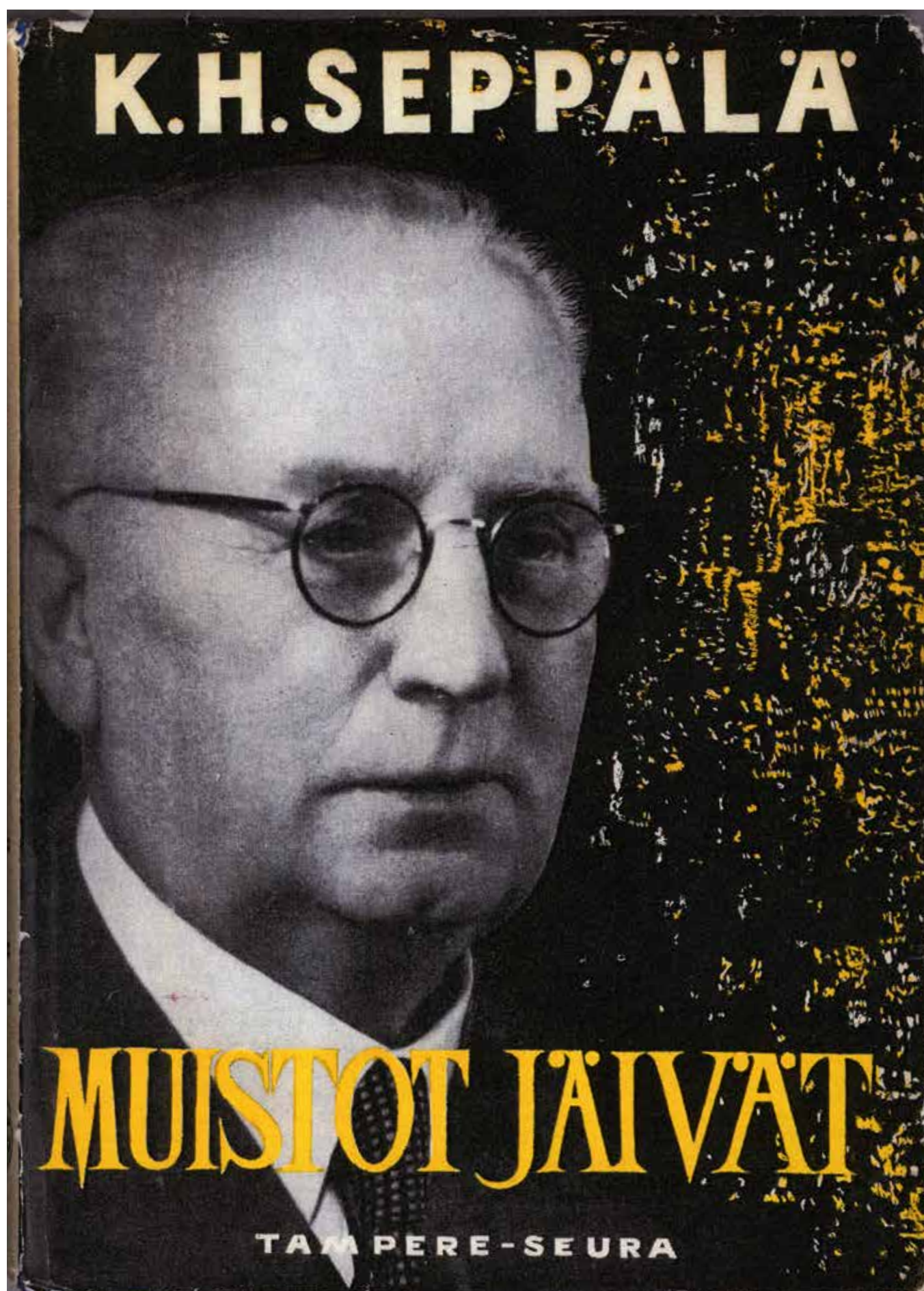
Pappilantie 30, Puh. 040 022 4339

Parhaat kinkut Somerolta

**SOMERON
LIHASAVUSTAMO**

Lummetie 2, 31400 Somero

p. 02 - 748 6655
www.someronpalvi.fi

JOUNI TAMMINEN

Muistoja, muistelmia Somerolta

Yrjö Wilhelm Jalander tuli apteekkioppilaaksi Somerolle syyskuussa 1891. Kuva Jalanderin kirjasta 60 vuotta farmaseuttisella alalla.

Mitä jää mieleen, muistiin siitä, kun on joskus kauan sitten asunut Somerolla. Täällä nuoruusvuosinaan työelämänsä alkuvaiheissa lyhyehkön aikaa asuneet Y. W. Jalander, K. H. Seppälä ja Agnes Sjöberg ovat vanhoilla päivillään kirjoittamissaan muistelmissa kertoneet, millaista täällä oli. Ajankohta on 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa.

Y. W. Jalander

Helsinkiläissyntyinen Y. W. (Yrjö Wilhelm) Jalander (1874 – 1955) tuli 16-vuotiaana apteekkioppilaaksi Somerolle syyskuussa 1891. Hän julkaisi muistelmansa ”60 vuotta farmaseuttisella alalla” vuonna 1951. Someron apteekkari oli hänen mukaansa erikoislaatuinen henkilö: pieni ja laiha, etukumarassa kävelevä vanhapoika, joka vietti aikansa kaiket päivät

sängyssään tupakkaa poltellen ja lehtiä lukien. Oppilas sai tämän tästä juosta apteekin puolelta kysymään jotakin asiaa. Saita hän oli, tarjosi halpaa ja keinoa ruokaa, kämppä oli kylmä ullakkohuone, jossa piti nukkua ylä- ja alapatjan välissä.

Kun Somerolla ei ollut kunnanlääkäriä, reseptilääkkeiden valmistusta ei ollut kovin paljon. Piirilääkäri kävi harvoin. Kokemusta Jalander sai tässä työssä kuitenkin kiitos sen seikan, että Somerolle oli asettunut asumaan juoppo lääketieteen kandidaatti, joka kirjoitti reseptejä muun muassa morfiinia vaimolleen hammassärkyyn.

Kun asiakas kysyi hyttysenrasvaa, Jalander ihmetteli, tehtiinkö hyttysestäkin rasvaa. Jo silloin hänelle syttyi ajatus, että tarvittiin sanakirja tai sanasto alan terminologiasta. Tällaisia hän myöhemmin laatikin. Hän kirjoitti paljon myös alan julkaisuihin.

Kun apteekkari lähti matkoille, hänen olisi pitänyt palkata farmaseutti siksi ajaksi. Saita kun oli, hän jätti Jalanderin yksin hoitamaan apteekkia. Palkkioksi hän sai kolme appelsiinia. Oppilaan kuukausi-

palkka oli 15 markkaa ensimmäisenä vuotena.

Jalander kertoo tapauksesta, joka vaikutti ratkaisevasti hänen kielipoliittiseen asenteeseensa. Somerolla tuli hänen luokseen talonpoika, jolla oli päätös rajariidasta ruotsinkielisenä. Hän pyysi Jalanderia kertomaan, mitä siinä seiso. Jalanderille selvisi suomen kielen aseman tärkeys.

Jalander oli Somerolla vuoden. Oppilas-, farmaseutti- ja proviisorivaiheiden jälkeen hänestä tuli apteekkari, ensin lyhyen aikaa Ouluun, sitten Helsinkiin, jossa hän kauan omisti Leijona-apteekin. Hän osallistui aktiivisesti alan järjestötoimintaan. Muistelmissaan Jalander sivuuttaa kokonaan sen, mistä hänet tunnetaan Suomen poliittisessa historiassa. Hän oli aktiivisesti mukana sekä toimijana että rahoittajana äärioikeistolaisessa liikkeessä 1930-luvulla. Hän oli jonkin aikaa muun muassa Siniristilehden päätoimittajana.

Kaarle Heikki Seppälä kirjan Muistot jäivät: elämäni varrelta talletettua vuodelta 1958.

Paitsi Euroopan ensimmäinen naiseläinlääkäri Sjöberg taitaa olla myös ensimmäinen autoileva nainen Somerolla. Tässä autonkuljettajana on insinööri Rosgvist Raadelman talon edessä vuonna 1916. Kuva: Somero-Seuran arkisto.

K. H. Seppälä

K. H. (Kaarle Heikki) Seppälä (1881–1959) oli syntynyt Kuhmalahdella, lapsuutensa ja nuoruutensa hän oli viettänyt Tampereella. Hänet vihittiin papiksi keväällä 1905. Somerolle hän tuli virkaa tekeväksi kirkkoherraksi touku-kuussa 1906. Hänet oli määrätty hoitamaan tätä tehtävää vakinaisen kirkkoherran E. J. Karasen ollessa määräaikaisena asessorina Porvoon tuomiokapitulissa. Seppälän palvelusaika Somerolla kesti kolme vuotta ja kaksi kuukautta.

Karainen oli Seppälän mukaan vakava ja omissa mietteissään elävä pappismies. Toinen Someron papeista oli evankelisen suunnan kannattaja Juhana Oskari Levänen, omaperäinen ja juro mies. Pappien välillä oli oppiriitaa uskon asioissa, muun muassa autuaaksi tulemisen käsitteestä. Pappien välit olivat viileät ja yhteyttä oli vähän. Tilanne oli Seppälän mielestä ikävä. Jopa toisen saarnoja edellisenä sunnuntaina oikaistiin seuraavana pyhänä saarnastuolista.

Someron kirkko oli Seppälän mielestä jollakin tavoin kalsea ja kylmä, vaikka se oli asiallisen tilava. Alttaritaulua hän muisteli lämpimän mielin. Se oli taiteellisesti

korkeatasoinen, ihmisen sielua koskettava.

Heti ensimmäisenä pyhäpäivänä virkaa tekeväälle kirkkoherralle sattui ikimuistoinen erehdys. Jumalanpalveluksen jälkeen kirkkoväki kävi sakaristossa kirjoittautumassa ripille. Seppälä oli kuitenkin jättänyt kirkonkirjat mukaan ottamatta. Löytyi kuitenkin paperia, jolle nimet kirjoitettiin. Pappilassa siirtäessään tietoja lapuilta kirjoihin Seppälälle selvisi, kuinka erikoinen Someron kieli oli. Miten oli tulkittava, kun joku oli sanonut olevansa Kiusaan kylästä. Sellaista ei ollut kirkonkirjoissa. Hänelle selitettiin, että se oli Kivisoja. Someron murre ja sanontatavat tuottivat muutenkin vaikeuksia muualta kotoisin olevalle. Papillekin sattui kommelluksia. Yksikin isäntä paheksui sitä, että heidän tupaansa sanottiin pirtiksi, joka Somerolla tarkoitti silloin saunaa. Nopeasanaiselle somerolaiselle tuotti suuria vaikeuksia suostua ”kirjakieleen”.

Seppälän mukaan Somerolla oli elävä uskonnollinen harrastus. Kirkossakäynti oli runsasta. Miehet ja naiset istuivat omalla puolellaan, miesten puoli oli säännöllisesti lukuisammin kansoitettu. Herran eh-

toollisella käytiin ahkerasti. Sama perhe kävi yleensä ripillä samaan vuodenaikaan joka vuosi. Oli Maarian rippiväkeä, heinäriippiväkeä ja syysriippiin osanottavia. Oliko tämä tapakristillisyyttä vai ei? Mutta niinhän aamu- ja iltarukouksetkin ovat. Somerolainen rakennusmies kertoi uskonnollisuudestaan: ”Mää luen kolme kertaa isämeirän jokaisen pykkäämään rakennuksen jokaisel nurkan paikal.”

Seppälä kertoo saaneensa tutustua suureen joukkoon eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvia henkilöitä. Jokin kuntalaisvanhus oli eräällä tavalla ollut jopa hänen sielunhoitajansa, joen suupuolella oleva kauppias oli päivittäinen keskustelutoveri. Somerolta jäi Seppälälle mitä parhaimmat muistot. Ajattelipa hän jopa hakea joskus Somerolle vakinaiseen virkaan. Suunnitelma ei toteutunut. Hän toimi myöhemmin vuosikymmenet Tampereen tuomiorovastina. Hänen täällä oloaikana puoluerajat alkoivat erottua ja rikkoo kansalaisten suhteita. Nousussa olevan työväenliikkeen edustajat kulkivat kirkkotietä niin kuin ennenkin, heikontumista esimerkiksi kirkossakäynnissä ei ollut havaittavissa.

Agnes Sjöberg

Agnes Sjöberg (1888–1964) oli Euroopassa ensimmäinen nainen eläinlääkärin ammatissa. Vanhoilla päivillään kirjoittamassaan muistelmakirjassa ”Elon taivalta lapsuuden päivistä hopeahiuksiin asti” (1964) hän kertoo elämäntarinansa. Hän syntyi maatalon tyttärenä Kauhajoella. Hän oli jo nuorena kiinnostunut eläimistä ja päätti, että hänestä tulee eläinlääkäri. Tämä oli siihen aikaan vain miesten ammatti. Alan koulutusta ei ollut Suomessa. Niinpä Sjöberg hakeutui opiskelemaan Saksaan. Jo siinä vaiheessa tarvittiin melkoista sinnikkyyttä, että hän pääsi sisälle alan oppilaitokseen. Ala ei mitenkään sovi naisille, ei naisia oteta kouluun. Mutta Sjöbergiä ei lannistettu. Ei ollut lakipykälää, joka kielsi ammatin naisilta.

Opiskeluaikana hän kohtasi monenlaista ihmettelyä, epäluuloja ja syrjintää sukupuolensa takia. Mutta Sjöberg oli lujana valitsemallaan tiellä. Hän valmistui maailmansodan aikana, suoritti jopa eläinlääketieteen tohtorin tutkinnon Leipzigissä. Sodan takia hän pääsi takaisin Suomeen vasta syksyllä 1918.

Sanomalehdestä hän näki ilmoituksen, että Somerolla oli julistettu haettavaksi kunnaneläinlääkärin virka. Neljästä hakijasta Sjöberg tuli valituksi. Kun hän saapui Somerolle loppusyksystä 1918, hän sairasti espanjantautia. Hänelle luvattu asunto oli annettu toisille. Asunnokseen hän sai talon, joka oli sisällissodan aikana ollut punaisten päämajana ja jonka ikkunat oli rikottu (Raadelma). Talossa asunut suutari oli vankilassa. Asuntoon ei kukaan somerolainen olisi muuttanut. Talon kummitus osoittautui vintin laudoilla hyppi-väksi kulkukissaksi.

Eläinlääkärin töitä oli Somerolla paljon. Työt sujuivat hyvin, vaikka täälläkin oli epäluuloja naiseläinlääkärinä kohtaan. Muun muassa Forssan piirieläinlääkäri harjoitti kiihotusta häntä ”hienohelmaa” kohtaan. Sjöberg osoitti taitonsa ja pätevyytensä. Häneen alettiin luottaa. Hän sai erään forsalaisisännän hevosen lakkaamaan ontumasta. Huvittava tapaus sattui, kun muuan isäntä kaatoi spriipitoisen hevoslääkkeen omaan kurkkuunsa. Hän oli luullut, ettei eläinlääkäri huomaa mitään karbidilampun heikossa valaistuksessa.

Ävikin kartanossa kaviroleikausta suorittaessaan Sjöberg huomasi, että tallin kaikki hevoset sairastivat vaarallista, tarttuvaa räkätautia. Ne olivat olleet jo kuusi kuukautta kahden eläinlääkärin, joista toinen oli piirieläinlääkäri, hoidossa, mutta eivät olleet parantuneet. Sjöberg huomasi heti, että heidän päätautidiagnoosinsa oli väärä. Hevosia oli hoidettu väärin. Helsinkiin lähetetyt verinäytteet vahvistivat Sjöbergin kannan oikeaksi. Tapauksia oli myös Långsjön kartanossa. Sjöberg esittää kirjassaan Lahden kartanon omistajan O. de Pontin todistuksen, jonka mukaan tohtori Sjöberg suoritti eläinlääkärin työnsä tarkasti, taitavasti ja hyvin tuloksin.

Sairasmatkoilla hän sai kuulla kertomuksia sodan ajoilta, kuka isäntä oli murhattu ja miten tässä metsässä sisällissodan aikana. Häntä viihdytettiin tällaisilla murhajutuilla. Hänen mukaansa Somero oli ollut sodan aikana hyvin punainen. Oli vieläkin kyliä, joissa väestö oli kommunistihenkistä. Punaisissa kylissä naapuri ei koskaan auttanut toista. Kerran olisi tarvittu apua lehmän nostamiseen. Kun Sjöberg ehdotti avun hake-

mista naapurista, hänelle sanottiin, että sieltä ei apua saa.

Keväällä 1920 Sjöberg osti auton, mikä helpotti sairasmatkoja. Eläinlääkärin työnsä ohella hän otti aktiivisesti osaa järjestötoimintaan. Someron oriyhdistyksen puheenjohtajana hän sai aikaan, että yhdistykselle hankittiin siitosori. Hänet valittiin 1919 kuntaan perustetun kotitalousvaliokunnan puheenjohtajaksi. Hänen aloitteestaan palkattiin puutarhuri, joka viljeli taimia myytäväksi. Näin herätettiin Somerolla maanviljelijöiden puutarhaharrastus. Sjöberg oli myös kiinnostunut voimistelusta ja urheilusta. Hän kertoo perustaneensa Somerolle 1919 tyttövoimisteluseuran, jonka harjoitusiltoja hän johti.

Sjöberg oli Somerolla kaksi vuotta. Syksyllä 1920 hänet valittiin Närpiön kunnaneläinlääkäriksi. 1920-luvun puolivälissä hän matkusteli pari vuotta ulkomailla, teki esimerkiksi jonkin aikaa loistutkimuksia Wienin eläinlääketieteellisessä korkeakoulussa. 1927 alkaen hän harjoitti eläinlääkärin ammattia yksityisesti Kauhajoen ja Seinäjoen alueella.

Y. W. Jalanderin, K. H. Sepälän ja Agnes Sjöbergin muistelmien antavat mielenkiintoisen välähdyksen elämään Somerolla yli sata vuotta sitten. He kaikki tekivät työtään hyvin erilaisilla aloilla. Paitsi Euroopan ensimmäinen naiseläinlääkäri Sjöberg taitaa olla myös ensimmäinen autoileva nainen Somerolla. ■

LYYLI HONKIO

Eletyst elämästä

Siin, kun olin alla kouluian, jäi mul miäleen, et isoisä seisos tuan permannol ja oli leipii nousemas pitkil leipälauroil. Se oli ainova muisto hänest. Mut ommaa issää ei sopinu missään kääntees ilmasta, se oli mul piänest saakka tehty selväks, vaikka mää itte sen tiärän.

Mää olin vissiin siin 8 vuaren ikänen, kun leikkisin lapsuuren talon pihal, mikä oli aika liki jokkee, sit rupes joelt kuulumaan kauhjan

vaikjaa kualeman valitust, sit mää juaksin sisäl tuppaan, sanoin siäl oleval äitein siskol (aikuisen naisel) et joelt kuuluu kauhjaa valitust, joku varmaan vetteen puronnu. Sit tää nainen juaksi kiiruust sinne rantaan, otti keksin ja sai siält vetest pelastettuun miähen ja oli kelkka jääny joen pohjaan. Nainen anto viaraal miähel kuumaa juamist ja miäsvainajas kuivat vaatteet ylläs - jonkin aikaa miäs makas kovas kuumees naisen sänkys, sit lähti omin jaloin kotjas Ihamäkkeen.

Mää olin vauvast saakka ollu isoäitein hoiros. Isoäiti oli muuttanu Somerolt Siuntioon, ostanu siält piänen maapaikan, sit hänel oli mukanas mun ikäne oma poikas ja muu neljä vuatta vanhempi likkas. Mei nuaret tehtiin siäl vallon net maatyät ja karjahoirot. Isoäiti oli vähän heikkokuntone ja teki sisäl ruat ja neulomistöitä naapureil. Siuntios, kun ei ollu paljoo suamenkiälisii ja koulus tarvittiin keittäjää, ni opettaja pyys mun keittäjäksi, vaikka olin vasta neljän-

*Entisajan leipomukset. Kuva: Nikkilä Eino 1929. Museovirasto, Kansatie-
teen kuvakokoelma.*

toista vanha. Opettaja ei halunnu ottaa ruotsinkielistä ja suomalaisii ei ollu otettavis.

Alma Kujala, Siuntion koulun opettaja, oli kovin isänmaallinen, et meittii oli usjemman koululikkaa, kun kuuluttiin pikkulottiin, ja sit olin simmoses sakis mukan, kun oli yhteinen kokoontuminen koko Etelä-Suomen pikkulotat oltiin yhres Salon Viästin urheilukentäl. Mei muarostettiin joku kuvio tai sana, jokasen seisoi as määrätys kohras, mut sitä sannaan en enää muista.

Sit, kun olin siin kuurentoist paikkeil, mää lähin siält Somerol takasiin, kun ei siäl viihtyny, kun kaikki ympäril puhus ruatsii. Entises naapuris tarvittiin piänil likoil hoitajaa ni mää sopisin talon rouvan kans, et teen samallas puutarhatöitä. Mää sain talost kaikki mitä elämiseen tarttee ja vähän rahhaakin. Sit, kun nät likat jo rupes koulus olemaan, ni mää menin Kuusjoel yhrel yksityisel neulojal apulaiseks, en kauaa ollu, siäl kyl asuinkin. Niin jäi viäl isompi asja kertomata, mul oli Kuusjoen mennis jo kumppani katottuna, olin kihlois. Sit vuarel 1950 mei tehtiin se isompi asja, et mentiin naimisiin.

Miähen koton oltiin vihkimisen jälkeen ihan lyhkäsen aikaa. Sit alkuun mentiin pappilan naapuriin vuakra-asuntoon, misä ei kauaa asuttu. Sit kun meitil oli kaks poikaakin ja Härkälästä oltiin ostettu piäni puutarhatalo ja miähein tyän johrost ei siin kauaa asuttu, kun meitil tuli asunto sammaan kohteeseen, kun miähein siirtys Lautelan Oras-myymlää hoitamaan.

Ne kaupan asjat oli aika monimutkasii. Siin oli sekatavaran lisäksi viäl postii ja veikkaus. Siäl Lautelas meitil tuli viäl kaks likkaa. Mää olin sit myähemmin kauppa-apulaisena, kun likat oli leikki-iäsä paljon tiän toisel puala, siäl oli heitil ikäseuraa. Värikäst se kauppatoihu oli, kun kerran linja-auto ei lumiestein tähren päässy ettenpäin, et auton matkustajat oli meitin asunnos yäseen, ei ollu sentään kovin paljoo.

Myähemmin sivukylän asukkaat oli ostanu autoi ittelläs, sit ei enää ostajii ollu, kävivät isois marketeis ja kauppa suljettiin. Miähein jatko samas tyäsäs keskustas kun ennenkin ja asuintalo oli hankittu Holmantiältä.

Mää olin lastenpäiväkorin hoitajana keskustas, se oli aika vastuullist. Ussein olin yksin talos ja 15 eri ikäst piäntä oli hoiros. Yhren kerran siäl ulkoeteises oli piäni vauva vaunuis nukkumas ja mää huamasin et iso koiralauma tuli eteist kohren, sit pahana peljätin niit pois, ettei olis lasta peljättäny ja ne juaksi suuraa karul johtavan portin suuntaan, sit kumminkiin yks isompi jäi kylkiluistas kiin vinkus kovin. Toiset mahtu listain ravois. Sit mää puhelimen kans asjan hoirin, yksin kun olin sillonkin, si tuli kaks poliisii ja net sahas rautaportin listan poikki, et koira pääsi tiähes. Se päiväkotihomma oli liian vastuullist, menin myähemmin Somerhovin palvelukseen, se oli sillon yksityinen. Kerran olin ihan yksin talos, eikä ollu hotellin aukioloaika, taisin sillon siivota siäl. Mut ehtol seittämän aikoin ulko-oven takan oli kova rytinä, sit mää katoen, et mitä siäl oli. Sit porukan päämiäs sanos mul, et hei oli omistajan kans sopinu et pitävät kokouksen kyseises paikas.

Mää huamasin et oli paikkakunnan asjallist porukkaa ja pääs-

tin heitin sisäl. Olin onneks aiemmin täs kohteis tehny tarjoilijan töitäkin, et osasin heitil palvella kahvet ja kaljat, ja ottaat maksut.

Hotellityäsä oli taas omat haittapualet, kun mää olen aika arka, muu rupes kovin kauhistuttamaan, kun yksin joutus yälä 2-3 maisa kotja menemään. Vaihroin päivätyähön ompelimoona. Siäl ompelimos taisi mennä huanost, en asjoist tiärä, ainakin vähennettiin tekijöi, sillon jäin tyättömäsk ja asjan johrost mää olin jonkun kuukauden raision Kruunu-pukutehtaal kurssil, olsin saanu sinne jäää vakituiseks. Siäl mää tarkastin takkei, pistin merkit mikä oli tehty väärin, et ne meni korjattavaks. Kosken ompelimos olin tyäsuhteis, mut se oli hankala, linja-autot ei kulkenu simmottoon, kun tyä olis vaatinu.

Mää olin jonkun aikaa ollu taitees mukan ja kun yhteisnäyttelyis olin monta kertaa ollu Salon taiteilijaseuran näyttelyis ni mut hyväksyttiin seuran jäseneks. Apulehti järjesti aikanas simmosen kilpailun, et hajettiin Suomen kylähulluu, lähetin sinne pari hullumpaa maalaust ja kyl siält tuli kaks miästä mun kotja haastattelemaan ja pääsin viiren parhaan sakkiin.

Mul oli ollu koton kyläs Heikki Paakkanen ja vaimons Noora, sit myähemmin oli Somero-lehres esitys, et on "avoin taidekoti". Se oli samal aikan Kaari Utriol ja mul.

Nät viaraat olennaisest esittitätä, kun näkivät tauluin määrän. Sukutaulut, painotuatteet ja pelit kuuluu ommiin harrastuksiin kans. ■

◆ SYÖTÄVÄN HYVÄÄ VUODESTA 1961 ◆

- LOUNAS
- GRILL
- BURGER

Joensuuntie 33 31400 Somero
02-7485443 www.jussinbaari.fi

jussinbaari

HYVÄÄ JOULUA ja
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

Teeriharju
HUVIKESKUS

www.teeriharju.fi

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

asiakkailleen toivottaa

SÄHKÖ ERKKI Oy

*hyvää
joulua
joka
kotiin*

Somero

*

Käy tutustumassa:

www.someroseura.fi

www.somerniemi.fi

www.facebook.com/someroseura

www.facebook.com/SomerniemiSeura

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!

SOMERSORA

040-523 5244
040-523 5245

www.somersora.com

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!

Joensuuntie 49 31400 Somero
puh. 040 126 8347

Hyvää Joulua ja
Onnellista
Uutta Vuotta!

K Rauta

www.k-rauta.fi/somero

SOMERO Turuntie 1, p. 02-779 300
Palvelemme: ma-to klo 8-17, pe 8-18 ja la 9-14

Tuote- ja palvelu-
kuvasto

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta!

TILI-ISÄNNÄT

Kaikki tilitoimisto- ja isännöintipalvelut
käytössänne!

Hämeentie 2, 31400 Somero
0400-905 548

Joulurauhaa

Kukkakeskus Kauppi
Hautaustoimisto Timo Kauppi

Joensuuntie 25,
puh. (02) 7485 385, 0500 743 024
www.kukkakeskuskauppi.com
Ma-pe 8.30–17, la 8–14, su 9–14

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta!

**Kahvioravintola
Wendla**

Jokioisten Tietotalo

LOUNAS arkisin klo 10.30-14

Juhlasi kattaa
Kahvioravintola Wendla
Pito- ja juhlapalvelut,
p. 040 849 1395

Juhla- ja kokoustilojen vuokraus
Jokioisten Tietotalo,
Stiina-Liisa Pirkkamaa p. 050 592 5863

Tervetuloa herkuttelemaan!
Humppilantie 9, Jokioinen

**SOMERON
KEILAHALLI**

0400-994995 WWW.SOMERONKEILAHALLI.FI

Aukioloajat ja hinnat

Ma-Pe	klo 10-17	16€
Ma-To	klo 17-21	19€
Pe	klo 17-19	19€
La	klo 10-19	19€
Pe-La	klo 19-23	22€
HOHTOKEILAUS		
Lapset ja eläkeläiset		14€

Kiiruu keskellä kylää kesällä 2021

KAIJA PARKO JA MIRJA HONKANEN / VALOKUVAT: MANU KÄRKI,
KARI JALLIN VIDEOTALLENNE, SOMERO-SEURAN ARKISTO

Koronakeväänä 2021 harjoiteltiin – ja kesäkuussa esitettiin – Someron Kulttuurin ja Somero-Seuran aloitteesta syntynyt kuvaelma Kiiruu talon menneisyydestä ja Someron pitäjän historiasta. Esitys toteutettiin talkootyönä, kokonaan paikallisin voimin. Eri-ikäisiä esiintyjä oli kaikkiaan 44 henkilöä.

Vanhin kirjallinen maininta Someron Joensuun kylästä on keskiajalta, tietyvästi vuodelta 1506. Merkintä kertoo, että Loimon eli Portaan kirkollisen hallintopitäjän käräjillä oli syytettynä eräs Harjun kylän asukas, koska tämä oli

”Kuvernören öfver Tavastland eli Hämeen maa-herra on tänä armon vuonna 1869 antanut kaup-pias Gustaf Adolf Löfgrenille, Someron Joensuun kylästä, Kiiruu-Sipilän tilalta luvan valmistaa brännvin eli paloviinaa 10.000 kannua per vuosi. Tämä kontrakt eli sopimus tehtäköön joka vuosi uusiksi.” Bränneri sijaitsi Kaislarannassa. Kuva: Somero-Seuran arkisto.

lyönyt mustelman mieheen nimeltä powal son i iogensw, nykysuomeksi ehkä Paavon tai Paavalin poika Joensuusta.

Joensuun kylän kantataloja oli 1500-luvun loppupuolella neljä: Aukusti, Hätä, Hoppu, Vähä-Tuori eli Kiiru tai Kiiruu. Kylän keskus oli tuolloin nykyisen Lammin sillan tietämällä, vesistön varrella. Siellä sijaitsivat vanhimmat kantatalot, myös Kiiruu. Tosin tilaa nimitettiin aina 1600-luvulle asti myös Vähä-Tuoriksi, erotuksena Iso-Tuorista eli Hopusta. Taloa isännöi nimittäin niihin aikoihin Thore Tuomaanpoika, jonka nimi kansan suussa muuntui Tuoriksi.

Yhdessä suvussa tila ei kuitenkaan pysynyt, vaan isännät – ja emännät – vaihtuivat kaiken aikaa. Jossakin vaiheessa Kiiruun tila jopa merkittiin kruunun maakirjoihin sanalla öde, mikä tarkoittaa sitä, että tila ei ollut maksanut kruunulle veroja.

Ruotsin suurvalta-aikana Somero sai sitten kuulut kartanonsa, kun kuningatar Kristiina kiitti aatelisherroja antamalla heille autioksi jääneitä tiloja palkkioksi raskaista sotavuosista. Näin syntyi rustholleja ja säterikartanoita, joista ensimmäisiä olivat Jurvala ja Härkälä, sittemmin Ihämäki (Hovila) ja Hirsjärvi – ja Somerniemellä Palikainen ja Kopila.

Kiiruun tila joutui halikkolaisen Puotilan kartanon rälssimaaksi. Veroluettelossa mainitaan vuonna 1705 maksajana Lauri Knuutinpoika Kiiru ja myöhemmin leskivärdinna Brita Kiiru. 1700-luvulla rippikirjassa lukee talon nimenä Kiiru af Sipilä. Nimi juontuu silloisesta isännästä, Sipi Tapaninpojasta. Ison vihan (1713–1721) aikana nimi oli taas Vähä-Tuori. Sipi Tapaninpoika asusti toisen vaimonsa Margaretan eli Gretan kanssa Kiiruu-Sipilässä kuolemaansa asti.

Paljon muutakin väkeä Kiiruulla asui. Oli Sipin veli vaimoineen, lapsia ainakin seitsemän, piikoja, renkejä, kylän jahtivouti ja vaimo, parikin korpraalia perheineen, ja myös pitäjän karvari eli nahkuri Elias Borgelin.

Kiiruun maita oli joka puolella kylää, mutta isojaossa (valmistui 1783) peltoja pyrittiin yhdistämään. Vanha Kiiruu oli kyllä jo pienentynyt, sillä siitä oli lohkaistu puolet nimismiehelle, joista ainakin kaksi vuorollaan asui keskellä kylää. Nimismies Grönlund ilmeisesti rakensi jopa uuden talon Joensuuhun, mutta sen kohtalosta ei ole tarkempia tietoja. Meno Kiiruulla oli ilmeisen sekavaa; Grönlundin tiedetään olleen huono järjestyksenvalvoja!

Nimismies Grönlundin kuoleman jälkeen hänen leskensä jatkoi talon pitoa arrendaattorin eli vuokraajan voimin, kunnes tila myytiin turkulaiselle kauppiaille, patruuna Gustaf Adolf Löfgrenille (1827–1897). Patruuna muutti Helena-rouvansa ja lapsiensa kanssa Somerolle, rakenutti nykyisen Kiiruun tilan päärakennuksen, myi Aholan tontin vaimonsa veljelle, perusti viinatehtaan ja osallistui

Patruuna Löfgrenin veli Erik on juuri saapunut Kiiruulle. Fru Helena ja talousmamselli vierasta vastassa. Kuvassa Olli Salomäenpää, Vesa Toukkari, Tonja Jalli ja Sonja Priimägi.

pitäjän kehittämiseen monin tavoin. Patruunan kiinnostus ulottui moniaalle: ensimmäinen säästöpankki, uusi kansakoulurakennus, alttaritaulu kirkkoon (maalarina veli Erik Löfgren), kunnanvaivaisten avustaminen, kättilöt. Löfgrenin omat afäärit eivät aina onnistuneet, sillä esimerkiksi viinatehdas piti lopettaa, koska lupaan vaadittavia varoja ei ollut.

Löfgrenit asuivat Kiiruulla aina patruunan kuolemaan asti, mikä tapahtui vuonna 1897. Hänet on haudattu Someron hautausmaalle. Muutaman vuoden jälkeen rouva Helena ja lapset myivät Kiiruun ja muuttivat takaisin Turkuun. Sen jälkeen omistajat ja asukkaat vaihtuivat tiheään. Kiiruun talossa oli kauppaa ja kestkievearia, Petterssonia ja Fredrikssonia. Hyyryläisinä eli vuokralaisina mainitaan hammaslääkäri, kauppias, kättilö, joutolainen, itsellinen, torppari,

joku apteekkarikin aikoinaan. Menneitten omistajien jäljiltä talo oli suhteellisen hyvässä kunnossa – siellä oli jopa vesijohto – maata ja metsää oli melkein sata hehtaaria, vaikka tilasta oli erotettu aikojen kuluessa neljä palstatilaa. Oli hieno kivinavetta, oli tiilinen talli- ja sikalarakennus, ynnä muuta. Lopulta omistajaksi tuli muuan Mustonen, jolta kaikkien tuntema Joel Vilkki sitten Kiiruun tilan osti vuonna 1932. (Käsikirjoitustiivistelmä)

Tuntoja ja tunnelmia

Olli Salomäenpää
(patruuna Löfgren)

Sujuiko roolin ottaminen kaikkien tuntemalta kanttorilta vaivattomasti? Miten kuvailisit esittämäsi patruuna Löfgreniä, Kiiruun talon rakennuttajaa?

– Roolin ottaminen haltuun oli sekä vaivatonta että ei ollut. Vaivatonta se oli siinä mielessä, että esiintyminen ja rooliin ”heittäytyminen” eivät aiheuttaneet suurempia jännitystiloja. Olen tottunut olemaan esillä ja esiintymään, pystyn laittamaan itseni peliin niin halutessani enkä pelkää toisia. Sen sijaan repliikit aiheuttivat kyllä jännitystä riittävästi. Siltä osin puuttuu vielä rutiinia; sanoisinko puuttuu ”sisäinen prosessintuntemus”.

– Patruunaa kuvailisin hyväsydämiseksi ihmiseksi, jonka taloustaidot eivät ihan pysyneet varmaankin hyvää tarkoittavien toiveiden rajoissa. Bisnekset eivät ilmeisesti luistaneet riittävän hyvin kaikkien toiveiden maaliin saattamiseksi.

– Ehkä Löfgren oli ”taiteilijaluonne”, jossa sellaiset pikkuseikat kuin tasapainossa oleva talous ovat si-

vuseikkoja taiteellisten ambitioiden rinnalla. Ehkä hän odotti aina ulkopuolelta tulevaa ihmettä, joka maagisesti korjaisi talousasiatkin kuntoon, ettei vain hänen itsensä olisi tarvinnut tehdä tarpeellisia ja kenties ikäviäkin päätöksiä.

Vesa Toukkari
(taidemaalari Erik Löfgren)

– Veit tietysti kitaristina tarinaa eteenpäin musiikilla, mutta yleisön yllätykseksi hyppäsit aivan uuteen rooliin maalari Erik Löfgreninä. Taiteilijoitahan te molemmat olette, autoiko se samaistumisessa?

– Ehkä minussakin on samanlainen hauras ja haavoittuva puoli kuin Eerikissä. Olenhan itsekin ollut vauhdikkaista öistä nauttinut taiteilija!

– Oikeastaan en miettinyt roolihahmoa lainkaan. Turvauduin enemmän Kaijan kuvaukseen siitä, millaisena hän hahmon näki. Olen näyttelijänä täysin "koulun joulunäytelmä" -pohjalta, joten liika miettiminen olisi varmasti vienyt minut täydellisesti hakoteille.

– Soittajana olen hetken lapsi. On vaikea toteuttaa tässä hetkessä improvisoitua melodiaa/ motiivia uudestaan. Ja mitään ei minulla synny, ellei tule ärsykeitä ulkopuolelta. Ehkä Eerikinkin taide sai voimansa Munchenin tanssityttöjen huumasta. Kun tekee vähän yllättäviä ratkaisuja ja temppuja, soittaminen on hauskeempaa.

– Olen varmasti mustavalkoinen tyyppi, sillä näen oman tekemiseni valoina ja varjoina. Joko onnistun sankarina tai häviän luuserina. Eerik taisi myös olla tällainen ääripäiden mies. Toisaalta: kuka sitä nyt tasaisia tyyppejä jaksaisi katsella!

Sonja Priimägi (kertoja)

Draamallinen esitys rakentui pitkälti tarinaa kuljettavien roolihahmojen varaan. Vaihduit luontevasti Sonja Priimäestä mamselli Törnqvistiksi, postineiti Tante Almaksi ja kasööri Ida Bergrothiksi. Miten sait hahmot elämään?

– Henkilöhahmojen työstäminen oli pitkä projekti. Aluksi luimme käsikirjoitusta yhdessä Kaijan kanssa. Vuorosanat eli repliikit ja tyyli puhua vaikuttavat aina siihen, millaiseksi rooli muotoutuu – to-

sin hahmot muovautuivat paljon harjoitusten edetessä.

– Esityksessä rooleja oli monta ja niiden tuli vaihtua lennossa. Roolihahmoista piti siis saada riittävän erilaisia, jotta katsoja ymmärtäisi, että roolihahmo vaihtuu, vaikka esittäjä on sama.

– Mietimme Kaijan kanssa erilaiset puhetyylit jokaiselle hahmolle, myös kehonkielen tuli olla erilaista. Jotkut hahmot istuivat itselleni nopeammin, toisten kanssa joutui

tekemään paljon työtä. Tämä oli haastavaa, mutta motivoivaa.

– Oma menetelmäni löytää roolihahmo tapahtuu siten, että luon roolihenkilölle tarinan, ”historiikin”. Usein mietin, millaisia kokemuksia roolihenkilöllä on, esimerkiksi millaisesta perheestä tai suvusta hän tulee ja millaiseksi henkilöksi hän on muovautunut näiden tekijöiden kautta. Tällä tavoin yritän ymmärtää roolihenkilöni ehkä ärsyttäviäkin piirteitä ja huonoina pitämiäni valintoja. ■

Kiiruu keskellä kylää

Kuvaelman käsikirjoitus ja ohjaus: Kaija Parko

Esiintyjät

Sonja Priimägi, Santeri Aarnio, Kasper Nurminen, Leevi Norrby, Leif Lagerroos, Juhani Kaivo, Mirja Honkanen, Alex Hakanen, Antti-Matias Romu, Juhani Kakko, Jani Kurvinen, Elisabeth Rintala, Tommi Parko, Jaska Sevon, Veera Parko, Lotta Rajala, Markus Rajala, Lili Parko, Rauno Lahti, Voitto Ollonqvist, Ahti Kukkonen, Raija Lagerroos, Olli Salomäenpää, Tonja Jalli, Sofia Jalli, Vesa Toukkari, Hannu Nokka, Anja Kukkonen, Marika Haapala, Tarja Kaivo, Sanna Rantanen, Venla Priimägi, Netta Mäenpää, Nelli Aunola, Tiina Hauhia, Anna Helenius, Kristiina Hovila, Elsa Hälli, Emeliina Koski, Karoliina Käkönen, Lotta Käkönen, Marjaana Mako, Nina Vartemaa, Olivia Vartemaa

PERTTI TOUKKARI

Peltolan Olli maitokuskina

Arvaas, kuinka monta maidonlähettäjää oli Kimalassa 1950-luvulla? Peltolan Olli, virallisesti Olavi Salminen, kysäisi minulta syyskesällä.

– No varmaankin 12.

– Ei, maitoa lähti Sillanpään meijeriin 20 tilalta, Olli valisti, asiantuntija kun on. Pikkupoikana hän oli ajamassa naapurin miehen kanssa kylän maitotonkkia meijeriin. Meijeri toimi vuoteen 1954 asti.

Nykyisin maitotiloja Kimalassa ei ole ainuttakaan.

Kimalan maidontuottajat veivät kukin vuorollaan pystönsä meijeriin hevospelillä. Sillanpään komean kivimeijerin vieressä oli katos, jossa rahdinajajien hevoset odottelivat tonkkien tyhjennystä.

Kävimme muistelemassa Ollin nuoruusvuosien aikoja nykyistä taidemeijeriä isännöivän Antero Karen luona. Hevosten puremajäljet näkyvät yhä katoksen pui-sissa sidontapuomeissa. Meijerillä

käynti toi Karen mukaan miehille myös vaihtelua arkeen; tavattiin tuttuja, rupertelttiin ja juoruiltiin paikkakunnan asioista.

Olli on muutenkin varsinainen menneiden vuosikymmenten Kimalan kylän ”kokemusasiantuntija”. Vaikka ikää on jo 80+, muisti pelaa hienosti ja Ollin huumorilla höystetyt tarinat tuovat mieleen tapahtumia vilkkaasta sotien jälkeisestä kimalalaisesta kyläyhteisöstä: pienviljelijäyhdistyksen pikujouluissa soitteli Unto Monosen

← Olli ja kasvattivanhemmat Oskari ja Elsa. Varusmiespalvelun Olli suoritti Uudenmaan Jääkäripataljoonassa Santahaminassa 1960.

orkesteri, Marttojen kesäjuhlissa Rauha Määttänen lausui runojaan ja pontikkaakin keiteltiin Kimalan alakulmilla.

Kimalan kylässä oli 1500-luvulla neljä ”savua”, Töyrä ja Rekola sekä kaksi nimeltä mainitsematonta taloa. 1670-luvulla perustettu Ramsay-suvun kahdeksan vuosikymmentä omistama Kimalan kartano hallitsi kylää pitkään. Jakob Avellanin isännöimä satojen hehtaarien tila jakautui kahteen osaan 1820-luvulla.

Kylän taloluku kasvoi huomasti viime vuosisadalla. Vuonna 1910 Kimalassa oli kymmenen taloa, torpparien ja mäkitupa-laisten itsenäistyttyä 1920-luvulla 20 taloa ja vuonna 1940 peräti 45. Jatkosodan jälkeen talojen määrä kasvoi edelleen: kylään asutettiin toistakymmentä karjalaisperhettä.

Olli kuitenkin syntyi naapurikylän Pyölin Roppakappelissa vuonna 1940 Martti ja Sylvi (o.s. Sorsa) Salmisen esikoisena. Kun Sylvi sai työpaikan Pohjanmaalta ja Martti oli sodassa, puolitoistavuotiaalle Ollille järjestyi uusi, väliaikainen koti Pohjois-Savosta, Pielaveden Vaaraslahden kylästä Sylvin vanhempien, Eeva ja Heikki Sorsan luota viiden vuoden ajaksi.

Pielaveden lapsuusmaisemia muistelemaan Olli on ajellut tänä kesänäkin kahteen otteeseen.

– Kovasti on kylä sielläkin muuttunut.

Pohdimme Ollin kanssa pitkään Roppakappeli-nimen merkitystä. Kun nimen etymologia ei ollut hänellekään tuttu eikä Timo Alasen väitöskirjastakaan asia selvinnyt, oli käännyttävä koti-

seutuneuvos Voitto Ollonqvistin puoleen. Hän kertoi kuulemansa tarinan: 1700-luvulla Pyölin kylässä asui metsänvartija, jonka mökin ympärille rakentui yhteisö, ”kappeli”, noin kymmenestä mökistä. ”Roppa” taas syntyi kansan suussa ”troppeja” keittelevän parantajaeu-kon tuotoksista.

Seitsemänvuotiaana Olli palasi Somerolle vanhempiensa luokse. Vanhempien eron jälkeen hän muutti Kimalaan Oskari ja Elsa Virtasen kasvattilapsekseksi. He olivat Ollin kummeja. Ollin isä oli Peltolassa maatyömiehenä.

Virtaset olivat ostaneet 1920-luvun lopulla tilan pakko-huutokaupassa. Peltola oli entisiä Oskar Konsinin perikunnan tiluksia, jotka myytiin vuosisadan alussa, yhteensä 148 hehtaaria. Kimalaan syntyi vuonna 1904 kolme tilaa, joista yksi oli 33 hehtaarin Peltola. Mullivuoren torpasta tehtiin kauppa vuonna 1905.

Ollista tuli Oskarin kuoleman jälkeen Peltolan isäntä vuonna 1964. Tilanpito jatkuu edelleen suvussa. Nykyisin maatilan omistaa Ollin tytär Kirsi Lahtinen miehen-
sä Laurin kanssa.

Ollin kasvattiäiti Elsa oli kotoisin Pyölin Ali-Väärälästä, joka tunnettiin komeasta puutarhastaan ja pihastaan. Ali-Väärälän hyvin hoidetut hiekkakäytävät ”periytyivät” Elsan mukana myös Peltolaan, jossa velipoika, ”Aliväärän Jussi”, usein vieraili.

Ollia harmitti pikkupoikana, kun Peltolassakin hiekkakäytävät täytyi harata ja haravoida kerran viikossa. Oskari oli muutenkin jämäpti kasvatti-isä, joka arvosti järjestystä. Tavarat piti olla paikoillaan ja tuulisen maatilan rakennusten ovet turvallisuussyistä aina suljettuina.

Kimalassa oli sotien jälkeen vilinää ja vilskettä, kun kylään

Ollin rippikuva 1955.

sijoitettujen karjalaisperheiden lapsia leikki teillä ja tantereilla. Joka puolella rakennettiin, hyörinää oli kuin muurahaispesässä. Monet Ollin lapsuudenystävistä olivat samanikäisiä, 1940 syntyneitä; esimerkiksi Matti Kiiski ja Asser Mustonen asuivat lähinaapureina.

Viikonloppuisin nuoret koontuivat polkupyörineen usein Syvänojentien ja Kimalantien risteyksessä sijaitsevalle pihamaallemme. Hauskoja lapsuusmuistojani ovat nurmikolle levitetyillä vilteillä makoilevat nuoret, jotka joskus saivat kuunnella naapuristossa, Avelaneilla kesiään viettävän Juhani Lakion harvinaisen gramfonin savikiekkaja. Mukana oli tietysti kylän tyttöjä, joten romanttisia parisuhteitakin syntyi.

Lahden kansakoulussa paikkakuntalaisten ja siirtolaisten lapset täyttivät luokat. Ollin alakoulun opettajana oli Olga Seppälä ja yläkoulussa Hilma Seppälä.

En muista, että karjalaislapsia olisi koulussa kiusattu. Tietysti evakkojen tavat, ruoat ja työvälit olivat erilaisia. Esimerkiksi nelipyöräkärkyt herättivät huomiota. Sellaiset olivat naapurissa Verner Majurilla. Peltolassakin

Peltola 1950-luvulla

Peltolan vanha päärakennus ja vanha sauna – Ollin nikkariversta, jossa valmistuivat jopa pariireet.

ihmeteltiin, kun karjalaisten heinäseipäissä oli kaksi tai kolme välitappia. Heinät kuivuivat näin paremmin.

Karjalaisnuoret sopeutuivat somerolaiseen elämänmenoon Kimalassakin vanhempiaan paremmin. Murre vaihtui nopeasti paikalliseksi, seurustelut seka-avioliitoiksi, elämä alkoi vakiintua. Vuoden 1947 lopulla miltei joka neljäs somerolainen oli karjalais-taustainen. Nykyisin Kimalassa asuu joko vakinaisesti tai kesäasukaina karjalaisperäistä väkeä noin puolella syntyneissä uudistaloissa.

Kansakoulun jälkeen käsistään näppärä Olli sai oppia puutyötaidoissa kiertävässä mieskotiteollisuuskoulussa Kauralan piharakennuksessa, ja taidot karttuivat myös Kimalan vanhimman asukkaan, torpparin poika Matti Syrjälän hirsioipissa.

Peltolan pihalla Matti katseli Ollin toistamiseen epäonnistunutta piiluaamista; hirsistä ei tullut millään suoraa aloittelijan käsissä. Matti huomauttikin vitsikkäästi: ”Ei pykninkis ropellii tarvitte, kah-ta varsinkaan.”

Nikkaritaitojaan Olli on hyödyntänyt aikuisenakin. Peltolan

isännyydestä luopumisen jälkeen Someron keskustaan on noussut kaksi omakotitaloa.

Oskarin isännyyden aikana vuonna 1960 valmistuneen Peltolan uuden talon tieltä purettiin vanha päärakennus. Nyt Olli harmittelee, kun taloa tyhjennettäessä tuhoutui paljon arvokasta irtaimistoa. Vanhoja huonekaluja hävitettiin surutta, jopa Åvikin lasiastioita.

1960-luvun taloakaan ei enää ole. Tilalle on noussut Kirsin perheen komea rakennuskompleksi. Pihapiirissä on enää vanha lato ja suuri tammi muistona Ollin nuoruusvuosista.

Urheilu oli 1950-luvulla Ollille tärkeä harrastus. ”Joron mäessä” kylän pojat pelasivat lentopalloa persoonallisen Esko Joron johdolla. Ollista tuli myös hyvä hiihtäjä. Järvisen puusuksilla ja rottinkisauvoilla heltisi B-sarjan Varsinais-Suomen piirinmestaruus. Kylässä oli muitakin sauvoja: Helinin 12-lapsisen katraan Seppo, Arvo ja Jouko sekä Reijo Tuomonen, Martti Salminen ja Reima Virtanen. Yleisurheilussa Olli menestyi Someron Esan riveissä parhaiten 1500 metrin juoksijana.

Muistan teini-ikäisen Ollin sanavalmiina, monien jekkujen ja sutkautusten taitajana.

Kun Kimalassa oli paljon nuoria tyttöjä, niin tietysti pojat tekivät heille kaikenlaisia koiruuksia. Aira Toukkari, Ollin ikätoveri, muistelee poikien tyhjentäneen ilmat hänen syreenipusikossa olleen polkupyöränsä renkaista. Näin Airan treffitmatkasta ei tullut mitään. Kun Ollille piti tuoda heinäpellolle kahvia, keittäminen ei onnistunut: Olli oli kiertänyt leikillään sähkökaapin sulakkeen irti.

– Varmaankin tämä on savolaisperua, Olli kuittaa huumorimiesimagonsa.

Rippikoulussa 1955 Olli ja Kauralan pojat keräilivät kiviä Sulo Tasangon auton tielle vanhan seurakuntatalon pihalla, mutta kirkkoherra taitavana kuljettajana väisti vaaran. Parin kolmen vuoden takainen skandaali ei poikia pelottanut, vaikka papin auton perään pääkallon sitoneet rippikoululaiset joutuivat käräjille vastaamaan tekosistaan. Tapaus paisui valtakunnalliseksi uutiseksi.

– Kolme poikaa sai ehdonalaisen tuomion, Olli muistelee.

⌘⌘ Olli Roppakappelissa isänsä 1950-luvulla rakentaman talon luona.

⌘ Ollin omakotitalo valmistui vuonna 2004.

↑↑ Ollin lapsuuden aikaisesta Peltolan pihapiiristä on jäljellä makasiini ja suuri tammi.

↑ Sillanpään meijerin hevospuomissa näkyvät yhä puremajäljet.

← Olli kertoi Sillanpään kivimeijerin nykyiselle isännälle Antero Karelle muistoja lapsuutensa maitoreissuista.

Ollin eläköidyttyä 1990-luvulla Peltolan tilaa viljelevät Kirsi ja Lauri Lahtinen. Ollin nuoruudessa tilan traktorit ja kyntöaurat olivat eri kaliiperia.

Armeija-ajoiltaan Santahaminassa alikersantti Ollin tupakaveri oli hauskoja juttuja kertova, tuleva rikollinen Volvo-Markkanen.

– Keski-Euroopan junissa vau-nupalvelijana kierrellyt Markkanen oli silloin herrasmies, vaikka koulusivistystä ei paljon ollut. Hän kutsui itseään ”lievästi keskikoulun käyneeksi”.

Vuonna 1979 maatalousyrittäjä Ollista tuli myös autoilija. Lounais-Suomen Osuusteurastamo palkkasi hänet kuljettamaan karjaa teurastamolle, kun vaikeasti saatava liikennelupa oli viimein hellinnyt. Jos Peltolan traktorit ovat suurentuneet vuosikymmenien aikana, niin on myös kuljetuskalusto. Ollin ensimmäiseen ”nuppi-Mersuun” mahtui 12 nautaa. Nykyisin hänen Kai-poikansa kaksikerroksisessa rekassa on tilat 60 naudal-

le. Kai on jatkanut isänsä yritystä vuodesta 1997 lähtien.

Ollilla ei aktiivivuosinaan ollut konflikteja eläinsuojelijoiden kanssa. Hän tunsu hyvin Anja Erikäisen, ja välit tähän valtakunnallisestikin tunnettuun eläinsuojeluvaltuutettuun säilyivät koko ajan hyvinä.

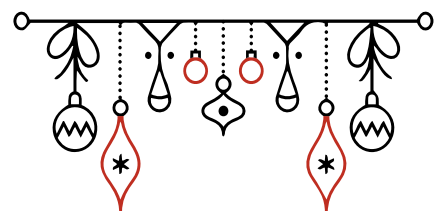
Teuraseläinten lisäksi Olli ajoi viikonloppuisin siitoseläimiä ja kantavia hiehoja ympäri Etelä-Suomea sijaitseville maataloilille. Hänellä on hauskoja muistoja muun muassa Antti Herlinin hereford-karjan siirrosta Paraisilta Kirkkonummen Thorsvikiin. Hassujen väärinkäsitysten seurauksena Olli luuli Pekka Herliniä, Kone-miljoonääriä, tilan työntekijäksi, kunnes asia paljastui.

– Pekka Herliniä asia tietysti huvitti, ja hän muisti minut myö-

hemminkin; tuli aina juttelemaan, kun tapasimme karjanäyttelyissä.

Mielenkiintoinen muisto liittyy myös kuvanveistäjä Miina Äkkijyrkkään, joka tunnetaan suomalaisen alkuperäiskarjan, kyyttöjen, intohimoisena puolestapuhujana.

– Miinan kanssa teimme monia reissuja ympäri Suomea. Kuljetimme kyyttöjä sinne ja tänne. Haimme Miinan lehmiä esimerkiksi Siilinjärveltä alkuperäiskarjan 90-vuotisnäyttelyyn Helsinkiin. ■

*Rauhallista Joulua ja
Onnea vuodelle 2022*

ISÄNNÖINTI- JA KIINTEISTÖNVÄLITYSPALVELUT

OP Koti

Joensuuntie 11, 31400 Somero
www.loppk.fi

Kiinteistöjen ja mökkien kunnostukset

- ✓ Kannonjyrsintää
- ✓ Kaikki rakennusalan työt
- ✓ Kaikki kiinteistöjen kunnostustyöt
- ✓ Kunnostustyöt myös AVANT-pienkuormaajalla

T:MI OLLI BERTLING

Kaurakedontie 157
31520 Pitkäjärvi
040 828 4112

www.ollibertling.fi • olli.bertling@gmail.com

Autoilija

KAI AALTONEN

☎ 0400 721 427

Käy tutustumassa:

www.somero-seura.fi

www.somerniemi.fi

www.facebook.com/somero-seura

www.facebook.com/SomerniemiSeura

Hyvää Joulua!

**TERVETULOAA PALVELEVAAN
RAUTA-MAATALOUS JA
PUUTARHAKAUPPAAN**

Rautanet Somero

p. 02-484 060

Av. ma-to 8.00-17.00, pe 8.00-18.00,
la 9.00-14.00

Rautanet Koski

p. 02-484 920

Av. ma-to 6.30-16.30, pe 6.30-18.00

KESÄLLÄ ALUEENSA YKKÖNEN

*Hyvää Joulua
Turvallista
Uutta Vuotta 2022*

amyri.fi

Suomen Kaunein Kesälava 2015 ja 2020
Hopeaa 2016, 2017, 2018 ja 2019

040 169 4896
info@amyri.fi

ILMALÄMPÖ-

VILART.fi
PUMPPUASENNUS

- LÄMPÖPUMPUT JA MITTATILAUSSKONTIT -

Lummetie 1, 31400 Somero
0405108906
www.vilart.fi

*Rauhallista Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

Varpaat savessa, siipien suojassa
Someron Seurakunta

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

**RAUTA- ja
PELTINELIÖ Oy**

0400 863 717 050 376 4798

www.rautajapeltinelio.fi

HYVÄÄ JOULUA

JA MENESTYSTÄ VUODELLE 2021!

Salaojatyö KARI GRÖNHOLM

050 599 1555

Sementtivalimo

Matti Kultanen

Puh. (02) 748 8511,

mob 050 572 9841

sementtivalimomattikultanen@someronsoy.fi

Meiltä kaikki
lasialan palvelut
sekä puuvalmisteiset
ikkunat, ovet
ja portaat

www.somerikkuna.net

SOMERIKKUNA

040 530 3801
Metallitie 5, SOMERO

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!

SOMER Kirja

www.somerkirja.fi

Joensuuntie 36, Somero p. 044 7831084

paikallislehti

SOMERO

RAUHALLISTA JOULUNAÏKAA!

**RAKENNUSPALVELU
Markku Reunanen**

040 545 5374

HYVÄÄ JOULUA

JA ONNEA UUELLE VUODELLE!

Velj. Nuoritalo Oy

puh. 0400 533 739, 0400 321 314

www.vnoy.fi

HYDRO-OSA Finland Oy

*Toivottaa
Rauhallista Joulua ja
Onnea Uudelle Vuodelle*

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

Meilta löydät kaikkea uutta ja
ihanaa niin kotiin kuin lahjaksikin
Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

Annen Kukka ja Koti
Kassatie 3-5, Somero
040 779 7749
www.annenkukajakoti.fi

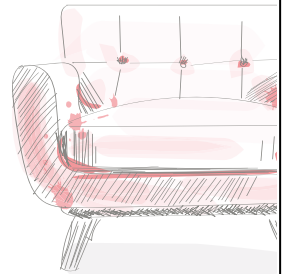

kalustetalo VIRTANEN

SOMERO
Knuutilantie 1
02 722 1277

FORSSA
Aleksinkatu 7
03 435 6570

arvovirtanen.fi

Hanakat[®]

JOTTA KOTI TOIMISI

www.hanakat.fi • www.hanakatverkkokauppa.fi

Putkiasennus Lindström Oy

Knuutilantie 6, 31400 Somero
• puh. 040 5888 641, 040 7669 419
Avoinna ma-pe 9.00-17.00, la 9.00-13.00
• www.putkiasennuslindstrom.com

Someron Konevuokraamo

050-5341 721

**VIRTASIN
ÖLJYMAALIT**

AGA Neste- ja
hitsauskaasut

- Rakennuskoneet • Telineet
- Henkilönostimet

someronkonevuokraamo.fi

**Metsänomistajat
SALOMETSÄ**

Pellavaenkeli[®]

SISUSTUS- JA LAHJAPUOTI

*Hyvää joulua
ja onnellista uutta vuotta!*

050-475 3028 • Joensuuntie 49

Kiitos asiakkaille kuluneesta vuodesta
2020!

Hyvää Joulua ja Menestyksestä Uutta
Vuotta 2021!

Tainan Tilit Ky

tainan.tilit@netti.fi

Puh. (02) 748 6475

Hyvää joulua ja
onnellista uutta
vuotta 2022

OP Lounaismaa

Hyvää
Joulua!

KSupermarket

HÄRKÄTIE

Tavallista Parempi Ruokakauppa